

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ:
**КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДИСЦИПЛІНИ**

*Рекомендовано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського
як навчальний посібник для студентів,
які навчаються за спеціальністю 051 «Економіка» 073 «Менеджмент», 075
«Маркетинг»,
спеціалізацією «Економічна кібернетика», «Міжнародна економіка»,
«Економіка підприємства», «Управління персоналом та економіка праці»,
«Бізнес-аналітика», «Менеджмент і бізнес-адміністрування», «Менеджмент
інвестицій та інновацій», «Менеджмент міжнародного бізнесу», «Логістика»,
«Промисловий маркетинг»*

Київ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
2018

Історія української культури: комплекс навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни. [Електронний ресурс]: навч. посіб. для студ. спеціальності 051 «Економіка», 073 «Менеджмент», 075 «Маркетинг», спеціалізацій «Економічна кібернетика», «Міжнародна економіка», «Економіка підприємства», «Управління персоналом та економіка праці», «Бізнес-аналітика», «Менеджмент і бізнес-адміністрування», «Менеджмент інвестицій та інновацій», «Менеджмент міжнародного бізнесу», «Логістика», «Промисловий маркетинг» / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: С.О. Костилюва, С.Ю. Боева, А.І. Махінко – Електронні текстові дані (1 файл: 887 Мбайт). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 128 с.

*Гриф надано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського (протокол № 3 від 22 листопада 2018 р.)
за поданням Вченої ради Факультету соціології та права (протокол № 11 від 25 червня 2018 р.)*

Електронне мережне навчальне видання

ІСТОРИЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ:

КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДИСЦИПЛІНИ

Укладачі: *Костилюва Світлана Олександрівна, д-р іст. наук, проф.
Боева Світлана Юріївна, канд. іст. наук, доц.
Махінко Анна Іванівна, канд. іст. наук, доц.*

Відповідальний редактор *Кізлова А.А., канд. іст. наук*

Рецензент: *Живора С.М., канд. іст. наук, доц. кафедри історії та політології Національного університету біоресурсів і природокористування*

У праці пропонуються навчально-методичні матеріали з курсу «Історія української культури». В ній містяться розширений план лекцій, поради щодо підготовки семінарських занять, рефератів, виконання самостійної та індивідуальної роботи, рекомендована література. Розроблені з урахуванням специфіки викладання гуманітарних дисциплін у технічному навчальному закладі.

Розрахована на студентів I, III курсів спеціальностей 051 «Економіка», 073 «Менеджмент», 075 «Маркетинг», спеціалізацій «Економічна кібернетика», «Міжнародна економіка», «Економіка підприємства», «Управління персоналом та економіка праці», «Бізнес-аналітика», «Менеджмент і бізнес-адміністрування», «Менеджмент інвестицій та інновацій», «Менеджмент міжнародного бізнесу», «Логістика», «Промисловий маркетинг».

З М І С Т

I.	Загальні відомості.....	3
II.	Розподіл навчального часу.....	5
III.	Мета і завдання навчальної дисципліни.....	5
IV.	Зміст навчального матеріалу.....	7
1.	Розподіл навчального часу за темами.....	8
2.	Лекційні заняття.....	9
3.	Семінарські заняття.....	30
4.	Самостійна робота студента.....	44
5.	Індивідуальні завдання	46
V.	Контрольні роботи.....	54
VI.	Методичні вказівки.....	54
VII.	Рекомендована література.....	110
Додаток 1.	Рейтингова система оцінювання.....	116
Додаток 2.	Теми рефератів.....	120
Додаток 3	Перелік питань до заліку.....	123
Додаток 4	Список музеїв, які рекомендовано відвідати в процесі засвоєння навчальної дисципліни.....	127

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Вирішення актуального завдання гуманітаризації та гуманізації вищої технічної освіти в Україні передбачає введення до навчального процесу нових міждисциплінарних курсів, здатних не лише підвищити якість професійної підготовки майбутніх технічних спеціалістів, але й суттєво вплинути на розширення їх світогляду.

Саме таким є курс «Історії української культури», розроблений професорсько-викладацьким складом кафедри історії НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського» з урахуванням новітніх досягнень гуманітаристики, базований на усвідомленні того, що українська національна культура – це дієвий елемент ствердження українського народу як самодостатньої структури та співдружності етнічних спільностей, спосіб осмислення місця і його ролі у світових загальнокультурних процесах,

Навчальна дисципліна «Історія української культури» передбачена навчальним планом факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»), розробленим відповідно до освітньо-професійної програми підготовки «бакалавр» для всіх напрямів підготовки.

Навчальна дисципліна належить до гуманітарного циклу дисциплін.

Предметом навчальної дисципліни «Історія української культури» є вивчення основних етапів становлення і розвитку культури українського

народу, культурної, мовної, релігійної самобутності громадян України всіх національностей у різних видах їх діяльності (освітній, науковій, релігійній, літературній, мистецькій) від найдавніших часів до сьогодення з урахуванням національних та регіональних особливостей у контексті світового розвитку цивілізації, а також ролі східної і західної української діаспори в державотворенні та культурному житті сучасної України, її діяльність щодо збереження етнічної ідентичності.

Міждисциплінарні зв'язки: «Історія української культури» є дисципліною за вибором студентів, вивчається у I-II та У-VI семестрі після дисциплін для здобуття глибинних знань з курсів історії України (соціально-політичні аспекти), Україна в контексті історичного розвитку Європи. Передумовами вивчення даної навчальної дисципліни є елементарні знання з історії України та інших гуманітарних дисциплін, набуті учнями в середній школі. Дисципліна має за мету підготовку студентів до вивчення інших гуманітарних дисциплін, таких як «Соціологія», «Політологія», та «Історія науки і техніки». Він тісно пов'язаний практично з усіма пропонованими для засвоєння в НТУУ „КПІ імені Ігоря Сікорського” навчальними дисциплінами – як гуманітарного (філософія, релігієзнавство, історія України, психологія, соціологія, українська мова і література), так і технічного напрямку. Таким чином *досягається комплексний, міждисциплінарний підхід* у засвоєнні студентами матеріалу курсу.

Знання, вміння та досвід, які мають отримати студенти в результаті вивчення дисципліни «Історія української культури», сприятимуть формуванню системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного кругозору, а також теоретичному осмисленню особливостей розвитку історико-культурного процесу в Україні, їх впливу на сучасні суспільно-політичні процеси. Курсу також належить важлива роль у формуванні у студентів історичної та національної свідомості, загальнолюдських духовних цінностей; національної та релігійної толерантності, поваги до культури і звичаїв різних народів; вихованні патріотизму; підвищенні загальноосвітнього та культурного рівня студентської молоді; орієнтації особистості на засвоєння цінностей і досягнень багатокультурної спадщини України й світу.

Навчальна дисципліна «Історія української культури» вивчається протягом одного семестру, в загальному обсязі 60 годин: аудиторної роботи – 36 годин, з яких лекції – 18 годин, семінарські заняття – 18 годин; самостійна робота – 24 години. Розподіл навчального часу та темами наведено у тематичному плані.

Методичні рекомендації містять плани лекційних та семінарських занять, що дає можливість студентам ознайомитися зі змістом навчального матеріалу, який опрацьовувався на відповідних заняттях.

На консультаціях згідно зі встановленим графіком опрацьовується складний для засвоєння навчальний матеріал.

Навчальний матеріал занять, на яких студенти були відсутніми, вивчається ними самостійно; контроль засвоєння матеріалу при цьому

здійснюється у формі співбесіди в час, призначений для проведення консультації, та в порядку, визначеному положенням про РСО.

Методика оцінювання рівня засвоєння матеріалу навчальної дисципліни передбачає використання рейтингової системи оцінювання. Шкала оцінювання – університетська. Формою семестрового контролю є залік.

Основними формами засвоєння матеріалу курсу є лекції (традиційні, проблемні), семінарські заняття, самостійна робота студентів над джерелами і навчально-методичною літературою.

II. РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ

Розподіл навчальних годин кредитного модуля викладено відповідно до робочого навчального плану.

Форма навчання	Семестри	Всього кред./ годин	Розподіл навчального часу за видами занять			Атестація
			Лекції	Семінари	СРС	
Денна	1-2, 5-6	2/60	18	18	24	Залік

III. МЕТА І ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

3.1. Метою навчальної дисципліни є формування у студентів здатності:

- робити висновки і узагальнення, застосовувати історичний досвід для розуміння і розв'язання сучасних проблем;
- орієнтуватися в складних процесах сучасного культурного розвитку України; усвідомлювати роль і місце культури України в світовому розвитку людської цивілізації; визначати проблеми та перспективи розвитку української культури в сучасному цивілізаційному процесі.
- проводити наукові диспути і дискусії, аргументовано відстоювати власну позицію.

3.2. Основні завдання навчальної дисципліни

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти після засвоєння навчальної дисципліни мають продемонструвати такі результати навчання:

Знати:

- варіанти періодизації історії української культури;

- джерела, наукову літературу, історіографічні концепції, сучасні методологічні підходи до вивчення феномену культури загалом і історії української культури, зокрема;
- особливості культурних епох, їх духовні цінності та пріоритети;
- досягнення у різних галузях духовної культури, види та жанри мистецтв, шедеври культури;
- особливості державної політики у культурній, науково-технічній сфері на різних етапах історичного розвитку українського народу;
- імена, головні віхи життя і творчої діяльності видатних діячів української культури, їх внесок у розвиток світової науки; головні відомості про науково-технічні досягнення професорсько-викладацького складу та випускників НТУУ „КПІ”.
- основні напрями розвитку освіти, науки та культури національних меншин України, їхнє місце в соціальній, політичній та економічній системі українського суспільства, взаємодію та взаємовплив української культури та культур народів, що проживали та проживають на території сучасної України.
- провідні культурно-історичні центри, пам’ятки матеріальної та духовної культури України.
- діяльність східної і західної української діаспори щодо збереження етнічної ідентичності.

Уміти:

- удосконалювати досвід роботи з різними типами й видами джерел інформації;
- встановлювати причинно-наслідкові зв’язки між подіями і явищами в історії української культури;
- узагальнювати й аналізувати знання з історії української культури, здобуті в ході засвоєння дисципліни, пов’язувати їх із знаннями з інших навчальних дисциплін;
- аналізувати проблемні і дискусійні питання з історії української культури, формулювати власні оцінки та версії;
- усвідомлювати політику щодо розвитку культури й мови національностей України в усіх регіонах країни, проблеми і шляхи вирішення

національно-мовних і культурних потреб усіх етносів України в умовах розбудови незалежної держави.

- усвідомлювати роль і місце культури України в світовому розвитку людської цивілізації як невід’ємної складової світової культури.

Досвід:

- аргументованого використання понять і термінів у разі їхньої неоднозначності, дискусійності чи неповної визначеності;
- зіставляти різні точки зору, існуючі в історіографії, робити самостійні висновки і аргументувати їх;
- вільно орієнтуватись у вивченому матеріалі, особливостях різних етапів світової та національної культури, давати оцінку сучасному стану української культури, визначати проблеми та перспективи розвитку української культури в сучасному цивілізаційному процесі;
- усвідомлювати цінність пам’яток історії культури рідного краю та національних спільнот України та сприяти їх збереженню;

IV. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Розподіл навчального часу за темами

Теми лекцій, семінарів, інших видів занять	Кількість годин, відведених на проведення лекцій (Л), семінарів (С), самостійної роботи студентів (СРС)			
	Всього	Л	С	СРС
Лекція 1. Вступ до дисципліни «Історія української культури»	6	2	2	2
Розділ І. Стародавня та середньовічна історія української культури.				
Тема 1.1. Культура первісного суспільства і давніх цивілізацій.	6	2	2	2
Тема 1.2. Культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства у контексті європейської середньовічної культури	6	2	2	2
Тема 1.3. Українська культура XIV- першої половини XVII ст.	6	2	2	2
Тема 1.4. Культурне життя в Україні в другій половині XVII-XVIII ст.	6	2	2	2
Разом за розділом 1	30	10	10	10

Розділ II. Українська культура нового та новітнього часу				
Тема 2.1. Українська культура XIX ст. – початку XX ст..	6	2	2	2
Тема 2.2.. Відродження української культури в умовах національно-демократичної революції (1917-1920 рр.)	4	2		2
Тема 2.3. Культура Радянської України.	6	2	2	2
Тема 2.4. Культурні процеси в сучасній Україні. Взаємозв'язок української та світової культур. Разом за розділом 2	6	2	2	2
Підготовка до заліку	6			6
Залік	2			
Всього годин	60	18	16	24

1. Розподіл навчального матеріалу за темами

Вступ до дисципліни «Історія української культури»

Концептуальні підходи щодо визначення категорії «культури»: її сутності, функцій та структури. Поняття світової та національної культури.

Періодизація, джерельна база, методологічні принципи вивчення історії української культури.

Тема 1.1. Культура первісного суспільства і давніх цивілізацій

Первісні культури на теренах сучасної України. Культура народів Кіммерії, Скіфії і Сарматії. Антична культура полісів Північного Причорномор'я.

Тема 1.2. Культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства у контексті європейської середньовічної культури.

Соціально-історичні умови становлення і розвитку культури Київської Русі. Мова, писемність, освіта, науково-технічні знання. Література і фольклор. Містобудування та архітектура. Особливості Галицької архітектури. Живопис та декоративно-прикладне мистецтво. Історичне значення культури Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. Київська Русь як частина середньовічної європейської цивілізації.

Тема 1.3. Культура України XIV- першої половини XVII ст.

Національно-культурні процеси й духовне життя в Україні у XIV-ХУ ст. Українська культура в ХУІ- першій половині ХУІІ ст.

Тема 1.4. Культурне життя в Україні в другій половині XVII- ХУІІІ ст.

Соціально-історичні умови становлення і розвитку культури другої половини ХУІІ-ХУІІІ ст. Освіта та наука. Література, усна народна творчість, музика і театр. Архітектура і живопис.

Тема 2.1. Українська культура XIX - початку XX ст..

Розвиток української культури в першій половині XIX ст. Українська культура в другій половині XIX ст. Розвиток української культури в перше десятиліття XX ст.

Тема 2.2. Відродження української культури в умовах національно-демократичної революції (1917-1920 рр.)

Основні тенденції в розвитку культури. Культурні процеси в Україні в роки Першої світової війни. Розвиток освіти та науки. Новітні тенденції, національна самобутність у театральному, образотворчому мистецтві та літературі у часи Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР.

Тема 2.3. Культура Радянської України.

Особливості національно-культурного будівництва в 1920-1930-ті роки. Культура України в роки Другої Світової війни. Українська культура в другій половині 1940-х – 1980-ті роки.

Тема 2.4. Культурні процеси в сучасній Україні. Взаємозв'язок української та світової культур.

Культурне життя України в умовах соціально-економічних трансформацій 90-х років XX ст. Проблеми культурного розвитку українського суспільства в умовах поглиблення глобалізації на початку XXI ст. Християнська церква і духовне оновлення українського народу в умовах розбудови суверенної української держави. Міжнародні зв'язки України в сфері освіти, науки, культури. Культурна праця української діаспори в Європі. Внесок українців Америки та Австралії у світову та українську культуру.

2. Лекційні заняття

Лекція (з латинської *lectio* – читання) – систематичний усний виклад навчального матеріалу, окремої теми – є провідною формою навчального процесу, яка фактично визначає загальну спрямованість усіх вищезазначених форм навчальних занять. Зважаючи на специфіку курсу, при читанні лекцій працівниками кафедри здебільшого застосовується проблемний метод викладання, що передбачає розкриття тих чи інших важливих тем соціально-політичного життя України, причому не завжди у чіткій хронологічній послідовності.

Готування та постійне удосконалення лекцій вимагає від викладача постійної кропіткої роботи – вивчення щойно введених до обігу джерел, новітньої літератури тощо. У ході лекції студентам пропонується добре структурований, концентрований матеріал з проблеми, списки новітньої

літератури, а також, при потребі, роз'яснення тих чи інших спірних питань, що постають „по ходу викладу”. Отож, регулярне відвідування студентами лекцій – це не тільки данина поваги до викладацької праці, але й важлива умова успішного опанування курсу.

Першорядне значення для засвоєння матеріалу лекції має її правильне конспектування. *Конспект* (з лат. *conspicere* – огляд) – це короткий виклад змісту доповіді або певного твору.

Як правило, за роки навчання у вузі усі студенти набувають потрібні навички ведення конспектів, однак у першокурсників щодо цього постає чимало питань, які потребують на додаткове роз'яснення.

Насамперед слід правильно обрати зошит для конспектів. Враховуючи на те, що курс «Історія української культури» є базовим, а передбачений у ньому матеріал для засвоєння доволі значним, рекомендується завести об'ємний зошит для лекцій, частина якого вповні може використовуватися для підготовки семінарських занять. Слід мати на увазі і те, що ведення конспектів у вузі суттєво відрізняється від шкільної практики, коли учні записують той чи інший текст під диктовку учителя. Для полегшення осмислення студентами обговорюваних проблем, викладачі на початку лекції оголошують тему, перелічують питання плану, чітко окреслюють коло проблем для обговорення, загострюють увагу на найважливіших моментах лекції, пропонуючи подекуди записувати під диктовку визначення тих чи інших понять, дати, імена тощо. Проте загалом у вищій школі студенти повинні робити записи, встигаючи за усним викладом матеріалу лекції, так би мовити осмислюючи „на ходу” логіку викладача, найважливіші, вузлові питання теми.

Техніка ведення конспективних записів є вільною. Однак варто пам'ятати, що конспектування лекції аж ніяк не передбачає її стенографування. Ідеться лише про потребу формулювання тез найбільш важливих моментів лекції. Правильно підготовлений конспект, як правило, має вигляд розгорнутого плану. При конспектуванні вдаються також до скорочення окремих слів, фраз. Такі скорочення пропонуються самими студентами, хоча існують і загальноприйняті норми, до яких слід зводити (рік – р., місто – м., література – літ-ра, питання – ?, інститут – ін-т і т. ін.). В цілому записи у конспекті мають бути розбірливими, мати чіткий логічний зв'язок, повністю відповідати змісту лекції. Доцільно у зошиті для ведення конспектів залишати великі поля, використовуючи їх для внесення тих чи інших доповнень, уточнень. Не слід також гребувати кольоровими фломастерами, практикою підкреслювання, виділення окремих тез, імен, дат. Усе це поліпшує якість конспекту, активізує візуальну пам'ять студента. Взагалі кажучи, „працюючий конспект” – це „кольоровий конспект”, тобто позначений численними підкреслюваннями, додатковими записами на полях. Наявність такого конспекту засвідчує

добросовісне, зацікавлене ставлення студента до опанування лекційного матеріалу.

Теми лекцій:

Вступ до дисципліни «Історія української культури»

Перелік основних питань:

1. Концептуальні підходи щодо визначення категорії «культури»: її сутності, функцій та структури.
2. Поняття світової та національної культури.
3. Періодизація, джерельна база, методологічні принципи вивчення історії української культури.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Проаналізуйте антропологічний підхід до вивчення культури у західній антропології (еволюціоністи, циклічні теорії, структуралісти, екзистенціалісти).
2. Охарактеризуйте внесок українських культурологів у світову культурологічну думку.
3. Розкрийте концепцію української національної культури як цілісності.
4. Зробіть аналіз творчості Михайла Грушевського та його візії періодизації історії української культури.

Література: Базова: [Л. 2. — С. 7-27], [Л. 5. — С.8 -36], [Л.8. — С. 5 – 20]; [Л.10. — С.4-8]; Допоміжна: [Л. 41— С.23-29], [Л. 62. — С. 27- 47], [Л. 64. — С.49-69]. Література для СР: [Л.24], [Л.35], [Л.65. – С. 5 - 7].

Розширений план лекцій

„Історія української культури” як галузь науки і як навчальна дисципліна. Предмет, мета і завдання, методологія курсу.

Поняття та історичний розвиток терміну „культура”. Критерії історичної типології культури: соціально-економічний, природньо-біологічний, релігійний, політичний, художньо-мистецький, ментальний, світоглядний. Культура і цивілізація. Культура і антикультура. Національне і загальнолюдське в культурі. Українська культура як цілісна система.

Історія культури національних меншин як складова історії української культури. Сутність феномену багатокультурності. Етнічний склад населення сучасної України. Взаємодія культури етнічних меншин з українською

культурою, їх взаємовплив. Полікультурний підхід до опанування курсу «Історія української культури», формування загальної культури майбутнього технічного спеціаліста.

Джерела з історії української культури, їх класифікація. Літописання. Етнографічні студії першої половини ХІХ ст. Постановня наукового джерелознавства історії української культури.

Історіографія історії української культури. Видання, дослідження з фольклористики (М. Максимович, М. Драгоманов, І. Франко, Ф. Колеса), історії української літератури (С. Єфремов, М. Грушевський), історії мистецтв (М. Грінченко, Д. Антонович, В. Модзалевський). Синтетичні праці, багатотомні наукові видання з історії української культури.

Критерії періодизації історії української культури. Періодизація історико-культурного процесу в працях М. Грушевського. Теорія культурних хвиль і культурно-історичних епох Д. Чижевського. Загальнонаукові (історичний, логічний, статистичний та ін.), історичні (порівняльно-історичний, ретроспективний та ін.) методи досліджень історії української культури.

Місце і роль „Історії української культури” в системі навчальних дисциплін гуманітарного циклу. Навчально-методичні видання з історії української культури. Роль самостійної роботи в опануванні студентами навчальної дисципліни.

Пізнавальне і виховне значення „Історії української культури” у підготовці майбутніх технічних спеціалістів.

Тема 1.1. Культура первісного суспільства і давніх цивілізацій.

Перелік основних питань:

1. Первісні культури на теренах сучасної України.
2. Культура народів Кіммерії, Скіфії і Сарматії.
3. Антична культура полісів Північного Причорномор'я.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. *Охарактеризуйте варіанти наукової періодизації первісної доби в історії людства.*
2. *Простежте еволюцію первісно-релігійних вірувань і світогляду у системі духовної культури людини.*
3. *Дайте характеристику стоянкам первісних людей на терені сучасної України (Свідерська, Мізинська, Трипільська культури).*
4. *Проаналізуйте основні знахідки та дослідження скіфських курганів в Україні.*

Література: Базова: [Л.2. – С. 28–56]; [Л. 5. – С.43-72], [Л.8.- С. 21–43].
Допоміжна: [Л. 18.- С.11 -28], [Л. 32.- С.36 -48], [Л.62. — С.47-54], Література
для СР: [Л.36. –С.20-55], [Л.39. – С.15-17, 22-24], [Л. 64. - С. 69 – 100.]

Розширений план лекції

Періодизація первісної доби в історії людства. Археологічні джерела про найдавніші культури на теренах сучасної України. Північна (нордійська) і південна (кельтсько-дунайсько-праукраїнська) групи культур доби палеоліту. Кам'яна могила біля Мелітополя. Кирилівська стоянка у Києві. Мізинська стоянка на Новгород-Сіверщині. Культура мезоліту. Неолітична революція. Досягнення доби неоліту: удосконалення техніки обробки каміння (пиляння, шліфування, свердління), поява гончарства, винахід ткацтва та ін. Неолітичні племена ямково-гребінчастої кераміки. Культура енеоліту. Трипільська культура: територія поширення, періодизація. Особливості землеробства. Тип, будова поселень; керамічний посуд: кольори, символіка орнаменту. Духовна культура та мистецтво. Зооморфізм та антропоморфізм первісного мистецтва. Поховальні звичаї землеробських та скотарських племен енеоліту.

Культура населення античних держав Північного Причорномор'я. Архаїчний, класичний та елліністичний етапи культурного розвитку. Особливості містобудування у грецький період. Святилища, споруди культові, (теменос Аполлона Дельфінія в Ольвії, Західний теменос та святилища Афродіти у Німфеї, храм доричного стилю в Пантікапеї, двірцевий ансамбль на акрополі Пантікапея), поховальні (Золотий, Царський, Мелек-Чесменський кургани). Архітектурні новації греко-римського періоду. Оборонні, культові споруди (святилища Зевса, Ізиди, Асклепія, Посейдона в Ольвії, Афродіти та богині Діви у Херсонесі, Ареса у Пантікапеї). Монументальний живопис, його смислове наповнення. Квітковий, інкрустаційний живописні стилі. Мозаїки Ольвії та Херсонесу. Скульптура (сакральна, надгробна, портретна). Пам'ятки портретного мистецтва Боспору. Грошова справа. Система мір і ваги. Релігія і культури. Проникнення християнства.

Культура епохи бронзи і заліза. Живопис і декоративно-прикладне мистецтво кіммерійців: монументальна скульптура (статуї із зображенням воїнів у вигляді кам'яних стовпів, із рельєфним зображенням предметів одягу і зброї), предмети побуту із традиційним різьбленим орнаментом (геометричний стиль).

Скіфська культура. Культові споруди. Кургани. Зброя, зброя, ювелірні прикраси. Звіриний стиль. Культура сарматських племен. Привнесення сарматами поліхромного стилю мистецтва. Сарматські ювелірні вироби. Історико-культурні пам'ятки Криму, які залишили різні народи доби раннього Середньовіччя. Особливості їх матеріальної та духовної культури.

Тема 1.2. Культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства в контексті європейської середньовічної культури.

Перелік основних питань:

1. Соціально-історичні умови становлення і розвитку культури Київської Русі.
2. Мова, писемність, освіта, науково-технічні знання. Література і фольклор.
3. Містобудування та архітектура. Особливості Галицької архітектури. Живопис та декоративно-прикладне мистецтво.
4. Історичне значення культури Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. Київська Русь як частина середньовічної європейської цивілізації.

Завдання на самотійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. *З'ясуйте основні напрями розвитку декоративно-прикладного мистецтва Київської Русі.*
2. *Зробіть аналіз особливостей розвитку християнського культового мистецтва княжої доби.*
3. *Розкрийте зміст «Шестиднева» Іоанна Екзарха Болгарського та його значення як джерела для реконструкції історіософських уявлень Давньої Русі.*
4. *Простежте розвиток освіти в Галицько-Волинському князівстві за часів князів Володимирка та Ярослава Осмомисла..*
5. *Дайте характеристику Галицько-Волинського літопису як найважливішої пам'ятки давньоукраїнської літератури.*

Література: Базова: [Л.2. – С.57-102]; [Л. 3. –С. 121–157], [Л. 5. – С. С.73 - 109], [Л.8.- С.44–78]. Допоміжна: [Л.11 — С.260-267, 271-284], [Л 17], [Л.18. — С. 28–45], [Л.32. — С. 36–48, 208–232, 432–467]. [Л.59. – С. 62 – 65]. Література для СР: [Л.21], [Л.25], [Л.29], [Л.40], [Л.42], [Л.47], [Л.52]

Розширений план лекцій

Становлення слов'янства. Витоки давньослов'янської культури. Поселення і городища. Мова і початки писемності. Міфологія, вірування. Технічні досягнення. Утворення слов'янської держави Київська Русь. Норманська теорія походження Київської Русі, її наукове спростування. Сусіди слов'ян та взаємини з ними.

Загальна характеристика історичного періоду. Київська Русь у процесі взаємовпливу культур Заходу і Сходу. Полі етнічна основа держави Київська Русь. Запровадження християнства та його значення для еволюції культури.

Походження давньоруської мови, її місце серед інших слов'янських мов. Слов'янські азбуки: кирилиця і глаголиця. Слов'янські просвітителі Кирило і Мефодій. Освіта на Русі. Школи: державні, кафедральні, монастирські. Києво-Печерський монастир і Софіївський собор як осередки освіти. Бібліотеки (бібліотека Ярослава Мудрого). Графіті XI – XIII ст. на стінках культових споруд (Софіївський собор), керамічному посуді.

Перекладна і оригінальна література. Літописання. „Шестиднев”. „Пчела”. „Ізборник Святослава 1073”. „Повість временних літ”, „Слово про закон і благодать” митрополита Київського Іларіона, „Слово” Кирила Туровського, „Повчання” Володимира Мономаха, Києво-Печерський патерик. “Слово о полку Ігоровім” і “Слово о погибелі Землі Руської”, їх історична основа. Книжкова мініатюра (мініатюри „Ізборника Святослава”). Обрядова поезія, прислів'я, заговори, народні пісні, казки, биліни.

Систематизація емпіричних знань. Розвиток природничих наук: астрономія, біологія, географія, медицина (Агапіт, Сліпій). Механіка (давньоруський циліндричний замок).

Містобудівництво. Оборонна світська архітектура. Сакральна архітектура і живопис. Типи, будова храмів. Софіївський собор, Десятинна церква у Києві. Храм Спаса, Параскеви П'ятниці у Чернігові. Фрески, мозаїка давньоруських храмів. Давньоруський іконопис.

Ремесла у Київській Русі. Ткацтво, килимарство та вишивка. Прикраси, техніка їх виготовлення (зернь, скань, перегородчаста емаль, чернь). Зброя.

Музична культура. Церковна (стовпова) і світська (народна) музика. Скомороство як феномен давньоруської культури. Музикальні інструменти. Народна пісенність, танці.

Київська Русь як культурний центр Європи. Скандинавські, візантійські, золотоординські культурні впливи.

Монголо-татарська навала і руйнація культурних здобутків Давньої Русі.

Характеристика історичного періоду Галицько-Волинського князівства..

Писемність і освіта. Розвиток шкільної справи за часів князів Володимирка та Ярослава Осмомисла. Школи-дяківки. Школи єпископських кафедр, монастирські школи. Самоосвіта.

Літературні пам'ятки. Галицько-Волинський літопис.

Особливості містобудування. Архітектура. Храмові споруди – архітектурні пам'ятки доби Галицько-Волинського князівства (Успенський собор у Галичі, церква св. Пантелеймона на Івано-Франківщині, Успенський собор у Володимирі). Оборонні споруди.

Живопис, художні ремесла. Мініатюри в літописах.

Розвиток ремісничої справи (ковальська, ювелірна, гончарна галузі ремесла). Галицькі діячі культури – „премудрий книжник” Тимофій, „хитрець” Авдій і „словетний співець” Митуса.

Роль Галицько-Волинської Русі у збереженні та розвитку давньоруської культури.

Культура неслов'янських народів України (ІУ – УІІІ ст.). Внесок різних народів до історико-культурної спадщини Київської Русі та Галицько-Волинського князівства, Печеніги, половці, монголо-татари на кордонах Київської Русі. Культурні взаємовпливи Русі та племен Степу. Релігія. Монументальна скульптура. Побут. Прикладне, військово мистецтво кочівників.

Таврика в епоху середньовіччя (У-ХУ ст.). Визначні історико-культурні пам'ятки Криму цієї доби. Матеріальна і духовна культура кочових народів Криму, культурні взаємовпливи означеного періоду. Культура міського і сільського населення. Архітектура. Фортифікаційна і військова справи.

Тема 1.3. Культура України ХІУ- першої половини ХУІІІ ст.

Перелік основних питань:

1. Національно-культурні процеси й духовне життя в Україні у ХІУ-ХУ ст.
2. Українська культура в ХУІ- першій половині ХУІІІ ст.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. *Дайте характеристику оригінальним літературним пам'яткам доби Великого князівства литовського (Судебник Казимира, Литовський статут, литовсько-руські літописи), розкрийте їх значення у вивченні історії та культури українського народу.*
2. *Проаналізуйте розвиток науково-технічних знань в Україні у ХІV – першій половині ХVІІІ ст.*
3. *Розкрийте роль братського руху кінця ХV – початку ХVІІІ ст.. в історії української культури.*
4. *Простежте вплив ренесансу та гуманізму на українське культурне життя.*
5. *Охарактеризуйте початки українського книгодрукування та перші друковані книги в Україні («Апостол», «Буквар»).*

Література: Базова: [Л.1. - С. 150 – 214], [Л. 2. —С.103-133], [Л. 3. —С.160-165], [Л. 5. – С. С.110-153], [Л.8. — С. 81 –115]. Допоміжна: [Л.24. – С. 133-138, 215-228], [Л.33. — С. 144,175], [Л.57 — С.170-186]; [Л.62. — С. 119-134]; Література для СР: [Л.49], [Л.52.- С.65-80, 130-145, 338-348], [Л.53].

Розширений план лекцій

Загальна характеристика історичного періоду. Національно-культурні процеси у Великому князівстві Литовському. Кревська унія (1385), її наслідки для української культури. Особливості культурних процесів литовсько-польської доби.

Мова як засіб консолідації українського етносу. Освіта і книгописання. Рукописна книга. Переписувачі і власники книг.

Література. Літописання. Оригінальна і перекладна література.

Початки кириличного друкарства. Діяльність Франциска Скорини та його послідовників.

Архітектура та будівництво. Фортеці-замки у Кам'янець-Подільському, Львові, Луцьку, Кремінці, Білгороді-Дністровському. Архітектура православних храмів. Пізня готика.

Образотворче і декоративно-ужиткове мистецтво. Малярські осередки. Іконопис. Скульптура.

Розвиток наукових знань. Філософська думка. Правознавчі знання. Найвідоміші урядові акти, законодавчі документи Великого князівства Литовського. Природничі знання у перекладній літературі. Астрономія, математичні знання.

Зародки театру. Музика. Пісенний фольклор.

Історичне значення культурної спадщини Литовської доби.

Загальна характеристика історичного періоду. Особливості політичної культури суспільства. Політична свідомість української шляхти. Політична культура козацтва. Реформаційний рух. Кальвінізм в Україні.

Розвиток освіти. Конфесійний характер шкільної освіти. Братства та братські школи. Львівська братська школа. Острозька академія. Києво-Могилянській колегіум.

Літературні процеси. Церковно-літературні твори. Літописання. Пересопницьке Євангеліє. Короткий Київський літопис. Полемічна література. Усна народна творчість. Розвиток друкарства. Першодрукар Іван Федоров ("Апостол", Острозька Біблія).

Розвиток архітектури, містобудівництва. Культова і світська архітектура. Українські архітектурні школи (Волинська, Буковинська та ін.). Українські малярські (Жовківська, Чернігівська, Новгород-Сіверська) школи.

Театр і драматургія. Шкільний і народно-містеріальний театр. Шкільні декламації. Містерія. Ярмаркові вистава.

Музичне мистецтво. Ірмолой та ірмолойний спів. Освоєння латинських концертних форм хорового співу. Київська нотація. Музичні цехи Кам'янця-Подільського, Києва, Львова. Народна творчість (пісенно-поетична творчість козацької доби).

Поширення наукових знань. Граматика. Риторика. Діалектика. Математика. Астрономія. Розвиток філософської думки. Аскетично-

споглядальна течія. Ренесансно-гуманістична тенденції. Історичне осмислення спадщини Київської Русі. Питання етногенезу. Від “Русі” до “України”.

Діалог та взаємодія національних культур у Великому князівстві Литовському й Речі Посполитій. Внесок у культурну спадщину того часу литовської культури. Особливості білоруської культури епохи Відродження. Пам’ятки польської культури цього періоду, які будучи частиною європейської архітектурної спадщини, і водночас маючи яскраві риси польського національного стилю, стали свідками становлення й розвитку Польської держави. Особливості культури, побуту, вірувань чехів. Роль євреїв у соціально-економічному й культурному житті. Розвиток культури вірменських колоній. Культура караїмів означеного періоду.

Особливості культури народів українських земель, які опинилися під владою Молдавського та Московського князівств, Османської імперії, Угорщини. Виникнення Кримського ханства. Поява нової спільноти — кримських татар — одного із автохтонних народів України, зі своєю релігією — ісламом. Вплив ісламу на формування кримськотатарського народу як окремого етносу на Кримському півострові. Зародження унікальної мусульманської цивілізації, формування національної культури кримськотатарського народу, його побутових традицій, мови, способу життя, системи освіти й виховання дітей; розквіт письменства, книжкової справи, музики, різьблення по каменю та дереву, орнаментального мистецтва й архітектури. Центри мусульманської цивілізації Криму, найвидатніші пам’ятки кримськотатарської історії й культури цього періоду. Особливості традиційної культури, релігії кримських татар.

Мовно-культурні взаємовпливи українського та угорського етносів, угорські впливи на український побут, фольклор, музику Закарпаття.

Тема 1.4. Культурне життя в Україні в другій половині ХУІІ- ХУІІІ ст.

Перелік основних питань:

1. Соціально-історичні умови становлення і розвитку культури другої половини ХУІІ-ХУІІІ ст.
2. Освіта та наука.
3. Література, усна народна творчість, музика і театр.
4. Архітектура і живопис.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Проаналізуйте меценатську діяльність Івана Мазепи.
2. Розкрийте філософію Григорія Сковороди і мандрівне просвітництво в Україні XVIII ст.

3. Дайте характеристику творчості українських композиторів XVIII ст.: Максима Березовського, Дмитра Бортнянського, Артема Веделя
4. Висвітліть роль вертепу і вертепної драми в українській культурі.
5. Охарактеризуйте діяльність Растреллі в Україні (Андріївська церква, Маріїнський палац, Козелецький собор.)
6. Простежте прояви народності і народні елементи в українській культурі XVIII ст.

Література: Базова: [Л. 2. — С.134-161], [Л. 5. — С.154-195], [Л.8. — С. 118 – 156]. Допоміжна: [Л. 11. — С.296-299, 302-303, 306-307], [Л.32. — С. 258–281, 500–528, 629–636. С.23-29], [Л. 33. — С.56, 80,83,166], [Л. 62. — С.166-103]. Література для СР: [Л. 22. —С.53-68, 99-120, 158-184], [Л. 36. — С. 127-156] [Л.64. - С. 162 – 182].

Розширений план лекції

Загальна характеристика історичного періоду. Вплив війни 1648-1654 рр. на поширення демократичних тенденцій в українській культурі. Тенденції розвитку суспільної свідомості. Утвердження у свідомості еліти понять “Україна” і “український народ”. Державна ідея у свідомості населення Правобережної України.

Українське бароко. Усталення специфічних рис українського бароко. Феномен барокової свідомості. Розуміння мистецтва. Місце людини у світоглядній системі бароко. Система барокової символіки.

Освіта. Педагогічна думка. Особливості організації навчально-виховного процесу. Парафіяльні школи на Лівобережній, Слобідській та Правобережній Україні. Шкільні реформи кінця ХУІІІ ст. Православні колегіуми, єзуїтські навчальні заклади. Львівський університет. Києво-Могилянська академія та її визначні представники Петро Могила, Інокентій Гізель, Стефан Яворський. Навчання української молоді за кордоном.

Розвиток книгодрукування. Лавра як головний видавничий осередок другої половини ХУІІ – початку ХУІІІ ст. Репертуар, оформлення видань. Посилення і наслідки цензури над книговиданням. Бібліотечна справа.

Гуманітарні наукові знання. Історична думка. Літописи (Самовидця, Григорія Граб'янки, Самійла Величка). Основні представники філософської думки. Філософія Григорія Сковороди і просвітницька філософія в Україні. Риторика. Поетика. Українське мовознавство. Стан природничих і технічних знань. Фізико-математичні знання у філософських курсах Києво-Могилянської академії. Виділення фізики і математики в самостійні дисципліни. Техніка і технічні знання. Поява нових виробничих технологій. Технічна освіта в Україні. Астрономічні, географічні, хіміко-біологічні знання. Медицина.

Розвиток архітектури, образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва. Музична культура. Народна музична творчість. Музична освіта. Церковна музика. Інструментальні твори. Театр. Релігійна та шкільна драма („Слово про збурення пекла”, „Трагедія руська”). Вертеп. Балаган. Російський,

польський і австрійський театри в Україні. Народна творчість. Думи, їх історична основа. Феномен кобзарства.

Зміни у культурному житті України після ліквідації Гетьманщини. Приєднання Правобережжя та Півдня України Російською імперією, його вплив на національно-культурний розвиток цих регіонів. Витіснення, вимушена еміграції або примусова асиміляція й християнізація кримських татар після приєднання Криму до Росії. Систематичне пригнічення мусульман для ослаблення і витіснення ісламу з земель Криму.

Переселення в Крим українських і російських селян з півночі, поява на півострові колоністів: німців, швейцарців, греків, болгар, вірмен. Масова німецька колонізація Південної України.

. Тема 2.1. Українська культура XIX - початку XX ст..

Перелік основних питань:

1. Розвиток української культури в першій половині XIX ст.
2. Українська культура в другій половині XIX ст.
3. Розвиток української культури в перше десятиліття XX ст.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. *Дайте характеристику розвитку української культури в контексті слов'янського відродження (кінець XVIII – перша половина XIX ст.).*
2. *Проаналізуйте концепції культури в історії української гуманітарної думки XIX – початку XX століть.*
3. *Охарактеризуйте університетську освіту на українських землях (XIX – початок XX ст.).*
4. *Простежте розвиток історичної науки в кінці XVIII – першій половині XIX ст., розкрийте значення «Історії Русів» як визначної пам'ятки історіописання першої половини XIX ст. Проаналізуйте становище науково-технічних знань в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст.*
5. *Дайте характеристику класицизму і романтизму в українській культурі XIX ст.*
6. *Визначте жанрові особливості українського театру XIX ст.*

Література: Базова: [Л. 2. — С 162–185], [Л. 3. — С.205-23], [Л.8. — С. 158–218], [Л.10.— С.146-186]. Допоміжна: [Л. 11. — С. 300-316], [Л. 35], [Л.64. — С. 162 – 211] Література для СР: [Л. 36. — С. 188 –217], [Л. 43], [Л. 51. — С.116–126].

Розширений план лекцій

Загальна характеристика історичного періоду. Українське національне відродження, його періодизація. Стан суспільної свідомості.

Освіта, мережа освітніх навчальних закладів (парафіяльні школи, повітові училища, гімназії, ліцеї та університети). Київська духовна академія. Харківський (1805), Київський (1834) університети. Львівська Технічна академія (1844).

Формування української літературної мови. Поема „Енеїда” І. Котляревського. Специфіка українського романтизму. Творчість Тараса Шевченка та її вплив на національне самоусвідомлення українського народу. П. Гулак-Артемівський. П. Куліш та його роман “Чорна рада”. Г. Квітка-Основ’яненко та його сатиричні твори “Шельменко денщик”, “Сватання на Гончарівці”, “Конотопська відьма”. Є. Гребінка. Народні творчість. Фольклорне видання «Русалка Дністрова». Кобзарі, лірники в Україні. Поява перших фольклорних збірників (М. Цертелєв “Досвід збирання стародавніх малоросійських пісень”, М. Максимович “Малоросійські пісні”, “Українські народні пісні”).

Розвиток науки. Зростання зацікавленості історією України. М. Костомаров. М. Маркевич. М. Максимович. Природничі, науково-технічні знання. Харківський університет як науковий осередок. Т. Осиповський та його тритомний “Курс математики”. М. Остроградський. “Львівський інститут Осолінських” (Оссолінеум).

Містобудування. Класицизм в архітектурі. Андрій Меленський. Скульптура. Іван Мартос. Садово-паркове мистецтво в Україні (Софіївський парк у м. Умані, парк “Олександрія” у м. Білій Церкві). Скульптура.

Романтичний напрям в українському живописі. Видатні живописці Т. Шевченко, І. Сошенко, Н. Васько, А. Мокрицький та ін. Класицизм у живописі. Творчість Д. Левицького, В. Боровиковського. Лука Долинський. Театральна справа. Музична культура.

Загальна характеристика історичного періоду. Русифікаторська політика царату. Зміст Валуєвського, Ємського указів.

Освіта в другій половині XIX ст. Система освітніх закладів Російської імперії (класичні гімназії, реальні, кадетські, духовні училища, семінарії). Освітні реформи в Росії 70-х рр. XIX ст. Запровадження загального обов’язкового початкового навчання у Західній Україні (1869). Університетська освіта на українських землях України (Київський, Харківський, Одеський, Львівський, Чернівецький університети).

Літературне, наукове життя. І. Франко, М. Грушевський, В. Вернадський. Постання української періодичної преси (“Хлібороб” В. Шемета, “Громадська думка”, “Рада” С. Єфремова). Розвиток книгодрукування (видавництва “Час”, “Ранок”, “Дзвін”). Українські культурно-освітні товариства. “Просвіта” та її діяльність. Тиск царського уряду на українські культурні установи після поразки революції 1905 – 1907 р. Репресії проти

українських культурних діячів. Вислання М. Грушевського. Згорання діяльності Українського наукового товариства ім. Т.Г.Шевченка.

Стан літератури і мистецтва на початку ХХ ст., його основні напрями (реалізм, модернізм: імпресіонізм, символізм, неоромантизм, футуризм). Літературні праці М. Коцюбинського, В. Стефаника, Л. Українки, В. Винниченка, М. Вороного, О. Олесь, П. Карманського, О. Луцького, В. Пачовського. Українська драматургія Лесі Українки, В. Винниченка, О. Олесь.

Модернізм, неокласицизм, український стиль в архітектурі. Творчість В. Нагірного, І. Левинського, В. Кричевського. Скульптори Т. Гаврилко, М. Паращук, П. Війтович. Імпресіоністичний напрям у малярстві (М. Башкирцева, Г. Дядченко, А. Куїнджі, Ф. Красицький, О. Мурашко, І. Труш, М. Бурачек, О. Новаківський). Заснування школи монументалістів М. Бойчука. Графіка Г. Нарбута.

Музичне мистецтво. Творчість композиторів М. Лисенка, Я. Степового, К. Стеценка, М. Леонтовича, С. Людкевича. Діяльність українських музичних товариств, гуртків, хорових капел. Київське літературно-артистичне товариство, “Український клуб”, Музичне товариство ім. М. Лисенка. Розвиток театральної справи. Музично-драматичний театр у Києві та його засновник М. Садовський.

Культурні процеси в Україні в роки Першої світової війни. Активізація культурно-національного руху національних меншин України.

Тема 2.2. Відродження української культури в умовах національно-демократичної революції (1917-1920 рр.)

Перелік основних питань:

1. Основні тенденції в розвитку культури. Культурні процеси в Україні в роки Першої світової війни.
2. Розвиток освіти та науки.
3. Новітні тенденції, національна самобутність у театральному, образотворчому мистецтві та літературі у часи Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. *Визначте місце національної культури в процесах відродження української держави.*
2. *Проаналізуйте процес створення системи української національної освіти в добу революції 1917-1920 рр.*
3. *Висвітліть процес заснування Академії Наук України та охарактеризуйте її діяльність в 1918-1921 рр.*

4. *Простежте вплив революційних подій 1917-1920 рр. на розвиток театрального, образотворчого мистецтва та літератури.*
5. *Розкрийте діяльність гетьмана П.Скоропадського по відродженню української культури і науки.*

Література: Базова: [Л. 2. — С.186–210.], [Л.8. — С.221–239], [Л.9.-С. 74-127], [Л.10. — С.186-230], Допоміжна: [Л. 14. — С. 142-151, [Л. 23. — С.431-435], [Л.43. — С.315-316], [Л.64] Література для СР: [Л. 31. — С. 38-47], [Л. 44. — С. 420-510].

Розширений план лекції

Загальна характеристика історичного періоду. Політика Центральної ради у сфері культури. Освітня політика. Відкриття Українського народного університету, Академії мистецтва.

Заходи уряду Української держави у сфері розвитку української культури. Відкриття Державного українського університету, Українського університету у Кам'янці-Подільському. Заснування Державного українського архіву, Національної галереї мистецтва, Українського історичного музею, Української національної бібліотеки, Українського театру драми та опери, Української Державної капели, Державного симфонічного оркестру. Організація Української академії наук. Її структура, визначні діячі (Д. Багалій, А. Кримський, М. Петров, С. Смаль-Стоцький, В. Вернадський, С. Тимошенко, П. Тутковський, М. Туган-Барановський, Ф. Тарновський).

Законодавство Директорії УНР у сфері освіти, науки і культури. Ставлення державних інституцій до національних меншин, їхньої культури за доби Центральної Ради, Гетьманату П.Скоропадського, Директорії УНР.

Тема 2.3. Культура Радянської України.

Перелік основних питань:

1. Особливості національно-культурного будівництва в 1920-1930-ті роки.
2. Культура України в роки Другої Світової війни.
3. Українська культура в другій половині 1940-х – 1980-ті роки.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. *Розкрийте зміст і значення політики коренізації (українізації) в УСРР.*
2. *Охарактеризуйте зміни в культурному житті західноукраїнських земель після включення їх до складу радянської України.*

3. Розкрийте характерні риси дисидентського руху як політичної форми опору офіційній владі в Україні, його прояви в українській літературі..
4. Охарактеризуйте книговидавничу справу в Україні в радянський період.
5. Дайте характеристику творчості Олександра Довженко – як основоположника українського кіномистецтва.
6. Проаналізуйте особливості розвитку театрального та музичного мистецтва в радянський період.

Література: Базова: [Л. 2. — С.186-266], [Л. 3. — С.231-255], [Л.8. — С. 239 – 270, 279 – 315]. Допоміжна: [Л. 11. — С.317-335], [Л.32- С 416—424],[Л. 64. — С.205-221]. Література для СР: [Л. 57. — С.504-510], [Л. 58. — С. 89 – 94], [Л. 68. — С. 4 – 12].

Розширений план лекції

Загальна характеристика історичного періоду. Вплив політики коренізації (українізації) на стан суспільної свідомості в УСРР. Розвиток культур національних меншин в умовах політики «коренізації».

Радянське законодавство у сфері освіти, науки і культури. Наркоми освіти УСРР О.Шумський і М.Скрипник. Теорія „боротьби двох культур” Д. Лебеда. Політика коренізації: мета, завдання, періодизація. Кампанії ліквідації неписьменності. Реорганізація установ системи освіти (перетворення університетів в інститути народної освіти). Всеукраїнська академія наук (ВУАН), її структурні підрозділи, визначні діячі (М. Грушевський, М. Крилов, І. Шмальгаузен, К. Воблий, М. Птуха, М. Василенко, А. Кримський, Д. Заболотний, О. Богомолець, В. Воробйов, О. Корчак-Чепурківський, О. Палладін, М. Стражеско, В. Філатов та ін.). Український фізико-технічний інститут (УФТІ), його визначні науковці (І. Курчатов, Л. Ландау, К. Синельников, О. Лейпунський, А. Вальтер, Г. Латишев). Наукове товариство ім. Т. Шевченка, досягнення виданих діячів науки і культури (М. Возняк, І. Зелінський, Я. Пастернак, І. Витанович, Ф. Колеса, В. Левицький, В. Кубійович, Ю. Полянський, В. Старосельський, М. Панчишин).

Особливості українського літературного процесу. Письменницькі об'єднання „Вапільте”, „Пролеткульт”, „Гарт”, „Плуг” та ін. Основні літературні напрями: модерністичний (Микола Зеров, Максим Рильський, Дмитро Фальківський, Юрій Меженко та ін.), „ланківці” (В. Підмогильний, Б. Антоненко-Давидович, Г. Косинка, Т. Осьмачка), панфутуристи (М. Семенко). Творчість О. Вишні. Літературна дискусія середини 1920-х рр. Українська радянська музична культура та її видатні представники. Композитори Г. Верьовка, П. Козицький, Л. Ревуцький. Б. Лятошинський. М. Колеса – популяризатор українського музичного мистецтва у Західній Україні. Музичне товариство ім. М. Леонтовича. Капела “Думка”.

Театральна справа в радянській Україні. Театральні установи республіки. Державний драматичний, Державний народний, Драматичний ім.І.Франка

(режисер – Г. Юра), Молодий („Березіль”; режисер – Л. Курбас) театри. Робітничо-колгоспні театри. Особливості радянського театрального репертуару, основні твори (“Фея гіркого мигдалю” І. Кочерги, “До третіх півнів” Я. Мамонтова; “97”, “Народний Малахій”, “Мина Мазайло”, “Патетична соната” М. Куліша). Визначні актори: А. Бучма, Н. Ужвій, Ю. Шумський, П. Нятко та ін. Становлення українського кіномистецтва. Кіновиробництво у ВУФКУ, Одеській кіностудії. О. Довженко та його фільми “Звенигора”, “Арсенал”, “Земля”. Документальне кіно (“Симфонія Донбасу” Д. Вертова), художнє (“Фронт” О. Соловйова). Українська радянська скульптура та її представники. Творчість І. Кавалерідзе.

Основні напрями радянського образотворчого мистецтва: традиційний (М. Самокиш, М. Бурачек, Г. Світлицький), кубофутуризм (О. Богомазов, К.Малевич, О.Екстер, А.Петрицький) . Феномен українського авангарду, М. Бойчук та його школа. Український театральньо-декораційний живопис. Український радянський плакат, кіно плакат, карикатура. Особливості живопису 1930-х рр. Твори митців Ф. Кричевського, К. Трохименка, О. Шовкуненка, М. Бурачека та ін. Графіка В. Касіяна, М. Дерегуса. Цикли ілюстрацій до видання „Кобзаря” (В. Седляр, І. Їжакевич). Масові репресії проти діячів науки, культури, мистецтва. Відбиття у культурному процесі становлення культу особи Й. Сталіна. Руйнація визначних пам’яток архітектури (Михайлівський Золотоверхий монастир, Військово-Микільський собор, Церква Різдва Богородиці Пирогощі та ін.). Затвердження архітектурного стилю “радянського псевдокласицизму”.

Каральні заходи проти національних меншин України, їх культури. Знищення в 30-ті рр. самобутньої мусульманської цивілізації Криму. Ліквідація караїмських громад і їхніх релігійних структур. Масові депортації національних меншин в Україні.

Руйнація культурних установ, втрата культурних цінностей України під час німецько-фашистської окупації. Евакуація установ, діячів освіти, науки і культури.

Українське культурне життя в евакуації.

Внесок української інтелігенції у боротьбу з німецько-фашистськими загарбниками. Патріотична поезія М. Рильського “Слово про рідну матір”, П. Тичини “Голос матері”, В.Сосюри “Любіть Україну”.

Оборонна діяльність українських науковців. Є. Патон.

Досягнення радянського кіномистецтва (“Олександр Пархоменко”, реж. Л. Лукова, “Як гартувалась сталь”, реж. М. Донський, „Райдуга”, реж. М. Донський. Образотворче мистецтво. Серії В. Касіяна “У фашистській неволі”, „Українська боротьба”, „Відомсти!”.

Становище національних меншин: євреїв, німців, поляків, молдаван, білорусів та ін. під час Другої світової війни. Київський Бабин Яр як жахливий прояв нацистського геноциду і всесвітній символ трагедії єврейського народу та інші місця масового знищення євреїв. Утиски польського населення Західної

України після возз'єднання з УРСР. Депортація німецького населення з теренів України в її сучасних кордонах, у східні регіони СРСР та її наслідки для розвитку культури. Репатріація німецького населення Західної України, Буковини і Бессарабії після возз'єднання їх з УРСР до Німеччини. Значення включення Південної Бессарабії, Хотинщини та Північної Буковини, Закарпаття до УРСР для розвитку культури угорців, румунів, словаків, німців, молдаван, представників інших національностей.

Масова депортація кримських татар з Кримського півострова, знищення їх національної самосвідомості, кримськотатарської культури, мови. Стан культури караїмів та кримчаків. Депортація греків, вірмен і болгар з Криму, її наслідки для розвитку культур цих народів.

Загальна характеристика повоєнного періоду. Політико-ідеологічні кампанії проти української інтелігенції у перші повоєнні роки. „Жданівщина”, „Справа лікарів”, „Лисенківщина”. Лібералізація культурного життя в умовах „відлиги”. Літературна творчість М. Стельмаха, О. Гончара, Г. Тютюнника, О. Довженка, А. Малишка, П. Загребельного, Ю. Смолича, Ю. Збанацького. Театральна справа в УРСР. Видатні режисери і актори О. Кусенко, П. Куманченко, А. Гашинський, А. Роговцева, Б. Ступка, М. Зарудний, В. Минко, О. Коломієць. Рух “шістдесятників” та їх визначні представники у царині культури В. Симоненко, Л. Костенко, В. Стус, І. Світличний, Д. Павличко, І. Драч, Є. Сверстюк, Б. Олійник, І. Дзюба, В. Чорновіл. Особливості українського музичного мистецтва, його талановиті представники Д. Гнатюк, А. Солов'яненко, Є. Мірошніченко, А. Мокренко, М. Кондратюк, Д. Петриненко. Кіномистецтво України. Твори режисерів В. Івченка, С. Параджанова, Ю. Ілленка, Л. Осика, М. Мащенко. Постанови українського телебачення. Напрями розвитку образотворчого мистецтва. С. Беседін, В. Костецький, Т. Яблонська. Здобутки вчених Академії наук УРСР. Її славетні представники (Б.Є. Патон). Розвиток ракетної техніки, космонавтики, використання атомної енергії (С. Корольов, А. Люлька, М. Духов). Кібернетика. Обчислювальний центр АН УРСР В. Глушкова. Дослідження Ю. Кондратюка. Діяльність гуманітарних інститутів АН УРСР: здобутки і прорахунки. Розвиток книговидавництва. Українська Радянська Енциклопедія.

Закон УСРР про реформування шкільної освіти (1950). Педагогічна діяльність В. Сухомлинського. Гальмування демократичних тенденцій у суспільному та культурному житті країни. Особливості радянської культурної політики доби „застою”. Посилення русифікації. Діяльність Головліту в Україні. Політико-ідеологічний зміст крити О. Гончар та його роману “Собор” (1968). Арешти представників інтелігенції з „шістдесятників”. Репресії проти С. Параджанова, В. Чорновіла, братів М. та О. Горинів, В. Стуса, І. Світличного, Є. Сверстюка, В. Чичибабіна, В. Некрасова. Твір І. Дзюби „Інтернаціоналізм чи русифікація?”. Наступ на фольклорний напрям в українському радянському мистецтві. Репресії проти її видатних представників

А. Горської, В. Зарецького, О. Заливахи, Л. Семикіна, композиторів М. Скорика та В. Івасюка.

Участь національних меншин у розвитку економіки, науки, культури. Політична реабілітація національних меншин у радянську добу.

Зміст політики перебудови і гласності. Новий етап демократизації суспільно-політичного життя. Закон “Про мови в Українській РСР”. Роль політики гласності у розвитку української культури. Історична публіцистика. О. Гончар, Б. Олійник, В. Яворівський. Політизація сфери культури.

Активізація національно-культурного життя національних меншин у період перебудови.

Тема 2.4. Культурні процеси в сучасній Україні. Взаємозв’язок української та світової культур.

Перелік основних питань:

1. Культурне життя України в умовах соціально-економічних трансформацій 90-х років ХХ ст.
2. Проблеми культурного розвитку українського суспільства в умовах поглиблення глобалізації на початку ХХІ ст.
3. Християнська церква і духовне оновлення українського народу в умовах розбудови суверенної української держави.
4. Міжнародні зв’язки України в сфері освіти, науки, культури. Культурна праця української діаспори в Європі. Внесок українців Америки та Австралії у світову та українську культуру.

Завдання на самостійну роботу:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. *Охарактеризуйте зміни в освітянській галузі за роки незалежності України.*
2. *Визначте особливості сучасного українського телебачення та кіноіндустрії.*
3. *Висвітліть характерні риси повсякденної культури в епоху мас-медіа (реклама, мода, комп’ютерні технології), «культури в капцях».*
4. *Проаналізуйте стан і проблеми народного мистецтва на сучасному етапі.*
5. *Розкрийте роль релігії та церкви в незалежній Україні та духовного відродження української нації.*
6. *Проаналізуйте багатокультурність сучасної України. Дайте характеристику розвитку культури національних меншин. Визначте перспективи розвитку культури в незалежній Україні.*

Література: Базова: [Л. 1. — С. 330 – 361], [Л. 2. — С. 267-297, 298-317], [Л. 3. — С.229 – 257], [Л.7.- С. 274–286]; [Л.8. — С. 315–337]. Допоміжна: [Л.43— С. 400 - 409], [Л. 46], [Л. 62. — С. 273–415], [Л. 64. — С.221-238], [Л. 69. — С.5-17]. Література для СР: [Л.14. — С.151-217], [Л.26], [Л. 32. — С. 416–424], [Л. 39. —С.15-17, 22-24].

Розширений план лекцій

Загальна характеристика історичного періоду. Законодавство незалежної України у царині освіти, науки і культури. Програма розвитку національної культури (1992).

Мовне законодавство сучасної України. Державний статус української мови, гарантування прав розвитку мов національних меншин. Освіта в Україні. Державна програма «Освіта» (1992). Мережа навчальних закладів. Освітні заклади національних меншин. Державна програма відродження та розвитку освіти національних меншин на період до 2000 року (1994). Закон України про 12-річний термін навчання (1999). Запровадження системи державного ліцензування і акредитації вузів. Особливості реформування системи вищої освіти (перехід на триступеневу підготовку: бакалавр, спеціаліст, магістр). Закон Верховної Ради України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 Діяльність провідних університетів України. Гуманітаризація та гуманізація освіти в НТУУ «КПІ».

Наукове життя. Розбудова та діяльність установ Національної академії наук України. Постанова нових науково-дослідних інститутів у системі Національної академії наук України. Негативні впливи економічної кризи на кадровий потенціал української науки. Науково-технічний і технологічний потенціал України. Літакобудування. Міжнародна програма ракетно-космічного комплексу морського базування «Морський старт» і «Глобалстар». Судобудівництво. Приладобудування, виробництві енергетичного устаткування, важке машинобудування. Космічні програми.

Літературно-мистецьке життя. Негативний вплив економічної кризи на функціонування установ культури. Комерціалізація культури.

Літературний процес. Повернення творів «забутих письменників». „Висока” і масова, популярна література. Заснування, діяльність Комітету і Національної премії ім. Т. Шевченка. Лауреати Шевченківської премії (Б. Антоненко-Давидович (посмертно), А. Калинець, Т. Мельничук, М. Максименко, Г. Синиця та ін.). Культурні діячі – лауреати Державної премії (В. Зінкевич, В. Овсійчук, А. Антонюк, Р. Конквест та ін.).

Стан українського кіномистецтва. Театральна справа. Музеї.

Музична культура. Масова культура і перспективи духовного розвитку України. Благодійна діяльність у сфері культури в Україні. Провідні меценати.

Особливості культурного життя національних меншин сучасної України. Основні напрями розвитку освіти, науки та культури національних

меншин України, їхнє місце в соціальній, політичній та економічній системі українського суспільства. Взаємодія та взаємовплив української культури та культур народів, що проживали та проживають на території сучасної України. Проблеми і шляхи вирішення національно-мовних та культурних потреб усіх етносів України в умовах розбудови незалежної держави.

Україна в системі міжнародних культурних контактів. Правові основи міжнародного співробітництва України у гуманітарній сфері, питаннях культури, науки і техніки. Проголошення ООН «Всесвітнього десятиліття культури» (1988-1998) та участь у ньому України. Оголошення ЮНЕСКО «Року Трипільської культури» (1993).

Міжнародна співпраця України у царині повернення та реституції втрачених культурних цінностей. Угода України з країнами СНД про повернення незаконно переміщених культурних цінностей (1992) та її наслідки. Передача Україні архівних матеріалів із Швеції, США, Канади.

Міжнародні зв'язки України у сфері освіти. Міжнародні науково-технічні зв'язки. Міжнародне співробітництво НТУУ «КПІ» у науково-освітній сфері: досягнення, перспективи.

Діяльність українських і зарубіжних культурно-громадських організацій, фондів, товариств.

Роль української діаспори у збереженні історико-культурної пам'яті і духовному відродженні України. Культурна праця української еміграції в Європі. Внесок українців Америки та Австралії у світову та українську культуру. Культурне життя українців Росії.

3. Семінарські заняття

Закріпленням знань, здобутих студентами під час лекцій, а також однією з форм викладацького контролю за ходом вивчення студентами предмету є семінарські заняття. *Семінар* (з лат. *seminarium* – розсадник) – вид навчальних занять, що передбачає обговорення студентами під керівництвом викладача підготовлених ними повідомлень, доповідей, рефератів.

Семінарські заняття мають за мету сформувати у студентів вміння працювати з історичною, суспільно – політичною та навчально-методичною літературою, мовної культури, логічного й художньо-образного мислення, загальної культури особистості з урахуванням спеціальності, обраної студентом, а також навички готувати виступи, формулювати та відстоювати свою позицію, приймати активну участь у дискусії, робити науково обґрунтовані оцінки досягненням минулого та сучасного рівня історико-культурного розвитку; узагальнювати, критично осмислювати та адекватно оцінювати нагромадженій в історії зарубіжний та вітчизняний історико-культурний досвід.

Завданням семінару є:

- закріплення лекційного матеріалу;
- формування навичок та вмінь культурологічного аналізу творів літератури та образотворчого мистецтва;
- знайомство з базовою термінологією, що дозволяє підвищити рівень культурологічних знань і сприяє підвищенню культури мови студентів.

Семінарські заняття проводяться лише після того, як студенти прослухали і засвоїли матеріал лекції. Теми лекцій і семінарів тісно взаємопов'язані між собою. Відправним, так би мовити, базовим матеріалом для готування семінарських занять є конспекти лекцій, проте власне підготовка до семінарів передбачає поглиблене вивчення джерел і літератури у ході самостійної роботи, на організації і методиці якої зупинимося детальніше.

Навчально-методичні матеріали до вивчення дисципліни «Історія української культури» являють собою розроблену систему семінарських занять, метою яких є орієнтація студентів на поглиблене вивчення закономірностей та своєрідність культурно-історичних процесів в Україні на різних етапах. Плани занять пропонуються перед усім, для самостійної роботи студентів щодо тем, які вивчаються та проблем, що поставлені.

Для підготовки до семінарського заняття необхідно:

- скласти короткий конспект, що розкриває зміст провідних питань, запропонованих для вивчення за даною темою;
- визначити основні терміни та поняття теми;
- підготувати повідомлення або доповідь;
- підібрати ілюстративний матеріал за темою або зробити презентацію;
- опрацювати основну та додаткову літературу;
- відповісти на проблемно-пошукові питання;
- дати відповідь на навчальні тести, запропоновані до відповідних тем.

Приступаючи до підготовки семінарського заняття, студент повинен спочатку уважно ознайомитися з темою, переліком винесених на обговорення питань, рекомендованим списком літератури, переглянути конспект відповідної лекції. Потрібно готуватися до всіх без виключення питань майбутнього семінарського заняття, адже лише такий підхід гарантує успішність засвоєння матеріалу. Опрацювання конкретного питання семінарського заняття передбачає поглиблене вивчення рекомендованих списком джерел і літератури, які можна замовити і отримати в університетській бібліотеці, проте можна опрацювати й у читальних залах Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. Пошук потрібної літератури у бібліотеках здійснюється за алфавітним та тематичним каталогами. Із правилами роботи у читальних залах можна ознайомитися в самих бібліотеках.

Важливе значення має *уміння правильно опрацьовувати підручники, збірники документів, наукові праці*. Взагалі кажучи, уміння читати і елементарна писемність – це зовсім різні речі, і не випадково видатний

німецький поет Й.В.Гете, розмірковуючи над проблемою глибокого і творчого осмислення чужої інтелектуальної праці, уже наприкінці свого життя писав: „Скільки часу і праці треба витратити на те, аби навчитися читати? Я витратив на це вісімдесят років і усе ж не можу іще сказати, що досяг мети”.

Як і будь-яка інша праця, осмислене читання вимагає набуття певних практичних навичок. Ось лише деякі з них. Спочатку слід ознайомитися з заголовком книги, звернути увагу на її автора, можливо його ім'я відоме за іншими книгами. Далі слід подивіться на рік видання праці: останнє не має значення, якщо ідеться про збірники документів або ж археографічну публікацію (перевидання раритетної книжки), натомість з опублікованих кількома виданнями навчальних посібників чи монографічних праць бажано використовувати новітні видання. Необхідно прочитати коротку анотацію до праці, зваживши, на яку саме категорію читачів вона розрахована. Поширеною помилкою старанних студентів є спроба опрацювання суто академічних монографій, адресованих переважно науковцям. Як правило, витрачені при цьому неабиякі зусилля є малоефективними: обґрунтування тих чи інших позицій численними фактами, детальні міркування з приводу здавалося б другорядних питань наукової проблеми, критичні зауваження щодо наукових висновків інших авторів, нарешті насичена спеціальною термінологією „академічна мова” тощо вимагають від читача специфічної, фахової підготовки і навряд чи годяться для задоволення пізнавальних інтересів студентів-першокурсників. Очевидно знайомство студентів з такого роду виданнями у більшості випадків можна обмежити уважним читанням вміщеної у книзі анотації. Утім, звичайно, будь-які здобуті у ході самостійної роботи студентів знання, не можуть вважатися зайвими.

Наступні кроки у роботі з книгою – читання передмови, вступу, уважне ознайомлення з заголовками розділів праці. Останнє є особливо важливим з огляду на те, що при підготовці конкретних питань семінарського заняття студентам подекуди доводиться вивчати зміст усієї книги, проте нерідко достатнім є вивчення лише окремих її розділів. Читання матеріалу книги також може бути різним. Деякі видання (насамперед ті, що віднесені списком рекомендованої літератури до розряду додаткових) достатньо лише побіжно переглянути. Практикується й метод вибіркового читання книги – тих її розділів або фрагментів, які стосуються опрацьовуваних студентом конкретних питань. Нарешті найскладнішою, проте і найвдячнішою формою роботи з книгою є її фронтальне опрацювання, що передбачає зосереджене, неквапливе вивчення змісту усієї книги, осмислення прочитаного.

Зазвичай у ході читання варто запам'ятовувати найбільш важливі історичні факти, дати, імена, роблячи відповідні чернеткові записи на окремих листках паперу. Разом із тим науково-освітнє читання не передбачає перевантаження пам'яті значною масою найрізноманітніших фактів. Не має сенсу також

вдаватися до простого механічного заучування змісту книжки. Враховуючи на те, що сучасна вітчизняна історична наука розвивається в умовах демократії та плюралізму думок, позиції авторів з тих чи інших наукових питань далеко не завжди є тотожними, більше за те – часто заперечують одна іншу. За таких умов студент, схильний до механічного, бездумного заучування тексту, може потрапити у скрутне становище. Відтак, правильно читати – це також і вироблення здатності до критичного осмислення прочитаного, вміння формувати власні думки на основі здобутих знань.

Хоча для підготовки до семінарського заняття достатньо ознайомитися з рекомендованим викладачами переліком книг, не можна не вітати прагнення студентів самостійно опрацювати додаткову новітню літературу. Взагалі кажучи, процес читання в ідеалі має сприйматися студентом не як обов'язок, а як задоволення. Цінну пораду щодо цього дав свого часу молоді видатний російський культуролог Дмитро Лихачов: „Умійте читати не тільки для шкільних відповідей і не тільки тому, що ту чи іншу річ читають тепер усі – вона модна. Умійте читати з інтересом і не поспішаючи... Не піддавайтеся метушні. Метушня примушує людину безрозсудно витратити найбільш великий і найбільш дорогоцінний капітал, котрим вона володіє, – свій час”.

Важливе значення у підготовці до семінару має *консультація викладача*, яку можна отримати на кафедрі. Графіки надання викладачами консультацій, обсяг відведеного для цього часу визначаються навчальним планом. Консультації допомагають студентам розібратися у найбільш складних для опрацювання темах, отримати додаткові рекомендації для успішного засвоєння курсу. Практикуються індивідуальні консультації (викладач-студент), а також консультації для групи студентів. Останні, як правило, проводяться напередодні заліків, іспитів.

Уважне опрацювання джерел і літератури, з'ясування складних питань у ході консультацій з викладачем створюють умови для наступного етапу підготовки до семінарського заняття – *готування виступу*. Як засвідчує практика, студенти першого курсу далеко не завжди здатні послідовно і логічно викладати свої думки перед аудиторією. Для того, щоб уникнути неприємних несподіванок, виступи слід заздалегідь готувати. Ідеться насамперед про складання розгорнутого плану виступу – послідовного викладу тез доповіді, з наведенням основних фактів, дат, імен, цитат з творів, інших додаткових матеріалів. Наявність такого плану дозволить студенту у відведений короткий час чітко і достатньо повно викласти свої думки, не ухиляючись від головної теми, аргументовано їх обґрунтувати, відповісти на ті чи інші запитання викладача, доповнити виступи інших студентів.

Хід семінарських занять переважно є сталим. На початку викладач звертається до студентів із вступним словом, в якому окреслює коло питань для обговорення, визначає порядок студентських виступів, характер ведення

дискусій. Традиційні форми ведення семінарів передбачають: виступ студента з доповіддю з окремого питання (опитування може бути проведене або за бажанням самих студентів, або за викликом викладача), відповіді на запитання, доповнення інших студентів; організація дискусії, „круглого столу” довкола певної теми; публічний захист рефератів; рецензування студентами доповідей, рефератів.

Підготовлений заздалегідь *виступ студента* має бути логічним, послідовним та аргументованим. Доповідач повинен вільно володіти опрацьованим матеріалом, уміти дати відповіді на всі додаткові запитання, продемонструвати готовність і здатність відстоювати свої позиції. Рекомендована тривалість виступу – не більше 10-15 хвилин. Слід зважати на те, що відведений для семінарського заняття час передбачає розгляд не одного, а трьох-чотирьох питань. Крім того, невиправдано тривалий виступ втомлює слухачів, притупляє їх увагу. Варто мати на увазі слушну пораду відомого британський бізнесмена й політика лорда Брабазона: „Якщо оратор не може вкластися у двадцять хвилин, йому краще зійти з трибуни і сісти писати книжку”.

Під час виступу студенту слід звернути увагу на якість мовлення: виступ має бути чітким, зрозумілим, відповідати нормам сучасної літературної мови. Звичайно, досягти успіхів в ораторській майстерності – справа нелегка, до того ж вимагає чималих зусиль. Проте прагнути до цього майбутнім молодим спеціалістам обов’язково треба. Видатний культуролог Д.Лихачов, зокрема, давав таку пораду молоді: „Вчитися гарної, спокійної, інтелігентної вимови треба довго і уважно – прислухаючись, запам’ятовуючи, підмічаючи, читаючи і вивчаючи. Хоча це і важко – це потрібно, потрібно. Наша вимова – важливіша частина не тільки нашої поведінки, але і нашої особистості, наших душі, розуму, нашої здатності не піддаватися впливам середовища, якщо воно „затягує””.

Як правило, виступ кожного студента під час семінарського заняття оцінюється викладачем, який ставить додаткові запитання, робить уточнення, акцентуючи увагу присутніх на перевагах і недоліках у висвітленні теми. З питаннями до доповідача можуть звертатися й самі студенти. Вітаються також зроблені студентами суттєві доповнення до виступу. У ході обговорення того чи іншого питання важливо досягти творчої атмосфери. Останнє можливе лише за умови якісної підготовки студентів до семінарів, а також активної участі в них усіх студентів.

Окремою формою роботи у ході семінарського завдання є також *рецензування студентами виступу доповідача*. Рецензія (з лат. *recensio* – розгляд) – критичний розбір і оцінка доповідей, рефератів використовується у навчальному процесі як один із додаткових засобів активізації пізнавальної діяльності студентів. Рецензування передбачає розбір як позитивних сторін

доповіді, так і її недоліків. З'ясування позитивного доробку доповідача, тобто зосередження уваги на послідовності викладу матеріалу, логіці дискутованих проблем, підбраному матеріалі, аргументованих висновках і т. ін. – є загальноприйнятою, обов'язковою етичною нормою, оскільки демонструє повагу рецензента до проведеної доповідачем інтелектуальної праці. Висловлювані рецензентами критичні зауваження мають бути цілком конкретними, а не набувати характеру загальних, поверхових тверджень. Це стосується, наприклад, виправлення неточностей, припущених доповідачем, у визначенні тих чи інших понять, імен, дат. Не слід також обмежуватися загальною вказівкою на те, що доповідач у процесі підготовки не використав усі необхідні джерела і літературу, натомість варто конкретно вказати, яку саме літературу для поглибленого опрацювання питання необхідно було б опрацювати. Рецензенту належить оцінювати і якість мовлення доповідача, при цьому слід твердо дотримуватися норм етики: ні в якому разі не вдаватися до особистих образ чи приниження людської гідності, зосереджуючи увагу лише на доброзичливій, діловій критиці.

Наприкінці семінарського заняття викладач підбиває підсумки обговорення питань, оцінює виступ кожного студента, вказуючи при цьому на досягнення і недоліки, при потребі роз'яснює студентам найбільш складні для засвоєння проблеми та визначає завдання роботи студентів з підготовки до наступного семінару.

Отримані на семінарських заняттях оцінки за виступи, а також відмічені викладачем „знаки активності” студентів (суттєві доповнення до виступів доповідачів) враховуються при рейтингово-модульній системі оцінці знань. Студенти, які продемонстрували низький рівень знань, або які з тих чи інших причин були відсутні на семінарському занятті, обов'язково мають перездати пропущені теми – або шляхом підготовки реферату, або в усній формі викладачеві, у спеціально визначений для цього поза аудиторний час. Студенти, які мають пропуски семінарських занять, і не перездали пропущені теми, до складання іспитів (заліків) не допускаються.

Насамкінець відзначимо, що успіх у засвоєнні дисципліни «Історія української культури» гарантує лише глибоке опанування програми курсу у повному обсязі. Тож, регулярне відвідування лекцій, правильне ведення конспектів, належна підготовка до семінарських занять, зокрема опрацювання усіх без виключення винесених на обговорення питань, успішний захист реферату, – є обов'язковими умовами. Слід пам'ятати настанову видатного американця Т.Едісона – автора близько 1000 винаходів у різних сферах електротехніки, зокрема і першої у світі електростанції загального користування, про те, що успіх завжди залежать на 10% від таланту, і на 90% – від праці.

Плани семінарських занять

Тема 1.1. Історія української культури як наука і навчальна дисципліна

Мета: засвоїти проблеми генезису культури та її відображення у європейській свідомості, структуру і функції культури, типології культури, принципи дослідження; історичні закономірності розвитку культури та української культурологічної думки, основні підходи до вивчення історії української культури та її періодизації, місце і значення курсу в системі гуманітарної підготовки майбутнього технічного спеціаліста.

Основні питання:

1. Поняття та історичний розвиток терміну «культура». Типологія культури.
2. Українська національна культура в контексті світової. Чинники становлення та особливості української культури. Ментальність українців. Національна ідея.
3. Періодизація, джерельна база та принципи вивчення історії української культури.
4. Місце і значення курсу «Історія української культури» в системі гуманітарної підготовки майбутнього технічного спеціаліста.

Питання для дискусії:

1. Культура і цивілізація: чи є тотожними ці два поняття, чи можна їх протиставляти?
2. Культура і антикультура: за якими критеріями визначаються ці поняття, який зміст слід в них вкладати?

Завдання на самостійну роботу:

1. Охарактеризуйте сучасний стан історії культури як науки.
2. Дайте визначення понять «масова» та «елітарна» культура. Простежте розвиток масової та елітарної культури в незалежній Україні.
3. Проаналізуйте типи і напрямки молодіжної субкультури в Україні.
4. Розкрийте основні положення державної програми відтворення видатних пам'яток історії та культури України.

Література: Базова: [Л.1. – С.9 – 59], [Л. 2. –С.7-27], [Л. 5. –С.8 -36], [Л.7. – С.5 - 24]. Допоміжна: [Л. 35], [Л. 62. –С.27-47], [Л. 64. –С.49-69]. Література для СР: [Л.39. – С.15-17, 22-24], [Л. 41— С.23-29], [Л. 65. – С.5-7].

Тема 1.2. Витоки української культури

Мета: засвоїти зміст ранніх форм культури на українських землях, суть еволюції культури в первісну добу, особливості матеріальної та духовної культури основних археологічних культур та давніх цивілізацій, з'ясувати значення культури давніх цивілізацій – киммерійців, скіфів, сарматів, давньогрецьких міст-держав для розвитку української культури, джерела середньовічної культури східних слов'ян, культурних досягнень народів, які мешкали в давні часи на території України, визначні культурні пам'ятки та їх належність до відповідної культури.

Основні питання:

1. Культурні пам'ятки кам'яного віку. Трипільська археологічна культура: поширення, характерні ознаки.
2. Культурні пам'ятки епохи бронзи і заліза. Культура грецьких колоній Північного Причорномор'я.
3. Слов'янська доба в культурі українських земель.
4. Культурна спадщина народів Криму доби раннього Середньовіччя.

Завдання на самостійну роботу:

1. Охарактеризуйте особливості містобудування у колоніях Північного Причорномор'я.
2. Визначте стилістичні особливості скіфського мистецтва.
3. Проаналізуйте характерні риси язичницької культури Давньої Русі напередодні прийняття християнства.
4. Дослідіть місце людини і природи в язичницькому світогляді.

Питання для дискусії:

1. Неолітична революція: в чому її суть і значення для розвитку людської цивілізації?
2. Чи існує зв'язок між трипільською цивілізацією та етногенезом слов'ян? Висловіть власну позицію, обґрунтуйте її, користуючись фактичним матеріалом.
3. Чи присутні скіфські елементи в традиційній українській культурі? Доведіть або заперечте існування такого впливу.

Література: Базова: [Л.2. – С. 28–56]; [Л. 5. – С.43-72], [Л.7.- С. 24–57], [Л.8.- С. 21–43]. Допоміжна: [Л. 18.- С.11 -28], [Л. 32.- С.36 -48], [Л.62. — С.47-54], Література для СР: [Л.36. –С.20-55], [Л.39. – С.15-17, 22-24], [Л. 64. - С. 69 – 100.]

Тема 1.3. Культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства

Мета: засвоїти основні досягнення матеріальної та духовної культури Київської Русі в контексті європейської середньовічної цивілізації, значення запровадження християнства для подальшого розвитку культури, освіти, наукових знань, співвідношення автохтонного та запозиченого елементів у різних галузях культури, особливості розвитку культури Галицько-Волинської держави як містка між західною та східною цивілізаціями, внесок інших народів до історико-культурної спадщини Київської Русі та Галицько-Волинського князівства.

Основні питання:

1. Запровадження християнства у Київській Русі та його значення для еволюції культури.
2. Писемність, освіта, література, наукові знання, архітектура, образотворче та прикладне мистецтво, музика Київської Русі.
3. Соціокультурні процеси та мистецькі здобутки Галицько-Волинського князівства.
4. Внесок інших народів до історико-культурної спадщини Київської Русі та Галицько-Волинського князівства.

Питання для дискусії:

1. Чи має сенс норманська концепція походження Київської Русі?
2. Чи вплинуло християнства на гуманізацію права Київської Русі?

Завдання на самостійну роботу:

1. Охарактеризуйте «Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона як визначну пам'ятку риторичної спадщини Київської Русі.
2. Проаналізуйте розвиток літописання доби Київської Русі, розкрийте зміст «Повісті швидкоплинних літ» та її значення для історії української культури.
3. Висвітліть роль монастирів в розвитку культури Київської Русі.
4. Визначте характерні риси та особливості храмових споруд – архітектурних пам'яток доби Галицько-Волинського князівства.
5. Простежте розвиток ремісничої справи в Галицько-Волинському князівстві.
6. Розкрийте внесок галицьких діячів культури – „премудрого книжника” Тимофія, „хитреця” Авдія і „словетного співця” Митуси в розвиток української культури.

Література: Базова: [Л.2. – С.–57-102]; [Л. 3. –С. 121–157], [Л. 5. – С. С.73 - 109], [Л.8.- С. 44 –78]. Допоміжна: [Л.11 — С.260-267, 271-284], [Л.14. — С. С.24-49], [Л. 17], [Л.18. — С. 28–45], [Л.32. — С. 36–48, 208–232, 432–467], [Л. 33. – С. 14, 19, 100, 176], [Л.55]. Література для СР: [Л.21– С.128-156, 295-220, 358-386], [Л.25], [Л.29], [Л.37], [Л.40], [Л.42], [Л.47], [Л.50.- С.150-169, 190-210, 280-316], [Л.52].

Тема 1.4. Українська культура литовсько-польської доби (XIV – перша половина XVII ст.)

Мета: засвоїти особливості розвитку вітчизняної культури даного періоду, після розпаду Київської Русі у складних суспільно-політичних та історичних обставинах втрати державної незалежності; політичні чинники, що впливали на культурні процеси та тенденції їх розвитку, вплив європейських ренесансно-реформаційних ідей на культурне піднесення України в кінці XV - першій половині XVII ст., співвідношення світського та релігійного елементів в культурі, основні здобутки української національної культури: процеси взаємодії національних культур у Великому князівстві Литовському та Речі Посполитій, особливості розвитку культури народів українських земель під владою Молдавського та Московського князівств, Османської імперії, Угорщини.

Основні питання:

1. Ренесансно-реформаційні ідеї в українській культурі.
2. Освіта, наука, книгодрукування, просвітницька діяльність братств, література, музика театр, архітектура та образотворче мистецтво.
3. Феномен козацької культури.
4. Діалог та взаємодія національних культур у Великому князівстві Литовському та Речі Посполитій, особливості розвитку культури народів українських земель під владою Молдавського та Московського князівств, Османської імперії, Угорщини.

Питання для дискусії:

1. Кревська, Люблінська, Берестейська унії, їх наслідки в контексті історії української культури.
2. Наскільки вірною є теза про взаємовплив української культури та культур європейських народів у XIV – першої половини XVII ст.?

Завдання на самостійну роботу:

1. Дайте характеристику релігійній полеміці, її основних ідей та представників.
2. Простежте розвиток Ренесансних ідей в українській культурі XVI -XVII ст.

3. Охарактеризуйте діяльність українських гуманістів XV – XVI ст..
4. Розкрийте наслідки Берестейської церковної унії 1596 р. для розвитку української культури.
5. Проаналізуйте розвиток усної народної творчості: дум, історичних пісень ХІУ- першої половини ХУІІ ст., розкрийте їх тематику та особливості.
6. Висвітліть культурні зв'язки України з державами Центральної та Західної Європи.

Література: Базова: [Л.1. - С. 150 – 214], [Л. 2. —С.103-133], [Л. 3. —С. 158 – 180], [Л. 5. – С. С.110-153], [Л.8. — С. 81–115]. Допоміжна: [Л.24. – С. 133-138, 215-228], [Л.33. — С. 144,175], [Л.57 — С.170-186]; [Л.62. — С. 119-134]; [Л.72. – С. 78–81, 103–105, 106 – 108, 109 – 112], Література для СР: [Л.49— С.55-67, 127-145, 377-390], [Л.52.- С.65-80, 130-145, 338-348], [Л.53. – С. 126 -145, 333-350, 455-478].

Тема 1.5. Українська культура другої половини XVII – XVIII ст. Феномен українського бароко

Мета: засвоїти тенденції розвитку культури в умовах національно-визвольного руху під керівництвом Б. Хмельницького, соціально-політичної ситуації другої половини XVII – XVIII ст., різноманітні прояви українського духу, його відображення у пам'ятках культури, роль козацтва в пробудженні національної самосвідомості; становлення світської за характером культури, специфіку українського бароко як провідного художнього стилю доби, як світовідчуття часу та його прояви у різних галузях культури; особливості розвитку культури народів України в період Гетьманщини,

Основні питання:

1. Суспільно-політична ситуація в Україні у другій половині XVII – XVIII ст. та її вплив на українську культуру.
2. Розвиток освіти і науки. «Золота доба» Києво-Могилянської академії.
3. Літописання і література, усна народна творчість, музична і театральна культура, архітектура, живописі епохи бароко.
4. Особливості розвитку культури народів України в період Гетьманщини, російського та австрійського панування.

Питання для дискусії:

1. Якими були і чим зумовлювалися політико-культурні орієнтації еліти України-Гетьманщини?
2. Модель держави і суспільства в європейській філософії та їх відбиття у поглядах українських мислителів.

Завдання на самостійну роботу:

1. Проаналізуйте діяльність Києво-Могилянської академії (1701) та розкрийте її значення як першого загальноосвітнього вищого навчального закладу у Східній Європі.
2. Зробіть аналіз розвитку природничих і технічних знань другої половини ХУП- ХУШ ст..
3. Розкрийте зміст і історичне значення літопису Самійла Величка як явища українського літературного бароко.
4. Проаналізуйте вплив ідей Відродження та Реформації на розвиток української літератури. Дайте характеристику українського епосу XVII - XVIII ст.

Література: Базова: [Л. 2. — С.134-161], [Л. 3. — С.180 – 204], [Л. 5. — С.154-195], [Л.8. — С. 118 –156]. Допоміжна: [Л. 11. — С.296-299, 302-303, 306-307], [Л.32. — С. 258–281, 500–528, 629–636. С.23-29], [Л. 33. — С.56, 80,83,166], [Л. 62. — С.166-103], [Л.72. - С. 139–142, 152–154, 155 – 157, 158 – 162, 169 – 171]. Література для СР: [Л. 22. — С.53-68, 99-120, 158-184], [Л. 36. — С. 127-156], [Л.64. - С. 162 – 182].

Тема 2.1. Культура України XIX- початку XX ст. Національно-культурне відродження

Мета: засвоїти специфіку історико-культурного розвитку українських земель у складі Російської та Австро-Угорської імперій, поняття, сутність та періодизацію національно-культурного відродження, його особливості у Наддніпрянській та Західній Україні, особливості розвитку освіти, зміст діяльності просвітніх та наукових товариств, тенденції розвитку процесів інших галузей культури; вплив Першої світової війни та революційних процесів на розвиток української культури, національно-культурні процеси в житті національних спільнот України.

Основні питання:

1. Сутність національно-культурного відродження та його періодизація.
2. Освіта та наука, «Просвіти», наукові товариства, український літературний процес, театр, музика, національний стиль в архітектурі та образотворчому мистецтві.
3. Українська культура доби революцій та Першої світової війни.
4. Національно-культурні процеси в житті національних меншин України.

Питання для дискусії:

1. Чи відіграла та відіграє творчість Тараса Шевченка у національному самоствердженні українців?

2. Українське і загальнослов'янське відродження: спільне та особливе.

Завдання на самостійну роботу:

1. Розкрийте реалістичні традиції у творчості Т. Шевченка - художника.
2. Проаналізуйте основні стилі (імпресіонізм та експресіонізм, неоромантизм, український авангард) в українській культурі кінця ХІХ – початку ХХ ст..
3. Висвітліть розвиток освіти, літератури та мистецтва на західноукраїнських землях в ХІХ – на початку ХХ ст..
4. Простежте українську тематику в творчості відомих російських художників.
5. Охарактеризуйте основні стилі в українській архітектурі ХІХ – початку ХХ ст.
6. Дайте характеристику кобзарству як соціально-культурному явищу.

Література: Базова: [Л. 2. — С 162–185], [Л. 3. — С.205-23], [Л. 5. —С.195-255], [Л.8. — С. 158–218], [Л.10.— С.146-186]. Допоміжна: [Л. 11. — С. 300-316], [Л.14. — С.110-142], [Л. 35], [Л.62. — С. 231–264], Література для СР: [Л. 36. — С. 157-181,188 –217], [Л. 43], [Л. 51. — С.116–126], [Л.64. — С. 162 – 211].

Тема 2.2. Українська культура радянської доби (1920–1991)

Мета: засвоїти суперечливість розвитку української культури в радянську добу, специфіку культурно-історичного розвитку України в окремі її періоди; мету і суть політики коренізації та «культурної революції», їх наслідки, особливості розвитку культури в УРСР та західноукраїнських землях міжвоєнного періоду, наслідки Другої Світової війни для культури, суперечливість культурного розвитку післявоєнного періоду, феномен «шістдесятництва», основні тенденції культурного життя національних спільнот України.

Основні питання:

1. Культурне будівництво у радянській Україні в 20—30-ті рр.
2. Українська культура в роки Другої Світової війни.
3. Культура радянської України в повоєнний період. Шістдесятництво як культурний феномен.
4. Культурне життя національних меншин України.

Питання для дискусії:

1. Чи існує конфлікт розуміння між суспільством та постмодерністами?

2. В чому полягає вплив української масової культури на розвиток суспільства?

Завдання на самостійну роботу:

1. Поясніть, в чому полягав суперечливий характер розвитку української культури в 1930-ті роки. Аргументуйте свою думку.
2. Дайте оцінку внеску діячів науки і культури України у розгром німецько-фашистських окупантів.
3. Проаналізуйте розвиток науки і техніки в радянський період. Дайте оцінку науковим досягненням радянських учених, охарактеризуйте розвиток ракетної техніки, космонавтики, використання атомної енергії в мирних цілях.
4. Визначте особливості радянської політики у сфері культури 60-80-х рр.
5. Дайте оцінку досягненням радянської системи освіти, запровадженню загальнообов'язкової середньої освіти.
6. Висвітліть новаторські течії в живопису, образотворчому мистецтві України в радянський період.

Література: Базова: [Л. 2. — С.186-266], [Л. 3. — С.231-255], [Л. 5. — С.310-330], [Л.8. — С. 239 – 270, 279 – 315]. [Л. 9. — С. С.127-211], Допоміжна: [Л. 11. — С.317-335], [Л.32- С 416—424],[Л. 64. — С.205-221]. Література для СР: [Л. 57. — С.504-510], [Л. 68. — С. 4 – 12].

Тема 2.3. Сучасна українська культура

Мета: засвоїти зміст культурних процесів, після проголошення державної незалежності України, сутності розвитку української культури в складних умовах перехідного періоду, вплив соціально-політичних та економічних факторів на сучасні культурні процеси, основні вагомі й оригінальні здобутки сучасних українських митців, виявлення позитивних тенденцій, які віддзеркалюють процес національного духовного відродження українського народу; особливостей державної політики у галузі культури, місця масової культури у загальному культурному сегменті, характерних рис релігійного життя, суті та напрямів реформування освітньої сфери, тенденцій культурного розвитку національних спільнот сучасної України, взаємозв'язку української та світових культур.

Основні питання:

1. Культурне життя України в умовах соціально-економічних трансформацій 90-х років ХХ ст.
2. Реформування системи освіти в Україні. Стан, перспективи науково-технічного розвитку сучасної України.

3. Розвиток української літератури, кіномистецтва і театру, образотворчого та музичного мистецтва.
4. Особливості культурного життя національних меншин сучасної України.

Питання для дискусії:

1. Чи існують базові цінності, довкола яких може відбутися консолідація українського суспільства?
2. Доведіть або спростуйте наявність конфліктів культур в сучасній Україні.

Завдання на самостійну роботу:

1. Охарактеризуйте нові явища і тенденції в українській літературі та мистецтві кінця ХХ – початку ХХІ ст.
2. Визначте особливості культурного відродження на сучасному етапі. Висвітліть міжнародні зв'язки України у сфері освіти, науки, культури.
3. Проаналізуйте досягнення НТР і проблеми екології в Україні. Дайте характеристику діяльності видатних діячів науки і техніки – випускників і викладачів НТУУ «КПІ», основних напрямів міжнародного співробітництва НТУУ «КПІ» у науково-освітній сфері, його перспектив.
4. Проаналізуйте розвиток українського музичного мистецтва у ХХІ ст.: естрадної, класичної, альтернативної музики.
5. Простежте основні тенденції розвитку української архітектури та мистецтва кінця ХХ ст. - початку ХХІ ст.
6. Охарактеризуйте діяльність українських і зарубіжних культурно-громадських організацій, фондів, товариств.

Література: Базова: [Л. 1. — С. 330 – 361], [Л. 2. — С. 267-297, 298-317], [Л. 3. — С.229 – 257], [Л. 5. –С.332-362], [Л.7.- С. 274–286]; [Л.8. — С. 315–337]. Допоміжна: [Л.15], [Л.27], [Л.43— С. 400 - 409], [Л. 46], [Л. 62. — С. 273–415], [Л. 64. — С.221-238], [Л. 69. — С.5-17]. Література для СР: [Л.14. — С.151-217], [Л.26], [Л. 32. — С. 416–424], [Л. 36. — С.539-588], [Л. 39. —С.15-17, 22-24], [Л.46], [Л.48], [Л. 54. — С. 209–222], [Л. 56. — С. 387–391, 391 – 395, 299 – 306].

4.Самостійна робота

Самостійна робота студентів проводиться у вільний від аудиторних занять час. Зміст студентської самостійної роботи, а також кількість відведених для неї годин визначаються навчальною програмою. У даному виданні студенти можуть знайти комплексні навчально-методичні рекомендації для самостійної роботи з курсу «Історія української культури» а саме: перелік питань для

самостійного опрацювання, виступів на семінарських заняттях, вказівки щодо інформаційно-методичного забезпечення самостійної роботи – списки рекомендованих навчальних посібників, джерел, наукової літератури, журнальних і газетних публікацій тощо.

Самостійна робота передбачає самостійне, на основі рекомендованої навчальної та наукової літератури, опрацювання та засвоєння окремих положень дисципліни. Особливу увагу слід звернути на першоджерела. Метою цієї роботи є формування у студентів навичок науково-дослідної праці, яка передбачає набуття вміння самостійно працювати з історичною літературою, використовувати методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення та систематизації, доповнювати монографічні видання джерельною базою (документами і матеріалами, періодикою).

Покращенню засвоєння такого матеріалу і з'ясуванню питань, що складають певні ускладнення у вивченні в процесі самостійної роботи студена сприяють індивідуальні консультації. Перевірка рівня засвоєння матеріалу таких тем проводиться в процесі обговорення питань із логічно споріднених тем дисципліни на аудиторних заняттях.

Рекомендації щодо самостійної роботи звичайно будуть неповними, якщо не згадати про такі вкрай важливі питання, як організація студентського робочого місця і правильне планування студентом свого робочого часу. У читальному залі бібліотеки НТУУ „КПІ імені Ігоря Сікорського” створені усі умови для самостійної роботи. Комфортабельні умови праці у гуртожитках значною мірою залежать від взаємо порозуміння між самими студентами, зокрема усвідомлення того, що передумовою повноцінного навчання є наведення порядку в особистому просторі. Творчі лабораторії багатьох великих науковців, письменників і поетів вражали належним порядком, який вони неабияк цінували. Й.Гете в одному з листів до Ф.Шіллера якось писав: „Я прийшов би у відчай, при тій величезній кількості роботи, котру мені належить виконати, якби не той виключний порядок, в якому я зберігаю свої рукописи; цей порядок дозволяє мені у будь який час заглибитися у будь-яку роботу, використовувати різноманітним чином кожний робочий час і просувати одну справу за іншою”.

Для того, щоб досягти успіху у засвоєнні курсу, самостійна робота студентів має бути послідовною, а головне – регулярною. Епізодична праця за формулами „підготувався до одного семінару – отримав позитивну оцінку – розслабився, припинив заняття” або ж „кілька безсонних ночей праці – успішне складання іспиту” хоча інколи і дає позірний тактичний успіх, безперечно є програшною з стратегічної точки зору, адже заважає повноцінному здобуттю знань та формуванню характеру майбутнього спеціаліста – ділових якостей, вкрай необхідних для успішної кар'єри.

Важливо також вміти правильно розподілити час на навчання і на відпочинок. „Тримай час! – писав видатний німецький письменник Т.Манн. –

Стережи його кожну годину, кожну хвилину! Враховуй кожний день, відраховуючи кожну хвилину. Час – єдине, де скупість є схвальною”.

5.Індивідуальні завдання

Для індивідуальної роботи пропонується підготовка студентом реферату з навчальної дисципліни.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ НАПИСАННЯ І ОФОРМЛЕННЯ РЕФЕРАТІВ

Реферат – (з лат. *refero* – повідомляю) – короткий виклад у письмовому вигляді або у формі публікації доповіді наукової праці, літератури з тієї чи іншої теми. Підготовка та захист рефератів є однією з важливих складових цілісного навчального процесу, обов’язковою умовою засвоєння та складання заліку з курсу «Історія української культури». Перелік рекомендованих тем рефератів студенти можуть знайти вище по ходу викладу планів семінарських занять і методичних рекомендацій до їх підготовки. Сформульовані викладачем теми рефератів націлені на закріплення та поглиблення отриманих студентами знань, здобуття навичок ведення самостійної науково-дослідної роботи. Практичний сенс такої роботи англійський фізик, автор вчення про електромагнітне поле М.Фарадей виклав у такій короткій формулі: „Працювати, завершити, оприлюднити”.

Як правило, студенти-першокурсники мають доволі туманне уявлення про специфіку підготовки рефератів та вимоги щодо їх технічного оформлення. Зупинимося на цих питаннях більш детально.

Першим етапом роботи по підготовці реферату після обрання конкретної теми є виявлення та опрацювання джерел і літератури. Для полегшення першої частини цього завдання викладачами кафедри розроблені рекомендовані списки джерел і літератури. Утім, це зовсім не заперечує можливості здійснення самостійного бібліографічного пошуку студентом: винайдення і використання щойно введених до наукового обігу джерел, новітньої літератури, ясна річ, не можуть не вітатися.

Для того, щоб отримати „на руки” необхідну для написання реферату літературу, студенту слід звернутися до бібліотеки. Пошук літератури за темою реферату варто розпочинати, звернувшись до бібліотечних каталогів, де представлені відомості про наявні підручники, збірники документів, монографії тощо. При опрацюванні літератури за рекомендованим списком, для пошуку потрібних видань достатньо використати алфавітний каталог, що включає усі необхідні відомості про книги в алфавітному порядку. Проте у разі бажання студента опрацювати нову, додаткову літературу, слід звернутися до тематичного каталогу, де бібліографічний опис книг, збірників документів і брошур подається відповідно по окремих темах з подальшим розподілом на рубрики. Рекомендуємо послуговуватися насамперед фондами великих

універсальних і багатогалузевих бібліотек, комплектування яких здійснюється на основі обов'язкового примірника. Такою є, зокрема, Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського. Доволі обширними і такими, що постійно поповнюються новітніми виданнями, є також фонди бібліотеки НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського».

Зробимо наголос на крайній потребі вироблення уміння правильно читати книгу, що передбачає неквапливе, уважне, критичне опрацювання її змісту. Кілька рекомендацій дамо і відносно техніки ведення записів та оформлення обробленого матеріалу. Витяги з прочитаних книг студентам краще робити не у зошиті, а на окремих листках паперу або картках з обов'язковим наведенням даних про джерело здобуття інформації, відомостей про автора і т. ін. Зручність ведення карток полягає у тому, що виписаний на них матеріал можна сортирувати у процесі роботи над тим чи іншим розділом реферату. Корисними можуть бути також вирізки з окремих газет, котрі так само слід розподіляти за тематичним принципом.

Студенту – майбутньому технічному спеціалісту слід усвідомити й те, що у гуманітарних науках докладне вивчення, аналіз джерел та літератури саме й становлять основу дослідницького процесу. Ця обставина, власне кажучи, до певної міри різнить гуманітарні науки від технічних, де принципове значення для проведення й завершення наукової праці має організація численних експериментів. Т.Едісон, наприклад, так характеризував свою наукову роботу: „Збираю дані про багато тисяч експериментів, що складає для мене вихідний пункт, а потім вже даю кілька тисяч нових”.

Після вивчення джерел і літератури слід продумати структуру реферату. Як правило, остання передбачає наявність титульного аркушу, чіткого плану роботи, основної частини з розкриттям теми (вступ, кілька розділів по темі праці, висновки), списку використаних джерел і літератури.

Правильно оформлений титульний аркуш містить у верхньому полі аркуша назву вищого навчального закладу та кафедри, на якій виконувалася робота, у середньому полі – тему реферату, прізвище, ім'я, по-батькові виконавця та наукового керівника, у нижньому полі – назву міста, рік підготовки реферату (зразок оформлення титульного аркушу подається наприкінці праці).

Надзвичайно відповідальним етапом є опрацювання плану майбутнього реферату. План, тобто перелік тем питань, які розглядатимуться у праці – це своєрідний компас студента, який допомагає дотримуватися чіткої послідовності та логічності у викладенні матеріалу. Спочатку є сенс розробити попередній, „робочий варіант” плану, що являє собою простий перелік пунктів, які автор має намір висвітлювати. По ходу написання план реферату має бути уточнений, приведений у відповідність із змістовним наповненням розділів праці. Для правильного складання плану корисно переглянути плани інших

робіт аналогічного характеру. Технічні вимоги до оформлення плану прості: напроти назв розділів слід вказувати номери їх початкових сторінок; крім назв розділів, підрозділів треба також вказувати на наявність вступу, висновків, переліку використаних джерел і літератури.

Завершивши вивчення джерел і літератури, склавши попередній план можна приступити до написання тексту реферату.

Початковою частиною реферату є вступ. Відповідно до встановлених правил тут має міститися обґрунтування актуальності теми, короткий історіографічний огляд проблеми, визначення мети і основних завдань роботи.

Обґрунтування актуальності теми реферату передбачає доведення прямого зв'язку між обраною для висвітлення темою і завданнями навчального процесу, а також потребами суспільно-політичного життя країни.

Короткий огляд джерел і літератури – наступний важливий елемент роботи, оскільки дає чітке уявлення про ступінь наукової розробки теми та рівень опанування її студентом. Автору реферату слід уникати простого переліку опублікованих збірників документів та відомих праць з теми, натомість прагнути подати аналіз сучасного стану наукової розробки теми, звернувши увагу на такі конкретні питання: наскільки повно тема забезпечена джерелами, опрацьована науковцями, які саме аспекти теми залишаються досі нез'ясованими або ж дискусійними. Остання позиція є особливо важливою з огляду на сучасний стан історіографії, позначений наявністю різних поглядів на ті чи інші історичні події. Студенту належить в рефераті звернути на цю обставину особливу увагу, по можливості висловити й власну оцінку з конкретної проблематики. Ще один принциповий момент історіографічного огляду – вміння студента чітко окреслити сучасні наукові досягнення з теми, порівнявши їх з працями, які до певної міри уже втратили свою актуальність. Це, звісна річ, зовсім не означає потреби негативного оцінювання таких робіт, ідеться лише про правильну оцінку усіх етапів у вивченні конкретної теми, з'ясування конкретних досягнень і недоліків у засвоєнні теми попередниками та здобутків у цьому сучасників.

Правильне визначення мети і завдань роботи передбачає чітке усвідомлення студентом підпорядкованості других першій. Якщо мета реферату визначає головну стратегічну лінію праці, то завдання мають, так би мовити, тактичне значення, послідовно розкриваючи зміст висвітлюваних автором питань по окремих розділах реферату.

Основна частина реферату традиційно складається з трьох-чотирьох розділів, в яких у логічній послідовності розкривається зміст теми. Цей етап роботи, як правило, є найскладнішим для студентів, адже у своїй переважній більшості вони не мають досвіду самостійної „письменницької праці”.

Принагідно відзначимо, що багато з видатних письменників, поетів робили щирі визнання про те, наскільки складним для них є процес писання. „Писати важко”, – постійно повторював, наприклад, російський пролетарський письменник М.Горький, а видатний французький письменник Оноре де Бальзак, прагнучи удосконалити свої твори, переробляв їх по 10-12 разів. На жаль, серед частини студентів подекуди помічається практика використання для написання рефератів підручників, компіляція опублікованих матеріалів або, що іще гірше, механічного переписування текстів рефератів, здобутих через мережу Internet. Зрозуміло, що таке „полегшення” процесу самостійної праці насправді є програшним варіантом для самого ж студента, оскільки позбавляє його можливості здобути за роки навчання в університеті найцінніший досвід – уміння логічно викладати та аргументовано відстоювати свої думки у письмовій формі. На важливості такої практики наполягав свого часу і російський культуролог Д.Лихачов. „Щоб навчитися їздити на велосипеді, – писав він, – треба їздити на велосипеді. Щоб навчитися писати, треба писати!”

Вище, при розгляді методики готування усних виступів для семінарських занять ми вже говорили про важливість досягнення студентами якісного мовлення. Строгі вимоги до якості мови пред’являються також і при написанні тексту реферату. Студентська наукова робота повинна бути написана зрозумілою, чіткою літературною українською мовою із дотриманням усіх сучасних правил орфографії. Майбутнім технічним спеціалістам слід зважати на те, що гарна мова математичної роботи, гарна мова історичної праці, гарна мова літературної праці – це зовсім різні мови. Зокрема, для природних і технічних наук притаманне застосування „сухої мови”, насиченої багатьма спеціальними термінами, що безперечно допомагає спеціалістам компактно і логічно викладати суть наукової проблеми. У той же час мова наукових праць гуманітарного напрямку повинна бути наближеною до розмовної мови, проте водночас і не тотожною цій останній. Блискучий науковець, літератор і публіцист Дмитро Лихачов, наприклад, висловлював такі думки з цього приводу: „Чим ближче ваша письмова мова до мови усної, тим краще, тим вона вільніша, різноманітніша, природніша по інтонації. Специфічні для письмової мови звороти обтяжують мову. Вони не потрібні. Однак усна мова має і великі недоліки: вона не завжди точна, вона неекономна, в ній часті повторення. Отож, записавши свою мову до уявного читача, треба потім її максимально скоротити, виправити, звільнити від неточностей, від надмірно вільних, „розмовних” висловів. Наукова робота „підіжметься”, стане компактною, точною, але збереже інтонації живої мови, а головне – в ній відчуватиметься адресат, уявний співбесідник автора”.

Загалом основна частина реферату має бути позначена послідовністю викладу матеріалу, демонструвати логіку обстоюваних студентом позицій, вказувати на цікаво підібраний та ретельно опрацьований матеріал.

У висновках слід подати лаконічні підсумки проведеної роботи. При цьому студентам варто уникати поширеної помилки представлення у висновках основних аргументів розкриття самої теми. Ці останні мають бути складовою лише основної частини реферату. Щодо висновків, то тут доцільно лише окреслити найвагоміші результати роботи, не вдаючись до підтвердження своїх думок якимись фактами.

Обов'язковою складовою реферату є подання списку використаних джерел і літератури. Включати до такого списку рекомендується лише ті праці, які були процитовані чи згадані у студентській роботі. Найпоширенішою помилкою студентів є невірні оформлені бібліографічні посилання – як по тексту реферату (такі посилання є обов'язковими), так і наприкінці роботи. Для того, щоб уникнути цього, варто дотримуватися наступних чітких правил оформлення посторінкових приміток і бібліографії.

При використанні літературних джерел в тексті письмової роботи можуть бути два варіанти посилань на них. Перший – це посторінкові посилання (виноски): коли на сторінці цитується джерело, то внизу цієї сторінки під основним текстом наводиться бібліографічний опис літературного джерела і вказується сторінка. Другий – коли в разі посилання на літературне джерело вказується у квадратних дужках його порядковий номер у списку літератури та конкретна сторінка, наводиться цитата, точні цифри, дані, наприклад [3, с. 17].

Ілюстративний матеріал – малюнки, графіки, схеми тощо слід розміщувати безпосередньо після першого посилання на нього в тексті. Якщо графік, схема, таблиця не поміщається на сторінці, де є посилання, їх подають на наступній сторінці. На кожний ілюстративний матеріал мають бути посилання в тексті.

Книги

Однотомний документ

Один автор

1. Василій Великий. Гомілії / Василій Великий ; [пер. з давньогрец. Л. Звонська]. — Львів : Свічадо, 2006. — 307 с. — (Джерела християнського Сходу. Золотий вік патристики IV—V ст. ; № 14).
2. Коренівський Д. Г. Дестабілізуючий ефект параметричного білого шуму в неперервних та дискретних динамічних системах / Коренівський Д. Г. — К. : Ін-т математики, 2006. — 111 с. — (Математика та її застосування) (Праці / Ін-т математики НАН України ; т. 59).
3. Матюх Н. Д. Що дорожче срібла-золота / Наталія Дмитрівна Матюх. — К. : Асамблея діл. кіл : Ін-т соц. іміджмейкінгу, 2006. — 311 с. — (Ювеліри України ; т. 1).

4. Шкляр В. Елементал : [роман] / Василь Шкляр. — Львів : Кальварія, 2005. — 196, [1] с. — (Першотвір).

Два автори

1. Матяш І. Б. Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині : історія, спогади, арх. док. / І. Матяш, Ю. Мушка. — К. : Києво-Могилян. акад., 2005. — 397, [1] с. — (Бібліотека наукового щорічника "Україна дипломатична" ; вип. 1).
2. Ромовська З. В. Сімейне законодавство України / З. В. Ромовська, Ю. В. Черняк. — К. : Прецедент, 2006. — 93 с. — (Юридична бібліотека. Бібліотека адвоката) (Матеріали до складання кваліфікаційних іспитів для отримання Свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю ; вип. 11).
3. Суберляк О. В. Технологія переробки полімерних та композиційних матеріалів : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. В. Суберляк, П. І. Баштанник. — Львів : Растр-7, 2007. — 375 с.

Три автори

1. Акофф Р. Л. Идеализированное проектирование : как предотвратить завтрашний кризис сегодня. Создание будущего организации / Акофф Р. Л., Магидсон Д., Эддисон Г. Д. ; пер. с англ. Ф. П. Тарасенко. — Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2007. — XLIII, 265 с.

Чотири автори

1. Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / [Вітвіцький В. В., Кисляченко М. Ф., Лобастов І. В., Нечипорук А. А.]. — К. : НДІ "Украгропромпродуктивність", 2006. — 106 с. — (Бібліотека спеціаліста АПК. Економічні нормативи).
2. Механізація переробної галузі агропромислового комплексу : [підруч. для учнів проф.-техн. навч. закл.] / О. В. Гвоздєв, Ф. Ю. Ялпачик, Ю. П. Рогач, М. М. Сердюк. — К. : Вища освіта, 2006. — 478, [1] с. — (ПТО: Професійно-технічна освіта).

П'ять і більше авторів

1. Психология менеджмента / [Власов П. К., Липницкий А. В., Луцкихина И. М. и др.] ; под ред. Г. С. Никифорова. — [3-е изд.]. — Х. : Гуманитар. центр, 2007. — 510 с.

2. Формування здорового способу життя молоді : навч.-метод. посіб. для працівників соц. служб для сім'ї, дітей та молоді / [Т. В. Бондар, О. Г. Карпенко, Д. М. Дикова-Фаворська та ін.]. — К. : Укр. ін-т соц. дослідж., 2005. — 115 с. — (Серія "Формування здорового способу життя молоді" : у 14 кн. ; кн. 13).

Без автора

1. Історія Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря / [авт. тексту В. Клос]. — К. : Грані-Т, 2007. — 119 с. — (Грані світу).
2. Воскресіння мертвих : українська барокова драма : антологія / [упорядкув., ст., пер. і прим. В. О. Шевчук]. — К. : Грамота, 2007. — 638, [1] с.
3. Тіло чи особистість? Жіноча тілесність у вибраній малій українській прозі та графіці кінця ХІХ — початку ХХ століття : [антологія] / упоряд.: Л. Таран, О. Лагутенко]. — К. : Грані-Т, 2007. — 190, [1] с.
4. Проблеми типологічної та квантитативної лексикології : [зб. наук. пр. / наук. ред. Каліущенко В. та ін.]. — Чернівці : Рута, 2007. — 310 с.

Багатотомний документ

1. Історія Національної академії наук України, 1941—1945 / [упоряд. Л. М. Яременко та ін.]. — К. : Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2007 — . — (Джерела з історії науки в Україні). Ч. 2 : Додатки. — 2007. — 573, [1] с.
2. Межгосударственные стандарты : каталог : в 6 т. / [сост. Ковалева И. В., Рубцова Е. Ю. ; ред. Иванов В. Л.]. — Львов : НТЦ "Леонорм-Стандарт" , 2005 — . — (Серія "Нормативная база предприятия"). Т. 1. — 2005. — 277 с.
3. Дарова А. Т. Неисповедимы пути Господни... : (Дочь врага народа) : трилогія / А. Дарова. — Одесса : Астропринт, 2006 — . — (Сочинения : в 8 кн.; кн. 4). Ч. 1 : Старый двор (Та Одесса). — 2006. — 369, [1] с.
4. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права : Особенная часть : в 6 т. / Н.П. Кучерявенко. — Х. : Право, 2002 — . — Т. 4: Косвенные налоги. — 2007. — 534 с.
5. Реабілітовані історією. Миколаївська область : [у 7 т.]. — Житомир : Полісся, 2006 — . — (Науково-документальна серія книг "Реабілітовані історією" : у 27 т. / голов. редкол. : Тронько П. Т. (голова) [та ін.]). Кн. 1 / [обл. рекол. : Синявська І. М. (голова) та ін.]. — 2006. — 721, [2] с.

6. Бондаренко В. Г. Теорія ймовірностей і математична статистика. Ч.1 / В. Г. Бондаренко, І. Ю. Канівська, С. М. Парамонова. — К. : НТУУ "КПІ", 2006. — 125 с.

Матеріали конференцій, з'їздів

1. Економіка, менеджмент, освіта в системі реформування агропромислового комплексу : матеріали Всеукр. конф. молодих учених-аграрників ["Молодь України і аграрна реформа"], (Харків, 11—13 жовт. 2000 р.) / М-во аграр. політики, Харків. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. — Х. : Харків. держ. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва, 2000. — 167 с.
2. Кібернетика в сучасних економічних процесах : зб. текстів виступів на республік. міжвуз. наук.-практ. конф. / Держкомстат України, Ін-т статистики, обліку та аудиту. — К. : ІСОА, 2002. — 147 с.
3. Оцінка й обґрунтування продовження ресурсу елементів конструкцій : праці конф., 6—9 черв. 2000 р., Київ. Т. 2 / відп. ред. В. Т. Трощенко. — К. : НАН України, Ін-т пробл. міцності, 2000. — С. 559—956, XIII, [2] с. — (Ресурс 2000).
4. Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій : зб. наук. пр. / наук. ред. В. І. Моссаковський. — Дніпропетровськ : Навч. кн., 1999. — 215 с.

Словники

1. Географія : словник-довідник / [авт.-уклад. Ципін В. Л.]. — Х. : Халімон, 2006. — 175, [1] с.
2. Українсько-німецький тематичний словник : [близько 15 000 термінів / уклад. Н. Яцко та ін.]. — К. : Карпенко, 2007. — 219 с.
3. Європейський Союз : словник-довідник / [ред.-упоряд. М. Марченко]. — 2-ге вид. — К. : К.І.С., 2006. — 138 с.

Електронні ресурси

1. Богомольний Б. Р. Медицина екстремальних ситуацій [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. мед. вузів III—IV рівнів акредитації / Б. Р. Богомольний, В. В. Кононенко, П. М. Чуєв. — 80 Min / 700 MB. — Одеса, 2003. — (Бібліотека студента-медика) — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. — Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97-2000. — Назва з контейнера.
2. Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі : електронні ресурси в науці, культурі та освіті [Електронний ресурс] : (підсумки 10-ї Міжнар. конф. "Крим-2003") / Л. Й. Костенко, А. О. Чекмарьов, А. Г. Бровкін, І. А. Павлуша // Бібліотечний вісник. — 2003. — № 4. — С. 43.

— Режим доступу до журн. :
<http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm>.

3. Інформаційно-аналітична довідка про стан книговидавництва та книгорозповсюдження в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.kniga.gov.ua/index.php?7901200200000000010>. – Назва з екрана.

Загальний обсяг реферату, як правило, складає 10-12 сторінок тексту, надрукованого машинописним способом чи за допомогою комп'ютера на одній стороні аркушу паперу формату А 4 (210 x 297 мм), через півтора міжрядкових інтервали, до тридцяти рядків на сторінці. Рекомендований шрифт для комп'ютерного набору текстів – Times New Roman, розмір шрифту – 14. Параметри сторінок при наборі тексту: ліве поле – 25 мм, праве – 15 мм, верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм. При нумерації враховуються усі сторінки, однак на титульному листі та на сторінці, де представлено план роботи, номери сторінок не проставляються.

Консультації по підготовці реферату можна отримати у викладачів, які виступають науковими керівниками студентського проекту. Індивідуальний графік роботи студента над рефератом, його рецензування також здійснює науковий керівник. Публічний захист рефератів проводиться під час семінарських занять. Оцінки, отримані студентами за виконання реферату, враховуються у процесі загальної оцінки викладачем якості засвоєння знань студентами. Автори кращих рефератів запрошуються для участі у студентських конференціях, які регулярно проводяться в НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського».

У. Контрольні роботи

Виконання контрольних робіт не передбачено.

УІ. Методичні вказівки.

При вивченні дисципліни «Історія української культури» студент має користуватися, в першу чергу, літературою, яка визначена в основному списку і є у фондах бібліотеки НТУУ «КПІ». Додатковим джерелом інформації мають бути конспекти лекцій. Також студентам рекомендується знаходити через систему Інтернет матеріали новітніх історичних досліджень.

Зміст дисципліни реалізується через опанування трьох блоків: теоретичного, практичного та блоку самостійної роботи. Опанування теоретичного блоку здійснюється в процесі роботи на лекціях та опрацювання літератури. На семінарських заняттях відпрацьовуються конкретні вміння та навички аналізу стану історії української культури в ретроспективі і перспективі, формуються комунікативні здібності, вміння аргументувати та відстоювати власну точку зору.

Опанування дисципліни «Історія української культури» передбачає комплексний підхід при виборі форм та методів навчання. Суть такого підходу полягає в поєднанні лекційних занять та різноманітних форм самостійної роботи, в тому числі: робота на семінарському занятті; підготовка доповідей та виступів з доповідями на семінарах.

Семінарське заняття дає можливість показувати, з одного боку, рівень підготовки до нього (виступ, участь в дискусії, висловлення власної думки), з іншого – засвоювати завдання модульного контролю. Критеріями оцінювання виконання завдань семінарського заняття є: логічна послідовність відповіді; повнота розкриття кожного питання; аналітичність міркувань у відповіді; посилання на джерела; обґрунтованість особистих висновків. Теми рефератів мають бути узгоджені з викладачем навчальної дисципліни, науковим керівником студента. У процесі роботи з літературою та конспектування важливо записувати бібліографічні відомості джерела та номери сторінок, з яких були запозичені думки для подальшого оформлення посилань на джерела. Підготовлені раніше матеріали обробляють, включають в роботу власний аналіз.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПІДГОТОВКИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття № 1

Історія української культури як наука і навчальна дисципліна

(2 години)

Основні поняття, визначення:

Культура, субкультура, контркультура, масова культура, елітарна культура, світова культура, національна культура, культурологія, артефакт, цивілізація, етногенез менталітет.

Методичні поради

1. Відповідь на перше питання «Поняття та історичний розвиток терміну «культура». Типологія культури» слід розпочати з аналізу змісту та сутності поняття культури, розкрити еволюцію поглядів учених на поняття культури, сучасні інтерпретації. Чим обумовлена різноманітність визначень поняття «культура»? Розкрийте наукове і побутове значення культури. Доцільно охарактеризувати багатогранність поняття «культура», уявлення про культуру в

різні епохи. а також вказати типологію культури. Назвіть види матеріальної та духовної культури. Яку роль відіграє духовна культура в суспільному житті?

Структурний аналіз культури передбачає виокремлення певних типів, видів та форм культури за різними критеріями. Назвіть основні критерії історичної типології культури. Визначте, яку культуру виділяють за формою людської діяльності, за етнічним чинником та вагомістю, за протиставленням до пануючої культури, за рівнем майстерності й типом аудиторії, за співвідношенням традиційного і новаторського в культурі, за приналежністю до історичних епох. Вкажіть основні риси професійної культури відповідно до Вашого фаху.

Охарактеризуйте багатозначність поняття «цивілізація», співвідношення та взаємодію понять «культура» та «цивілізація», культура та антикультура. В чому виявляється гуманістичний характер культури? Покажіть світоглядне значення теорії та історії культури, актуальність проблем культури в сучасному житті. Визначте функції культури, а у висновку відповіді - значення культури в історії людства.

2. Відповідь на друге питання «Українська національна культура в контексті світової. Чинники становлення та особливості української культури. Ментальність українців. Національна ідея» доцільно почати з характеристики української культури, як невід'ємної складової світової культури. Визначте, які вітчизняні культурні надбання стали загальносвітовими шедеврами. Дослідіть внесок українських культурних діячів та вчених у загальносвітовий науково-культурний доробок. Охарактеризуйте українську культуру як цілісну систему. Вивчення питання пов'язане з дослідженням чинників, що впливають на становлення й еволюцію української культури, формування її самобутніх якостей. Слід зупинитися на соціально-історичних чинниках (походження українського народу, його ментальність, мова, державність); природно-географічних (клімат, територія, ландшафт), а також відзначити взаємозв'язок з іншими культурами. Також доцільно показати, які історичні умови вплинули на їх формування. Прослідкуйте взаємозв'язок національного та загальнолюдського в українській культурі. Після цього необхідно перейти до викладу проблеми складання української ментальності. Розкривати цей аспект, необхідно починати з визначення поняття «ментальність», а потім визначити умови формування та основні риси ментальності українців. Розкрийте основні підходи до визначення поняття «цивілізація». Доведіть, що воно було відоме за античних часів як

протиставлення античного суспільства варварському оточенню. Пригадайте, як використовували поняття «цивілізація» у добу Просвітництва (XVIII ст.). Який зміст почав вкладатися у це поняття з плином часу? Послідкуйте еволюцію цього терміну у XIX ст.. Наведіть приклади, що свідчать про те, що майже до XX ст. поняття культура і цивілізація вживалися як синоніми. Визначте спільні і відмінні риси культури та цивілізації.

З'ясуйте сутність понять «національна ідея» та «політична нація». Дослідіть еволюцію української ідеї, що пройшла шлях від ідеї національної ідентичності до ідеї державної незалежності, а з культурологічної точки зору є ідеєю культурної самобутності та національної духовності. Проаналізуйте здобутки вітчизняних вчених, присвячені дослідженню української національної ідеї, основні наукові підходи до визначення національної ідеї в науковій літературі. Охарактеризуйте суперечливий процес формування української національної ідеї, дайте аналіз об'єктивних та суб'єктивних факторів, які ускладнюють цей процес на сучасному етапі.

Доведіть, що національна ідея повинна виконувати функцію консолідації суспільства, зміст якої полягає в об'єднанні усіх (або принаймні досить впливових) конструктивних суспільних сил для розбудови модерного громадянського суспільства в Україні. Зверніть увагу на те, що вона має відповідати потребам переважної більшості громадян країни; виходити не лише з історичного досвіду, а й орієнтуватися на сучасні цінності, бути адекватною сучасним реаліям. Поясніть, чому вона має стати над ідеологічними, етнічними, культурними відмінностями різних соціальних груп; виконувати роль світоглядного орієнтиру у системі освіти, виховання, в процесі соціалізації та становлення творчої особистості; спрямовувати суспільство на зростання добробуту, забезпечення й збереження умов для розвитку майбутнього покоління на основі економічної самостійності.

Висвітліть основні завдання практичної реалізації української національної ідеї: формування сучасної української ідентичності; напрацювання та розвиток громадських і культурних зв'язків і обмінів між регіонами; гнучке розв'язання мовного питання, зміцнення державного статусу української мови поряд з введенням можливості офіційного статусу для регіональних мов і мов меншин на рівні територіальних громад, районів і областей; формування в Україні єдиного інформаційного простору.

Проаналізуйте заходи, які передбачає концептуальне оновлення освітньої та культурної політики держави: збереження, відновлення, популяризація культурно-історичної спадщини українського народу; утворення цілісного і розвинутого національного культурного простору; забезпечення вільного доступу всіх громадян до культурних цінностей; сприяння культурному

розмаїттю, забезпечення вільного розвитку культур національних меншин України; поглиблення інтеграції в міжнародний культурний простір; адекватне позиціонування української культури у світі.

Розкрийте сучасну доктрину творення нації-держави згідно з Основним Законом. Які значні перетворення в гуманітарно-культурній та соціальній сферах належить здійснити для реалізації цієї доктрини? Зверніть увагу на одну з провідних рис української національної доктрини – турботу про історичну долю нації. Проаналізуйте шляхи її досягнення.

3. У відповіді на третє питання «Періодизація, джерельна база та принципи вивчення історії української культури» слід визначити критерії періодизації історії української культури. Пригадайте, як починалося вивчення аспектів української культури. Розкрийте погляди українських істориків на періодизацію історико-культурного процесу. Визначте, яка періодизація історії української культури прийнята у сучасній науці. Охарактеризуйте етапи дослідження історії, їх особливості. Для розкриття питання необхідно звернути увагу на чинники, які спричинили дослідження вітчизняної культури. Дайте характеристику джерел з історії української культури, їх класифікацію. Дослідіть постання наукового джерелознавства історії української культури та зробіть короткий огляд історіографії: видання, дослідження з фольклористики, історії української літератури, історії мистецтв, синтетичні праці, багатотомні наукові видання з історії української культури. Назвіть дослідників історії вітчизняної культури та їх праці. Проаналізуйте основні принципи та методи вивчення історії української культури.

Розкрийте особливості культурологічних концепцій українських вчених. Проаналізуйте внесок у розробку питань історії розвитку української культури та концепції феномену культури авторів козацьких літописів, значення і роль творів Г. Сковороди, П. Куліша, М. Костомарова, Т. Шевченка, культурологічну спадщину Кирило-Мефодіївського братства. Охарактеризуйте праці українських етнографів, істориків, фольклористів М. Драгоманова, В. Антоновича, Ф. Вовка, І. Рудченка, О. Потебні, О. Русова, П. Житецького, М. Лисенка, присвячених огляду питань розвитку української культури. В цьому контексті доцільно також дослідити роботи І. Франка, М. Грушевського, І. Огієнка, І. Крип'якевича, А. Козаченка, М. Марченка та ін. У чому, на Ваш погляд, полягала складність формування національної культурологічної школи? Чому різнилися підходи до визначення української культури, її особливостей і закономірностей методологічними підходами, принципами та методами

дослідження в радянській та українській емігрантській науковій думці? Зробіть огляд сучасної історіографії історії української культури

При підготовці 4 питання «Місце і значення курсу «Історія української культури» в системі гуманітарної підготовки майбутнього технічного спеціаліста» студенту необхідно усвідомити місце і значення курсу історії української культури в системі гуманітарної підготовки майбутнього технічного спеціаліста як теоретичної основи духовної культури фахівця з вищою освітою, що формує науковий світогляд студентів, їх загальноосвітній, фаховий і культурний рівень. Розкрийте роль гуманітарних знань, зокрема курсу історії української культури, в процесі розбудови громадянського суспільства в Україні. Чому, на Ваш погляд, систематизоване знання предмета є важливим в умовах загострення сучасної глобальної кризи техногенної цивілізації і тенденцій зміни цінностей, їх впливу на сучасні уявлення про світ та людину? Яке місце належить кафедрам гуманітарних наук, і зокрема, кафедрі історії НТУУ «КПІ», вищих навчальних закладів, у залученні сучасної молоді до осмислення гострих проблем українського сьогодення, становлення їхньої громадянської, свідомості?

Зверніть увагу на те, як в процесі засвоєння матеріалу з історії української культури реалізується провідне завдання курсу – посилити гуманітарну та гуманістичну складові освітнього процесу в технічному вузі, сприяти усвідомленню майбутніми технічними спеціалістами важливості всебічного духовного розвитку особистості.

Доведіть, що вивчення різними за фахом студентами соціально-гуманітарних дисциплін, зокрема, курсу історії української культури, – це також перетворення внутрішнього світу кожного з них, кожної особистості, і формування творчих особистостей, креативних здатностей людини і, нарешті, це допомога у плані не тільки професійного, але передусім, життєвого вибору кожного майбутнього фахівця. Наведіть фактичний матеріал про те, що вивчення гуманітарних дисциплін, історії української культури, передбачає визначальні і принципові речі – чи матиме українське суспільство гуманістичну перспективу, чи ствердиться у ньому нормальне українське світосприймання та засадничі європейські цінності, чи буде воно захищене від усіх можливих рецидивів авторитаризму та тоталітаризму.

Висвітліть визначальну роль курсу історії української культури у формуванні наукового світогляду студентської молоді, високого рівня культури

особистості, виховання високих моральних якостей громадянина України, поваги і любові до своєї Батьківщини, готовності до захисту і примноження її матеріальних і духовних цінностей. Прослідкуйте, як вивчення досягнень і закономірностей розвитку української національної культури сприяє вихованню у майбутнього спеціаліста національної самосвідомості, громадянських якостей, професійного мислення.

Проаналізуйте, як в процесі вивчення курсу відбувається виховання у студентської молоді засобами історії почуття патріотизму, поваги і любові до Батьківщини, усвідомлення особистої відповідальності за майбуття країни, її народу; причетності до її спільних історичних, політичних і культурних цінностей, а також усвідомлення студентами пріоритетного значення ідеалів демократії, злагоди в суспільстві, прагнення до загальнолюдських цінностей.

Продемонструйте на прикладах, як знання концептуальних засад історії та теорії української культури розвиває навички і вміння визначати свою точку зору на проблему; орієнтуватися в складних процесах сучасного культурного розвитку України; аналізувати проблеми та перспективи розвитку української культури в сучасному цивілізаційному процесі.

Як, на Ваш погляд, вивчення історії української культури в контексті світової сприяє розвитку інтернаціональних почуттів, розширенню і поглибленню знань про культуру, специфіку життєдіяльності інших держав і суспільств, утвердженню поваги до звичаїв, традицій, культури народів світу? Поясніть, яким чином знання, набуті в процесі вивчення курсу, сприяють формуванню міжнаціональної і релігійної толерантності, нетерпимості до проявів ксенофобії.

Прослідкуйте, як набуті знання з курсу, зокрема, аналіз впливу сучасної української культури на соціальне і політичне життя, дозволяють формувати у майбутніх спеціалістів навички соціальної активності, творчої ініціативи, підприємництва та особистої відповідальності за прийняті рішення та вчинки.

Розкрийте важливу роль курсу у вихованні моральної й естетичної культури, утвердженні у свідомості молодих людей принципів загальнолюдської моралі, розвитку зрілих естетичних смаків, потреб та інтересів, вміння правильно оцінювати і творити добро та красу, потреби активної протидії виявам антигромадської поведінки, правопорушень, бездуховності, аморальності.

Витоки української культури (2 години)

Основні поняття, визначення:

Палеоліт, мезоліт, неоліт, енеоліт, археологічна культура, мізинська культура, буго-дністровська культура, середньостогівська культура, ямна культура, трипільська культура, культура шнурової кераміки, зарубинецька культура, черняхівська культура, скіфи, кіммерійці, сармати, анти, пантеон, давньослов'янське язичництво, звіриний стиль, мегалітичні споруди, міф, синкретизм, тотемізм анімізм, фетишизм, магія, етнос.

Методичні поради

1. **Відповідь на перше питання «Культурні пам'ятки кам'яного віку. Трипільська археологічна культура: поширення, характерні ознаки»** слід розпочати з визначення хронологічних меж кам'яного віку та появи першої людини на території України. Щоб збагнути суть і закономірності розвитку первісної культури, слід засвоїти її періодизацію. Визначте види періодизації первісного суспільства. Який з них найбільш достовірний?

Дайте характеристику палеоліту, мезоліту, неоліту, енеоліту, археологічних культур цього часу, вкажіть ареал їх поширення та місця стоянок первісних людей. Доцільно зупинитися також на сутності головних ознак первісної культури, прослідкувати еволюцію матеріально-духовної культури людини даного періоду на прикладі археологічного матеріалу. Проаналізуйте матеріальну культуру первісного ладу: знаряддя праці, технологічні операції, засоби зв'язку, галузі привласнюючого типу господарства. Дайте характеристику житла, посуду, одягу, предметів культу, знарядь лову, ігрових предметів, землеробству, формування основних напрямів у розвитку культури: Якими були основні здобутки у палеоліті, мезоліті та неоліті?

Що дала людству неолітична революція? Розкажіть про використання сили вітру, падаючої води, сили тварин. Охарактеризуйте розвиток тваринництва, агрокультури, городництва, зернового господарства, окультурення ґрунтів. Прослідкуйте процес виникнення ремесел, розвиток розумової праці, військової справи. Акцентуйте увагу на появі прядіння, ткацтва, виникненні великих поселень.

Розглядаючи процес формування духовної культури первісного суспільства, зверніть увагу на появу мислення, виникнення мови, міфологічно-релігійної свідомості. Яким чином первісні люди нагромаджували знання і

передавали наступним поколінням? Що можна сказати про характер цих знань? Розкрийте зміст і природу основних первісних вірувань: тотемізму, анімізму, фетишизму, магії ритуалу, табу. Як відображувались уявлення про світ у первісному мистецтві? Що вам відомо про наскальний живопис? Охарактеризуйте скульптуру і культовий посуд. Доведіть, що люди в первісному суспільстві освоїли форми, лінії і колір. Наведіть приклади виготовлення масок, статуй, малюнків на землі, різьбярства, появи танцювальних, музичних і пластичних ритмів. Розкажіть про зародження будівництва, виникнення писемності; художню діяльність як органічну потребу людської психіки, самовираження людини. Що нового з'являлося духовній культурі людині на кожному історичному етапі? Наведіть приклади знань первісних людей про астрономію, географію, зоологію, ботаніку, метеорологію, мінералогію тощо, охарактеризуйте їх медичні знання і вміння, зміни в техніці та технологіях. Розкрийте значення відкриття кераміки для становлення технічної культури народів епохи неоліту, прослідкуйте, яким чином воно сприяло виникненню металургії.

Подайте визначення хронологічних меж існування Трипільської культури та території розселення. Необхідно звернути увагу на теорії її походження та охарактеризувати основні етапи розвитку. Зверніть увагу на особливості землеробства трипільців. Охарактеризуйте знаряддя праці трипільців. З яких матеріалів вони виготовлялися? Визначить в чому полягала своєрідність трипільського житла. Прослідкуйте його еволюцію: землянка як первинне житло; напівземлянка, напівземна споруда; наземне одноповерхове однокамерне помешкання; багатомодульне житло для патріархальної сім'ї (так звані довгі будинки); двоповерхові житлові споруди (винайдені та реконструйовані при дослідженні поселень-гігантів). Чи можна стверджувати, що воно було пов'язано з магичними ритуалами? Якщо так, то доведіть свою думку фактами. Назвіть найдавнішу на трипільських теренах фортифікаційну споруду. Що свідчило про зародки архітектури у трипільських племен? Наведіть приклади поселень-гігантів. Яка роль їм відводилася? Як відбилися інтеграційні процеси трипільської спільноти у поселеннях-гігантах?

Розкрийте зміст релігійного світогляду трипільських племен. Що виступало об'єктом поклоніння? Чи був наявний пантеон богів? Проведення магичних ритуалів вимагало наявності служителів культу? Якщо так, то доведіть думку фактами. Наведіть приклади орнаментациї трипільських керамічних виробів. Чи мала вона сакральний зміст, чи була звичайним

декором? Відповідь аргументуйте. Охарактеризуйте ритуальну кераміку. Вкажіть її особливості. З якими культурами вона була пов'язана?

Дайте характеристику піктографічному письму трипільців. Що вони знали про світобудову, сили природи, місце людини у світі, предків та богів? Які види землеробства були відомі трипільцям? Що вважається найбільшим їх досягненням у землеробстві? Якими були знання трипільців про строки та норми висіву, збирання, обробітку, про сорти і врожайність?

Доведіть, що Трипілля має розглядатись не тільки як археологічна культура, а і як велика стародавня цивілізація з усіма атрибутами господарської і духовної діяльності.

2. Розглядаючи питання «Культурні пам'ятки епохи бронзи і заліза. Культура грецьких колоній Північного Причорномор'я» слід звернути увагу на значення початку обробки металів людиною для подальшої еволюції первісного суспільства. Розгляд питання слід почати із загальної характеристики бронзового й залізного віку (І тис. до н. е.), коли відбулася нова хвиля експансії кочових племен, які домінували в культурному просторі українських земель. Визначте, які археологічні культури існували на цей час на території сучасної України, дайте їм характеристику. Порівняйте рівень розвитку культури племен бронзової епохи з трипільцями. Яких змін зазнала ідеологія у період бронзи? Охарактеризуйте культуру племен доби заліза. Доцільно дати характеристику трьом періодам цієї доби: кіммерійському, скіфському, сарматському. Охарактеризуйте живопис і декоративно-прикладне мистецтво кіммерійців: монументальну скульптуру, предмети побуту із традиційним різьбленим орнаментом.

Аналізуючи скіфську культуру, слід відмітити соціальний устрій, релігійні уявлення, тип господарства, спосіб життя скіфів. Студентам варто знати дату появи на наших землях скіфів, розповісти про кочівницькі поховання скіфського типу, нерідко багаті на предмети розкоші місцевого виробництва. Назвіть найвідоміші з них. В якому стилі вони виконані? Розкрийте його особливості. Які пам'ятки збереглися в Україні до сьогодні? Чому скіфські курганні коштовності здобули у наш час всесвітню славу? Проаналізуйте пантеон богів скіфів. Порівняйте культуру скіфів та сарматів, визначте основні відмінності.

Назвіть причини колонізації греками територій Північного Причорномор'я. Визначте і дайте характеристику чотирьом основним центрам,

осередкам античної цивілізації, які сформувалися у процесі античної колонізації: 1) побережжя Дніпро-Бузького лиману з найбільшим містом Ольвія; 2) район Дністровського лиману з найбільшим містом Тіра; 3) Крим з головним містом Херсонесом; 4) Керченський та Таманський півострови. Найвизначніше місто — Пантікапей. Розкрийте роль Фанагорії, Феодосії, Гермонаси (нині станиця Таманська) та ін. Пригадайте, коли ці міста були об'єднані у Боспорську державу.

Розкрийте взаємовплив грецьких і місцевих традицій у мистецтві Криму (розписи склепів Неаполя Скіфського, і Пантікапея, розписні стели і мозаїки Херсонеса; надгробні рельєфи, культові й портретні статуї, теракотові статуетки, твори декоративно-прикладного мистецтва). Охарактеризуйте культуру, звичаї, вірування, поховання, матеріальне виробництво корінного народу Криму – таврів. Зверніть увагу на залишки кам'яних укріплень таврів (на горах Уч-Баш, Кішка та ін.) Розкажіть про пам'ятки Криму доби античності, які збереглися до наших днів: залишки оборонних, культових і громадських споруд, поховальні пам'ятки античних колоній Херсонеса, Пантікапея та ін., унікальні вироби з золота і срібла, виготовлені боспорськими ремісниками (ваза з кургану Куль-Оба, чаша з Гайманової могили, гребінь з кургану Солоха, амфора з кургану Чортомлик, пектораль з Товстої могили і ін.). Які Вам відомі печерні міста і фортеці в горах Криму V - VI ст.?

Дайте характеристику основних категорій пам'яток, матеріальної та духовної культури Херсонеса Таврійського, давнього Пантікапею, античних полісів Тірітаки, Німфею, Аполонії, Акри та Кітеї, давнього еллінського полісу Мірмекія, найдавнішого античного населеного пункту північно-західної частини Кримського півострова Керкінітіді та ін., визначте їх роль в розвитку культури народів давнини. Які шедеври античного живопису, архітектури, предмети праці та побуту Херсонесу дійшли до наших днів? Чому, на Ваш погляд, ЮНЕСКО - організація Об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури – включила його до числа 150 найбільш значимих давніх пам'яток, де він стоїть в одному ряду з такими «чудесами світу», як єгипетські піраміди, афінський Парфенон та римський Колізей? Поясніть, з яких причин, Керч – колишня столиця Боспорської держави – включена до міжнародної програми ЮНЕСКО «Шовковий шлях». Вкажіть, яка пам'ятка міста Керкінітіді занесена до Книги рекордів Криму як найдавніша оборонна споруда, що збереглася до наших часів.

Також необхідно звернути увагу на розвиток культури періоду римського панування. Пригадайте, коли і в зв'язку з чим римляни з'явилися в Криму. Яке місто стає головною базою римської армії в регіоні? Прослідкуйте, як під владу Римської імперії потрапляють інші населені пункти, розташовані на узбережжі Криму. Проаналізуйте, які культурні елементи Риму проникають у

культуру причорноморських міст. Спираючись на факти, визначте роль міст Причорномор'я у розповсюдженні християнства. Поясніть, чому кримські володіння римлян відійшли під владу Східної Римської імперії, відомої в подальшому під назвою Візантія.

3. Вивчення питання «Слов'янська доба в культурі українських земель» слід починати з процесу становлення слов'янства, з витоків давньослов'янської культури. Зробіть короткий огляд теорій походження слов'ян, території їх розселення на теренах сучасної України. Проаналізуйте основні концепції прабатьківщини східних слов'ян. Яка з них, на Вашу думку, найбільш достовірна? Аргументуйте. Поясніть, яке походження має назва «слов'яни». Які археологічні культури на території України ототожнюють зі слов'янами? Зазначте, які слов'янські племена населяли сучасну територію України. Яким часом датуються перші згадки про слов'ян? Які слов'янські племена римські історики вважали автохтонним і стародавнім народом? Розкрийте фактори, що сприяли укладанню військових союзів та консолідації слов'янських племен. Яке з слов'янських племен виступило як консолідуюча сила, що зібрала слов'янську спільність навколо Києва?

Аналізуючи слов'янську культуру дохристиянського періоду, необхідно звернути увагу на матеріально-побутовий та духовний її аспекти. Прослідкуйте визначальні чинники розвитку матеріальної і духовної культури – основи для цілісної господарської системи. Відмітьте наявність багатогалузевого господарського комплексу, диференціацію господарства залежно від місця проживання. Проаналізуйте міське життя слов'ян, існування родоплемінної демократії, військово-адміністративного устрою життя. Розкажіть про мову і початки слов'янської писемності. Відповідь обов'язково повинна містити матеріал, який висвітлює побут, традиції та релігійні вірування слов'ян, а також високий розвиток декоративно-прикладного мистецтва, наукові і технічні досягнення. Пригадайте вислови Нестора Літописця про життя давніх слов'ян, Прокопія Кесарійського про склавинів і антів.

Проаналізуйте погляди слов'ян на створення світу та походження людини. Яким був принцип побудови календаря? Що можна сказати про міфологічний епос давніх слов'ян? Назвіть найвідоміших його героїв.

Проаналізуйте особливості язичницьких вірувань та пантеон богів східнослов'янських племен. Яким чином язичницький світогляд позначився на мистецтві східних слов'ян? Які язичницькі традиції та обряди дійшли до наших

днів? Розкрийте значення язичницької культури слов'ян для формування й розвитку культури України.

4. При підготовці відповіді на питання «Культурна спадщина народів Криму доби раннього Середньовіччя» зауважте, що для всього періоду середньовічної історії Криму є характерним цілковите володарювання в степовій частині півострова кочових народів: гунів, тюркутів, хозаро-болгар, печенігів, половців. Розкрийте особливості їх матеріальної та духовної культури, взаємовплив культур кочових народів та місцевих традицій. Доведіть, що родючі гірські долини та узбережні території в цей час займало досить строкате за етнічним складом хліборобське осіле населення, що знаходилось під сильним культурним впливом Риму, а пізніше – Візантії.

Використовуючи історичний матеріал, покажіть, як на загальному етнічному тлі цього історичного періоду в Криму рельєфно відтіняються два етнічних утворення: кримчацьке угруповання і слов'янський субстрат. Пригадайте до якого часу належить формування кримчаків як етнічної групи та від кого вони походять, покажіть територію їх розселення та особливості культури. Покажіть шляхи, якими слов'яни втручалися в етнічні процеси Степового Причорномор'я та Криму. Чим, на Вашу думку, позначений в історико-культурному плані процес їх взаємозв'язків?

Завершуючи розгляд питання, доведіть, що в процесі формування своєї унікальної історико-культурної спадщини, Кримський півострів ставав батьківщиною для багатьох найрізноманітніших за особливостями культури, побуту та релігійних уявлень народів і етносів, кожний з яких залишив по собі цінну культуру, яка дійшла до нас.

Семінарське заняття № 3

Культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства (2 години)

Основні поняття, визначення:

Дружинна культура, протоукраїнська мова, старослов'янська мова, кирилиця, глаголиця, софійська абетка, графіті, школа книжного вчення, монастирська школа, школа грамоти, годувальництво, життя, патерики, апокрифи, Псалтир, літописи, билини, дитинець, окольний град, посад, культова архітектура, оборонна архітектура, мозаїки, фрески, рельєфи, гаптування, кольти, чернь, скань, зернь, перегородчаста емаль, скоморохи, доместики, агіографія, ікона, плінфа, християнство.

Методичні поради

1. Вивчення першого питання «Запровадження християнства у Київській Русі та його значення для еволюції культури» слід розпочати із загальної характеристики зазначеного періоду, утворення однієї з найбільших держав середньовіччя – Київської Русі. Охарактеризуйте загальні ознаки культури Київської держави. Які зрушення в різних сферах суспільного життя зумовили високий злет її культури? Дайте відповідь на запитання: під впливом яких держав формувалася культура Київської Русі? Висвітліть історичні передумови для запровадження християнства в Україні-Русі. Розкрийте причини прийняття християнства, а також спроби запровадження християнства та перебіг релігійної реформи на руських землях. Розкриваючи питання, слід звернути увагу на особливості християнської культури у Київській Русі. У висновках акцентувати увагу саме на значенні християнства для тогочасної культури та її еволюції в подальшому. Дайте характеристику основних центрів давньоруської культури. Охарактеризуйте культурні зв'язки Київської Русі з Візантією та іншими сусідніми державами. Прослідкуйте процес взаємозбагачення культур європейських народів через християнізацію. Доведіть, що історично формування праукраїнської спільноти відбувалося під перехресним впливом західної та східної цивілізацій, що виявляється у структурі матеріальної й духовної культури України. В цьому контексті проаналізуйте зв'язки Київської Русі зі Сходом і Заходом. Поясніть, яким чином вирішальні моменти еволюції Київської Русі збігаються з двома всепланетарними процесами: проголошенням Візантії і Риму як репрезентантів однієї із світових релігій – християнства, та непереможною експансією татаро-монгольських орд в Європу. Висвітліть наслідки цих процесів для Київської Русі. Проаналізуйте культурні відмінності різних земель Київської держави, особливості розвитку їх культурних процесів, формування їх самобутньої культури, і водночас зв'язок культури руських князівств з культурою Київської Русі.

Наведіть приклади, що свідчать про політичну культуру еліти (Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах). Розкрийте зміст «Руської правди» як пам'ятки правової культури Київської Русі. Дослідіть причини занепаду культури Київської Русі у період монголо-татарської навали. Використовуючи фактологічний матеріал, доведіть, яким чином в цей час відбувалось зниження ролі міст та їх руйнація, занепад міжнародної торгівлі, падіння ролі ремесла, втрата окремих галузей ремісничого виробництва та техніки виготовлення, вивіз ремісників до Орди, нищення значної частини політичної еліти. Визначте місце Київської Русі серед цивілізацій світу.

2. Відповідь на друге питання «Писемність, освіта, література та наукові знання. Архітектура, образотворче та прикладне мистецтво, музика Київської Русі» варто почати з розкриття проблеми походження давньоруської мови, визначення її місця серед інших слов'янських мов. Проаналізуйте, які літературні мови співіснували, активно і плідно взаємодіяли в Київській Русі, покажіть їх витоки. Якою була мова друкованих видань? Яка мова була провідною у церковній справі, богослужінні? Доведіть, що вони були могутніми знаряддями духовної культури і об'єднуючим чинником у державі. Зверніть увагу на багатомовність середньовічної культури. Далі слід висвітити історію слов'янської писемності. Які чинники сприяли виникненню писемності у східних слов'ян? Яка абетка існувала у слов'ян? Прослідкуйте розвиток писемності. Розкажіть про слов'янські азбуки, кириличну систему письма, яка утверджується після введення християнства, місіонерську діяльність Кирила і Мефодія, охарактеризуйте пам'ятки писемності. Доведіть, що писемність, як основний компонент культури, була для Київської Русі могутнім фактором, засобом загального культурного розвитку всієї країни, розвитку самосвідомості. Прослідкуйте, як ідея єдності руських земель відбивалась в пам'ятках літератури. Наведіть приклади. Зверніть увагу на розвиток книжної справи: написання та оформлення книжок, різновиди написання літер, орнаменти, мистецтво книжкової мініатюри, зовнішнє оздоблення.

В контексті цього питання доцільно зупинитися також на характеристиці системи освіти в Київській Русі, аналізі типів шкіл, які були там поширені. Зверніть увагу на будівництво шкіл, створення шкіл при церквах, школи для дівчат. Як навчали грамоти у Київській державі? Яким чином було організовано навчальний процес у цих закладах? Якою була вища освіта? Розкажіть про світську вищу школу. Проаналізуйте роль монастирів, зокрема Печерської Лаври, в розвитку освіти і культури Київської Русі. Студентам слід зрозуміти, що з появою своєї писемності розпочинається розвиток книгописання на Русі. Охарактеризуйте роль бібліотек в культурному житті Київської Русі, назвіть найвідоміші з них. Розкрийте значення виникнення писемності та освіти для розвитку наукових знань в Київській Русі

Висвітлюючи питання щодо давньоруської літератури, слід мати на увазі, що основою для виникнення літератури в Київській Русі була усна народна творчість. Дайте характеристику основним її жанрам. Вивчаючи давньоруську літературу, необхідно структурувати матеріал: церковні, філософсько-публіцистичні, художні та інші твори. Розкажіть про перекладну і оригінальну

літературу. Коли з'являється літописання? Визначте основні його етапи. Далі доцільно зупинитися на аналізі найвизначніших пам'яток давньоруської літератури. Охарактеризуйте діяльність провідних мислителів Київської держави - митрополита Іларіона, Климента Смолятича, Кирила Туровського. Зверніть увагу на мистецтво книжкової мініатюри, наведіть приклади.

Необхідно також навести інформацію про знання у наукових сферах. Дайте оцінку систематизації емпіричних знань, розвитку природничих наук, медицини, механіки, науково-технічним досягненням. Якого рівня досягла наука у середньовічному суспільстві? Хто виступав в ролі науковців у Київській Русі? Назвіть провідних діячів культури Київської держави, що зробили значний вплив на її розвиток. Визначте, за яких умов культура Київської Русі досягла світового рівня. Доведіть, що Київська держава була культурним центром Європи, частиною єдиної середньовічної цивілізації.

Аналізуючи архітектуру Київської Русі, слід окремо зупинитися на житлових, культових та оборонних спорудах, відзначити вплив візантійської традиції в архітектурі, виникнення власних архітектурних шкіл – київської, чернігівської, переяславської, галицької, а також назвати найвідоміші архітектурні пам'ятки Київської Русі. Висвітлення питання необхідно розпочати з наведення матеріалу щодо містобудування. Які міста сучасної України засновані за доби Київської Русі? Який вигляд мало середньовічне руське місто? Дайте характеристику світській та церковній архітектурі. Який вплив мало християнство на будівництво сакральних споруд? Назвіть основні пам'ятки храмового зодчества Київської Русі. Визначте особливості давньоруської архітектури. Розкрийте особливості оборонно-фортифікаційної архітектури, розкажіть про будівництво фортець та міських укріплень. Визначте характерні риси давньоруського храмовбудування. Охарактеризуйте хрестово-купольний стиль давньоруської архітектури. Розкажіть про Софію Київську як світоглядну ідею і художній шедевр.

Розкажіть про види мистецтва Київської Русі, пов'язані з культовою архітектурою. Як розвивалося образотворче мистецтво? Яким чином вплинуло прийняття християнства на розвиток мистецтва на Русі? Назвіть найбільш визначні пам'ятки. Якою була технологія виготовлення мозаїчних зображень? Як виконувався фресковий розпис? Наведіть приклади відображення загальноєвропейських традицій в образотворчому мистецтві Київської Русі. Проаналізуйте, причини високого рівня декоративно-прикладного та ювелірного мистецтва Київської Русі. Як розвивалась реміснича майстерність у

цей період? Охарактеризуйте поширені види ужиткового мистецтва, зброярську справу, яка досягла в Київській Русі високого розвитку. Далі слід зупинитися на аналізі трьох музичних культур Київської Русі – народної, професійної (інструментальної) і церковної музики (церковних співів). Дайте характеристику музикальним інструментам, народній пісенності, танцям. Визначте, досягла музика професійного рівня чи перебувала на побутовому? Розкрийте значення культури Київської Русі.

3. Готуючись до останнього питання «Соціокультурні процеси та культурній здобутки Галицько-Волинського князівства», зверніть, насамперед, увагу на такі спекти проблеми, як писемність і освіта, розвиток шкільної справи за часів князів Володимирка та Ярослава Осмомисла. Розкажіть про типи шкіл, про розвиток самоосвіти. Проаналізуйте розвиток наукових знань, літератури та найвизначнішу літературну пам'ятку - Галицько-Волинський літопис. Пригадайте, на який час припадає «золота доба» культури Галицько-Волинського князівства. Доведіть свою думку конкретними фактами.

Слід пам'ятати, що Галицько-Волинське князівство перебувало під впливом різних культурних традицій – Київської Русі і Візантії, Західної і Центральної Європи та азійського Сходу. Слід відзначити, що міста Володимир і Галич займали повідну роль у культурному житті країни, тож варто визначити особливості культової архітектури цих міст. Синтезом яких стилів вона характеризувалася? Доцільно проаналізувати також оборонні споруди Луцька, Острога, Кремінця, Хотина, Білгород-Дністровського, Холма, Львова; відзначити особливості розвитку живопису, декоративно-прикладного мистецтва. Зверніть увагу на розвиток ремісничої справи, мініатюри в літописах. Назвіть галицьких діячів культури. Проведіть порівняльний аналіз культури Галицько-Волинського князівства та Київської Русі. Розкрийте значення культури Галицько-Волинського князівства для українського народу, роль Галицько-Волинської Русі у збереженні та розвитку давньоруської культури.

4. Готуючись до питання: «Внесок інших народів до історико-культурної спадщини Київської Русі та Галицько-Волинського князівства», зверніть увагу на те, що Південні кордони Київської Русі межували з Великим степом, заселеним войовничими племенами тюркомовних кочівників, доля яких була тісно пов'язана з долями народів Київської Русі, Угорщини, Болгарії, Візантії, Єгипту, народами Передкавказзя та Закавказзя. Підкресліть, що саме культури Київської Русі, Галицько-Волинського князівства та оточуючих їх

степових народів, які мешкали на території сучасної України, лягли в основу української культури, стали її складовим елементом.

З'ясуйте, які народи мешкали в Степу доби Київської Русі. Визначте їх етнічну належність, територію розселення та характер взаємовідносин з русичами. Охарактеризуйте культуру, побут, звичаї та релігію народів українського степу. Назвіть пам'ятки цих народів, які збереглися до наших часів. На основі фактологічного матеріалу визначить культурні взаємовпливи Русі та племен Степу.

Проаналізуйте етнічне походження, територію розселення, заняття, побут, вірування монголів. Розкажіть про культурне життя Золотої Орди. Опишіть кочовий побут, одяг монголів. Підкресліть, що однією з найважливіших культурних ознак кочовиків-монголів була наявність власної писемності, яка набула досить широкого розповсюдження, яскраво виражений фольклор героїко-билинного і пісенного характеру і орнаментально-прикладне мистецтво. Пригадайте, коли було прийнято іслам як державну релігію і як це вплинуло на спорудження мечетей, мінаретів, медресе, мавзолеїв, монументальних палаців. Доведіть, що характерною особливістю культури монголів Золотої Орди було органічне поєднання різноманітних рис духовної й матеріальної культури підкорених народів, які населяли Золоту Орду, і на цій основі в подальшому золотоординська культура отримала новий поштовх до розвитку. Як вплинула монголо-татарська навала на культуру Київської Русі? Розглядаючи культуру Криму в IX – першій половині XIV ст., зверніть увагу на вплив культур держав, які панували на півострові в цей період: Візантії, Трапезундської імперії, Київської Русі, Золотої Орди. Проаналізуйте передумови закріплення ісламу в Криму.

Семінарське заняття № 4

Українська культура литовсько-польської доби (XIV – перша половина XVII ст.) (2 години)

Основні поняття, визначення:

Ренесанс, реформація, гуманізм, гуманісти, братство, колегія, полемічна література, антропоцентризм, братські школи, гуманістична культура, думи, історичні пісні, колегіуми, культурно-освітні центри, меценатство, церковна унія, дереворит, уніатська (греко-католицька) церква, єзуїтські школи, книгодрукування, романський архітектурний стиль, готика, художня графіка, різьбярство, скульптура.

Методичні поради

1. Вивчаючи перше питання «Ренесансно-реформаційні ідеї в українській культурі», слід пам'ятати, що у XVI ст. фактором культурного розвитку України стають ідеї європейського Відродження. Підготовку питання доцільно розпочати з розкриття змісту понять «Ренесанс», «Реформація», «гуманізм». Зазначте, що Ренесанс та Реформація були загальноєвропейськими процесами, вкажіть на те, що в різних народів ці явища проявились нерівномірно і мали свої відмінності, визначте їх характерні ознаки. З чим пов'язані причини пізнього проникнення гуманістичних ідей в українську культуру? Доведіть, що українська культура XVI – першої половини XVII ст. також переживала етап свого Відродження, назвіть її основні центри.

У яких історичних умовах відбувається становлення ренесансно-реформаційних ідей в українській культурі? Охарактеризуйте творчість українських гуманістів XV – XVI ст. - вчених, філософів, культурних діячів, митців, людей європейської освіти, блискуче ерудованих, з широким колом інтересів: Ю.Дрогобича, П.Русина та С.Оріховського-Роксолана.

2. Розглядаючи друге питання «Освіта, наука, книгодрукування. Просвітницька діяльність братств, література, музика театр, архітектура та образотворче мистецтво» необхідно визначити, які навчальні заклади функціонували на українських землях у XIV – першій половині XVII ст. Проаналізуйте стан шкільної освіти в Україні. При яких установах існували школи, хто був у них учителями і чому навчали дітей у таких школах? Яким було навчання в єзуїтських колегіях, уніатських школах? Розкрийте значення слов'яно-руських шкіл для розвитку освіти в Україні. Що являли собою братські школи, коли і в яких містах вони виникли? Яким наукам навчали дітей в цих школах?

Де здобувалася вища освіта? З яких причин у XIV-XV ст. випускники шкіл України здобували освіту в європейських університетах? Охарактеризуйте діяльність Острозької академії. Хто став першим її ректором? Яким було її значення для розвитку освіти? При розгляді питання про розвиток освіти студентам необхідно звернути увагу на заснування Києво-Могилянської колегії, її значення як центру розвитку наукових знань в Україні, згуртування найкращих наукових та літературних сил у першій половині XVII ст. Які обставини об'єктивного та суб'єктивного характеру забезпечити унікальну роль академії в історії української культури та культури інших слов'янських народів? Зверніть увагу на культурно-просвітницьку діяльність Петра Могили.

Який внесок у розвиток освіти означеної доби зробив Петро Конашевич-Сагайдачний?

Висвітліть розвиток гуманітарних та природничих наук, а також зміни, які відбулися в науці під впливом гуманістичних ідей. Розкажіть про здобутки філософії, астрономії, математики, правознавчі знання, найвідоміші урядові акти, законодавчі документи цього часу. Вкажіть, які прилади, механізми, конструкції, розробляли українські винахідники під впливом західноєвропейської наукової думки, розкрийте значення наукових досягнень і винаходів для суспільно-економічного життя суспільства окресленого періоду.

В контексті цього питання розкажіть про розвиток літератури, дайте характеристику оригінальної і перекладної літератури, літописання. Як продовжується традиція літописання? Студентам варто зрозуміти, що важливим матеріальним чинником поширення освіченості й знань в Україні було книгодрукування, Коли воно виникло? Розкрийте процес поширення книгодрукування на українських землях. Де і коли були надруковані перші слов'яно-руські книги? Коли і ким було засновано першу слов'яно-руську друкарню в межах Литовської держави? Назвіть імена перших східнослов'янських першодрукарів та охарактеризуйте їх діяльність. Проаналізуйте здобутки вітчизняного книгодрукування та його значення для розвитку культури. Яка книга стала первістком українського книгодрукування? Визначте причини виникнення братств та напрями їх діяльності. Яке значення вона мала для української культури? Поясніть, в чому, на Ваш погляд, полягав реформаційно-гуманістичний характер братського руху.

Вивчаючи питання про літературу, музику і театр, насамперед слід звернути увагу на нові жанри уснопоетичної творчості. Назвіть особливості думи та історичної пісні – героїчного епосу України, їх вплив на визвольну боротьбу народних мас. Розкрийте роль фольклору на формування української мови, духовної культури.

Проаналізуйте особливості розвитку української мови в другій половині XVI - першій половині XVII ст. як могутнього фактору консолідації української народу та посилення опору зовнішнім ворожим силам. Охарактеризуйте рукописні книги означеного періоду, назвіть відомих переписувачів і власників книг. Розкажіть про рукописне Пересопницьке євангеліє — пам'ятку української книжної культури, найкращий зразок української мови того часу, про мистецьке оформлення книги. Дайте характеристику Пересопницького євангелія як межі, за якою залишаються

середньовічні естетичні цінності, з іншого боку — як пам'ятці гуманістичних ідеалів Відродження.

Визначте нові явища та характерні ознаки у розвитку літератури у XVI-XVII ст. В контексті цього питання дайте характеристику оригінальної і перекладної літератури, церковно-літературних творів, літописання. Прослідкуйте, як продовжується традиція літописання. Які фактори сприяли розвитку полемічної літератури? Розглядаючи це питання, потрібно нагадати про складну конфесійну ситуацію в Україні кінця XVI ст. – поч. XVII ст., про хід підготовки і укладення Брестської унії 1596 р. Як вплинуло прийняття Брестської унії на розвиток культури в Україні? Наведіть імена видатних полемістів та дайте характеристику їх творчості. У чому полягала сутність релігійної та соціальної позиції Івана Вишенського? Розкрийте значення полемічної літератури як оригінального явища української культури, її вплив на подальший розвиток красного письменства та філософської думки. Охарактеризуйте розвиток поезії. Якою була її тематична направленість? Проаналізуйте творчість відомих поетів цього періоду: С.Оріховського-Роксолана, С.Кленовича та інших. Яким було значення перекладної літератури?

Пригадайте, які зміни відбулися у музичному мистецтві в означений період. Що було його основою? Хто складав тексти та мелодії пісень і дум? Назвіть найпоширеніші народні інструменти та найпопулярніші танці. Що таке партесний спів? Охарактеризуйте розвиток світської музики. Яке значення мала діяльність музичних цехів? Визначте особливості розвитку театру. Які основні жанри театрального мистецтва формуються в цей час? У чому полягає феномен шкільного театру? Розкрийте значення діяльності мандрівних акторів. Дайте визначення поняттю вертеп. Коли починається історія українського вертепу? Назвіть його характерні особливості. Розкажіть про розвиток народних ігор та мистецтво скоморохів.

Готуючись до відповіді на питання про архітектуру та образотворче мистецтво, доцільно вдатися до аналізу розвитку архітектури XIV – першої половини XVII ст., зокрема, з містобудування. Які зміни у будівництві міст відбулися у цей період? В цьому контексті логічно перейти до особливостей оборонних споруд та визначити фактори, що сприяли змінам. Які тенденції проявляються у житловому будівництві? Дайте характеристику культовій архітектурі. Назвіть характерні ознаки розвитку архітектури цього часу, українські архітектурні школи. На яких традиціях вона будувалась і досягнення яких західноєвропейських стилів використовувала? Які риси ренесансного стилю проявляються в українській світській та церковній архітектурі цього періоду? Назвіть архітектурні пам'ятки цієї доби.

Дайте характеристику розвитку образотворчого мистецтва за його видами: монументальний живопис, іконопис, книжкова мініатюра. Визначте

основні сюжетні направленості творів. Як позначилися ренесансні ідеї на розвитку української художньої культури? Проаналізуйте нові явища та характерні ознаки у розвитку живопису в цей час, діяльність українських малярських шкіл.

З'ясуйте, які нові мистецькі жанри набувають розвитку у XIV – першої половини XVII ст. Визначте, які види мистецтва поєднував іконостас. Розкажіть про виникнення нового граверського жанру. Що таке дереворит? Назвіть його основні центри. Наприкінці відповіді також слід звернути увагу на розвиток декоративно-прикладного мистецтва і такі його напрями, як декоративне оздоблення, різьба по дереву. З'ясуйте, як розвивалась золотарська справа, іконопис, ремесла з виготовлення прикрас, одягу тощо.

3. Відповідь на питання «Феномен козацької культури» передбачає короткий розгляд феномена українського козацтва як осередку ствердження ідей демократичності і побратимства, захисту волі і православної віри. Підготовку до питання потрібно почати зі з'ясування значення для української ментальності поняття «козак» стосовно оцінки людської особистості. Охарактеризуйте морально-етичні засади життя козаків. Покажіть ставлення козаків до релігії, Січи та козацького товариства. Як організовувалася система освіти і виховання на січових землях? З'ясуйте, які наукові знання мали козаки; яке значення вони мали - практичне чи теоретичне? Визначте характерні особливості козацької архітектури. Розкажіть про ставлення козаків до музики. Поясніть, в чому полягає своєрідність козацьких прізвищ. Доведіть, що козацтво створило багатогранну, самобутню культуру, мало великий вплив на духовні процеси українського народу, що козацька культура була невід'ємною складовою тогочасної української культури.

4. Готуючись до відповіді на питання «Діалог та взаємодія національних культур в Великому Князівстві Литовському і Речі Посполитій, особливості розвитку культури народів українських земель під владою Молдавського та Московського князівств, Османської імперії, Угорщини», прослідкуйте взаємовплив литовської, білоруської та української культур у Великому князівстві Литовському.

Визначте, яка мова у Литві мала офіційний статус. Які документи, написаних мовами двох слов'янських народів, збереглися з часів білорусько-українського культурного домінування у Великому Князівстві Литовському? Зверніть увагу на те, коли виникає литовська писемність. Наведіть факти про те, що Литовське князівство успадкувало чимало елементів культури, релігії і державності стародавнього Києва, що дало підстави М. Грушевському стверджувати, що Велике князівство Литовське більшою мірою, ніж Московія, зберегло традиції Київської Русі.

Зверніть увагу на те, що діалог та взаємодію національних культур у Речі Посполитій визначала специфіка етноконфесійної ситуації: прості литовці, які відходили від язичництва, освоювали католицизм, значна частина литовських магнатів, сповідали кальвінізм, у містах поряд з католицизмом поширилося лютеранство, українці й білоруси зберігали канонічне православ'я. Прослідкуйте, як така поліконфесійність формувала, відповідно, і різні типи культур та менталітету.

Поясніть, чому загострення релігійної ситуації в країні, яку спричинила церковна унія 1596 р., не виключало взаємовпливу та взаємодії цих культур. В контексті питання згадайте про те, що виникли такі перехресні культурні явища: розвиток законодавства, поява друкарства, формування національних мов, утвердження нових архітектурних стилів, та літературних жанрів. Доведіть, що до кінця XVI ст. в етнічних культурах народів Речі Посполитої діяли інтеграційні процеси, які протистояли конфесійній конфронтації, а велика багатонаціональна держава стала полем взаємодії польської, литовської, білоруської та української культур.

Розкрийте особливості культури народів українських земель, які опинилися під владою Молдавського та Московського князівств, Османської імперії, Угорщини.

Висвітліть причини і час виникнення Кримського ханства, вкажіть, який вплив справив іслам на Кримському півострові на формування кримсько-татарського народу як окремого етносу? Розкрийте особливості його традиційної культури, релігії. Прибічниками якої течії ісламу є мусульмани Криму?

Семінарське заняття № 5

Українська культура другої половини XVII – XVIII ст. Феномен українського бароко (2 години)

Основні поняття, визначення:

Бароко, козацьке бароко, партесний спів, шкільна драма, вертеп, інтермедія, інтерлюдія балаган, бароко, бурлеск, козацька держава, козацькі літописи, козацтво, класицизм, кобзарство, народна драма, рококо панегірична поезія, ода, епіграма, портретний живопис, графіка.

Методичні поради

1. Відповідь на перше питання «Суспільно-політична ситуація в Україні у другій половині XVII – XVIII ст. та її вплив на українську культуру» слід розпочати з короткої характеристики суспільно-політичної ситуації, яка склалася на українських землях у цей період. Яким був її вплив на розвиток

вітчизняної культури? Чому другу половину XVII – XVIII ст. вважаються золотим віком розвитку української культури? У чому виявилися демократичні тенденції української культури в період Визвольної війни українського народу 1648—1654 рр.? Прослідкуйте розвиток суспільної свідомості, утвердження у свідомості еліти понять “Україна” і “український народ”, державної ідеї у свідомості населення Правобережної України.

Визначте вплив гуманістичних ідей західноєвропейського Відродження, передумови початку нового етапу в українській культурі, формування бароко - нової епохи європейської культури, що прийшла після кризи Відродження і охопило всі сфери духовного життя суспільства. Охарактеризуйте процес усталення специфічних рис українського бароко. Розкрийте феномен барокової свідомості, місце людини у світоглядній системі бароко. Зверніть увагу на систему барокової символіки. Чому серед країн православно-слов'янського регіону бароко найраніше почало розвиватися і набуло найвищого розвитку саме в Україні, де воно проіснувало близько двохсот років і знаменувало розквіт культури, передусім літератури, архітектури, освіти? Охарактеризуйте основні ознаки світської культури

Які культурно-історичні наслідки мало приєднання до Росії українських земель? Висвітлить урядову політику, що проводилася по відношенню до української культури, як з боку Російської імперії, так і з боку Польщі. Вкажіть на зміни у культурному житті України після ліквідації Гетьманщини. Визначте позитивні та негативні тенденції розвитку культури цього періоду.

2. Розглядаючи друге питання «Розвиток освіти і науки. «Золота доба» Києво-Могилянської академії», слід наголосити, що розвиток культури цього часу спричинений насамперед зрушеннями в розвитку національної системи освіти, що досягла в Гетьманщині високого рівня, зверніть увагу на створення світської системи освіти. З яких ланок вона складалася? У яких закладах здобувалася початкова, середня та вища освіта? Якою була подальша доля братських шкіл? Яку освіту надавали парафіяльні школи на Лівобережній, Слобідській та Правобережній Україні? Зверніть увагу на створення та діяльність православних колегіумів, єзуїтських навчальних закладів. Проаналізуйте розвиток педагогічної думки, особливості організації навчально-виховного процесу, шкільні реформи кінця ХУІІІ ст. Прослідкуйте основні тенденції розвитку вищої освіти. Що Вам відомо про заснування та діяльність Львівського університету? Охарактеризуйте діяльність Києво-Могилянської академії як вищого навчального закладу, центру вітчизняної освіти, науки і

культури, духовного центру України та її визначних представників. Розкажіть про організацію навчального процесу в академії. В цьому питанні доцільно також прослідкувати процес навчання української молоді за кордоном.

Дайте характеристику розвитку книгодрукування, головних видавничих осередків другої половини XVII – початку XVIII ст. Наведіть факти про посилення цензури над книговиданням та вкажіть на його наслідки. В якому стані, на Ваш погляд, перебувала бібліотечна справа?

Висвітліть розвиток гуманітарних наукових знань, історичної думки, українського мовознавства в цей період, назвіть видатних українських науковців, охарактеризуйте їх погляди та досягнення. Які тенденції спостерігаються у філософії? Охарактеризуйте філософську концепцію Г.Сковороди і просвітницьку філософію в Україні. Зверніть увагу на стан природничих і технічних знань, появу нових виробничих технологій.. Що сприяло виділенню фізики і математики в самостійні дисципліни? Проаналізуйте здобутки астрономічних, географічних, хіміко-біологічних знань, медицини.

3. Відповідаючи на третє питання «Літописання і література, усна народна творчість, музична і театральна культура епохи бароко. Бароко в архітектурі і живописі України. Своєрідність українського бароко в загальноєвропейському контексті», охарактеризуйте основні прозові та поетичні жанри, які існували у літературі другої половини XVII – XVIII ст. Назвіть найбільш типові стильові ознаки твору епохи бароко. Прослідкуйте прояви стилю бароко в поезії, драматургії, полемічній літературі. Дайте коротку характеристику літературних пам'яток від культурно-національного відродження XVII ст. до творчості Г. Сковороди та «Історії Русів». Проаналізуйте творчість С. Яворського, Ф. Прокоповича, З. Копистенського, Л. Барановича, М. Смотрицького та ін. Розкажіть про козацькі літописи Самовидця, Самійла Величка, Григорія Граб'янки. Яким був характер літописання на зазначеному етапі? Доведіть, що їх праці знаменують перехід від літописання до власне історичної науки, від хронологічного переліку подій до їх осмислення й прагматичної інтерпретації. Чому козацькі літописи сприяли формуванню національної свідомості українців? Відзначте прихильність українських діячів до західної моделі культури.

Висвітліть розвиток усної народної творчості. Які жанри були традиційними, а які набули розвитку саме у цей період? Дайте характеристику

розвитку церковного та світського музичного мистецтва. Зверніть увагу на народну музичну творчість, визначте історичну основу дум. В чому, на Ваш погляд, полягав феномен кобзарства? Назвіть найбільш відомих композиторів цього часу. Яким був їх внесок у вітчизняну та світову музичну культуру? Чому твори відомих українських композиторів XVIII ст. користуються популярністю і в наш час? При підготовці питання доцільно прослідкувати розвиток музичної освіти. Студент також повинен дати характеристику розвитку українського театру. Де і коли з'являються перші театральні колективи професійного характеру? Визначте особливості їх складу та репертуару. Розкажіть про російський, польський і австрійський театри в Україні.

При висвітленні питання про *бароко в українській архітектурі*, потрібно насамперед прослідкувати зміни, які відбулися у містобудуванні. Для якого регіону у цей час характерна відкрита забудова міста? З'ясувавши цей аспект, студент повинен визначити основні ознаки українського, або козацького, бароко в архітектурі, його характерні риси. Чому національний варіант бароко називають «козацьким»? Аргументуйте свою думку. Назвіть основні архітектурні пам'ятки цієї доби. Пригадайте споруди, що, зберігаючи основні ознаки стилю бароко, вже помітно наближаються до більш світського й безтурботного стилю рококо. Назвіть прізвища найвидатніших українських архітекторів, що працювали у стилі бароко і рококо. Коли виникає архітектура з виразними елементами класицизму? Підкресліть характерні риси класицизму в архітектурі. Які споруди можна назвати яскравими зразками класицизму в архітектурі Гетьманщини? Обов'язково зверніть увагу на розвиток скульптури цього періоду. У чому полягали особливості прояву бароко в українській художній культурі? Визначте, як стиль бароко вплинув на розвиток живопису, визначте його характерні риси. Яких змін зазнають традиційні форми церковного живопису? Розкрийте риси національної специфіки іконопису XVII – XVIII ст. Назвіть найбільш відомі школи іконопису. Охарактеризуйте розвиток світського живопису. Визначте характерні ознаки вітчизняного портретного живопису. У відповіді також необхідно висвітлити творчість В.Боровиковського, Д.Левицького, І.Лосенка. Назвіть найвідоміші їх твори. Який новий напрям українського живопису у XVIII ст. вони представляли?

Вивчаючи питання про своєрідність українського бароко в загальноєвропейському контексті, слід шляхом зіставлення вказати на особливості українського бароко порівняно з європейським. Що є свідченням прямої пов'язаності українського бароко із середньовічною культурою

Київської Русі? Яка тематика в творчості українських митців витісняє на задній план притаманну бароко трагічність світосприйняття?

4. Готуючись до відповіді на питання «Особливості розвитку культури народів України в період Гетьманщини, російського та австрійського панування» охарактеризуйте духовну і матеріальну культуру українців і представників національних меншин означеного періоду. Підтвердьте фактами, що Російська імперія після приєднання Правобережжя та Півдня України намагалася обмежити національно-культурний розвиток, денационалізувати українське населення, позбавити його культури і знищити українську мову. Проаналізуйте, як позначилося на духовному розвитку українського народу те, що з України до Росії виїжджало чимало представників інтелігенції, переважно вихованців Києво-Могилянської академії, визначних діячів церкви. Доведіть, що православна церква, підпорядкована російському царизму, поступово ставала знаряддям русифікації українців. Визначте наслідки реформи 1786 р про секуляризацію монастирських маєтків. Доведіть, що реформа негативно позначилася на шкільній справі та друкарстві, які були тісно пов'язані з монастирями. Чому це був дуже жорстокий удар по Києво-Могилянській академії і по всій українській культурі?

Висвітліть особливості культурного і суспільного життя представників національних меншин на українських землях в другій половині XVII – першій половині XVIII ст. Дайте характеристику традиційній культурі, мові, побуту, традицій та звичаїв, вірувань, музичної культури.

Семінарське заняття № 6

Культура України XIX- початку XX ст. Національно-культурне відродження (2 години)

Основні поняття, визначення:

Валуєвський циркуляр, Ємський указ, громади, «Просвіти», Головна Руська Рада, «філософія серця», реалізм, позитивізм, соціалізм, абстракціонізм, авангардизм, академізм, ампір, декадентство, імпресіонізм, критичний реалізм, модерн, модернізм, національно-культурне відродження, романтизм, феєрія, футуризм, експресіонізм, еkleктизм, символізм, неоромантизм, віденські неоренесанс і необароко. фольклористика, етнографія

Методичні поради

1. Відповідаючи на перше питання «Сутність національно-культурного відродження та його періодизація», доцільно дати визначення поняття «українське національно-культурне відродження», яке відображає процес становлення і розвитку культурно-освітнього та громадсько-політичного життя України протягом кінця XVIII – початку XX ст. а також з'ясувати його

причини та передумови на українських землях. Проаналізуйте розвиток культуротворчих, суспільно-економічних, політичних процесів в Україні на початку ХІХ ст., посилення колоніальної політики Російської імперії у зв'язку з територіальними поділами Польщі, ліквідацією Гетьманщини, знищенням Запорозької Січі, а також поглиблення кризи кріпацтва, рух за розвиток національної культури. Покажіть на прикладах, як українська еліта спрямовувала сили на культурницькій діяльності. Слід також прослідкувати паростки свіжих політичних ідей. Розкажіть про виникнення таємних гуртків і товариств антиурядової спрямованості, пробудження національної свідомості, інтересу до минулого свого народу. Визначте основні напрями русифікаторської політики російського царизму, мовної політики Австрійського уряду в Галичині і на Буковині.

Прослідкуйте процес активізації політичного руху, створення українських політичних партій наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. Порівняйте українське національне відродження на Наддніпрянській Україні та на західноукраїнських землях.

Зверніть увагу на те, що національне відродження як поняття окреслює процес набуття етносом таких якісних рис, які дозволяють йому усвідомити себе нацією, дійовою особою історії і сучасного світу. Доведіть, що воно було характерним для тих етнічних спільнот, які в попередні часи втратили власну державність і самостійне національне життя. В чому полягала основна мета процесу національного відродження? Які суспільні верстви відігравали провідну роль у національно-культурному відродженні? Прослідкуйте, на яких здобутках і традиціях українського народу воно базувалось. Дайте періодизацію процесу українського національного відродження. Проаналізуйте процес утвердження української культури як культури світового рівня.

2.У відповіді на друге питання «Розвиток освіти та науки. Культурно-просвітницька діяльність громад, «Просвіти», наукових товариств. Особливості українського літературного процесу, театральна та музична культура, формування національного стилю в архітектурі та образотворчому мистецтві» необхідно передусім відобразити розвиток освіти на українських землях, а також звернути увагу на суть і наслідки освітніх реформ, які проводилися урядами Російської та Австро-Угорської імперій. Розкрийте зміст освітніх реформ в Росії 70-х рр. ХІХ ст. Які типи навчальних закладів надавали початкову та середню освіту? У яких навчальних закладах надавалася спеціальна освіта? Проаналізуйте процес запровадження загального

обов'язкового початкового навчання у Західній Україні. Охарактеризуйте університетську освіту на українських землях, назвіть перші університети, які були засновані в цей період. Доведіть, що освіта на Наддніпрянській Україні розвивалася у межах загальнодержавної російської політики. Дайте оцінку доступності освіти. Чому заклади освіти були важливим засобом русифікації та денационалізації українського народу? Аргументуйте свою думку фактами. Розкрийте становище вищої школи на західноукраїнських землях. Висвітліть роль університетів у науковому, культурно-громадському житті на східних і західних землях.

Визначте основні передумови розвитку науки. Вкажіть, які установи стали тогочасними науковими центрами. Яка роль належить Харкову на початковому етапі розгортання процесів відродження? Прослідкуйте, як численні наукові школи сприяли розвитку науки в Україні. Охарактеризуйте розвиток природничих наук, математики, науково-технічних знань. Як національно-культурне відродження вплинуло на розвиток гуманітарних наук? Назвіть видатних вітчизняних вчених цього періоду та їх науковий внесок.

Поясніть, чому особливе значення для розвитку української культури та відродження української нації мали тогочасні дослідження в галузі українознавства. Вкажіть на видання наукових праць, збірок української народної творчості. Хто з видатних українських діячів плідно працював у сфері етнографії, фольклористики, мовознавства? Розкажіть про зростання зацікавленості історією України, пригадайте прізвища відомих українських істориків означеного часу та їх праці. Охарактеризуйте видання прогресивних журналів, зміст яких становив собою зібрання місцевих новин, мандрівних нотаток, етнографічних матеріалів і окремих літературних творів. Коли і з якою метою було створено наукове товариство ім. Тараса Шевченка (НТШ)? У чому полягала суть діяльності наукових товариств?

Дайте визначення поняття «громади» та розкрийте особливості їх культурно-просвітницької діяльності та роль у суспільно-політичному, науковому і мистецькому житті України. З'ясуйте, коли виникають «Просвіти», визначте основні напрями їх діяльності та роль у розвитку національної свідомості. Наведіть факти, що свідчать про тиск царського уряду на українські культурні установи після поразки революції 1905 – 1907 р., репресії проти українських культурних діячів.

Готуючись до питання про особливості українського літературного процесу, проаналізуйте процес формування української літературної мови, підкресліть, що вирішальним показником життєвості української мови стала якість і різноманітність літератури, що створювалась нею. Розкрийте передумови появи нової української літератури. З творчістю якого поета пов'язане національне відродження в українській літературі? Хто був його найяскравішими послідовниками? Дайте характеристику першому твору нової української літератури, написаному живою розмовною мовою, в якому поєдналися жанрові та художньо-поетичні традиції старої української літератури з новою, підкреслено демократичною національною ідеологією. Кого вважають основоположником української художньої прози? Які стильові течії виділяються в ній? Розкажіть про становлення нової української драми. З творчістю яких письменників воно пов'язане? Визначте, якими новими жанрами збагатили літературу українські поети-романтики. Які особливості характерні для розвитку класичної української літератури?

Висвітліть роль творчості Т. Шевченка — поета, громадського діяча у духовному й національному пробудженні України, його внесок у розвиток української мови, у національну свідомість і історію. Основоположником якого напрямку в українській літературі його вважають? Проаналізуйте особливості його розвитку в творчості митця. Наведіть приклади його побутових поем, суспільно-політичних творів, які безжально таврували кривдників народу, будили національно-патріотичні настрої української молоді. У чому виявився творчий геній Т. Г. Шевченка? Розкажіть про початок нового етапу в розвитку української літератури.

Назвіть українських письменників, які зазнали впливу творчості Т. Шевченка, збагатили українську літературу новими темами, образами, жанрами. Прослідкуйте процес кількісного зростання визначних письменницьких індивідуальностей в означений період, збагачення тематики літературних творів, розширення жанрового кола, зростання зв'язку зі світовим досвідом через переклад та художній синтез.

Визначте основні літературні напрями XIX – початку XX ст., їх характерні ознаки. Назвіть прізвища видатних українських прозаїків, поетів, які працювали в цих напрямках, їх основні твори. Покажіть на прикладах, які нові теми, образи, жанри з'являються в другій половині XIX ст.? Яка тематика творів була провідною у першій половині XIX ст., а яка – у другій? Вкажіть, яких здобутків досягло українське літературознавство, з творчістю яких літературних діячів вони пов'язані? Доведіть, що творчість письменників

даного періоду була споріднена з новими явищами в європейській літературі кінця XIX ст. і, водночас, відзначалася самобутністю і оригінальністю. Зосередьте увагу на народній творчості, фольклорних виданнях, появі перших фольклорних збірників.

Назвіть прізвища видатних літераторів кінця XIX- початку XX ст., покажіть вплив європейського модернізму на оновлення літератури цього періоду. Як відобразились ідейні та моральні принципи народної культури в їх творчості? Охарактеризуйте вплив суспільно-політичних процесів на розвиток української літератури. Зверніть також увагу на стан журналістики та зробіть порівняльну характеристику її розвитку у Наддніпрянській та Західній Україні. Розкажіть про постання української періодичної преси, розвиток книгодрукування.

Відповідь на питання про театральну та музичну культуру доречно почати з характеристики театральної культури у першій половині XIX ст. Які особливості її розвитку? Розкрийте причини значного піднесення театрального мистецтва в означений період. Назвіть відомих драматургів та акторів. Визначте фактори, які позначилися на розвитку українського театру у другій половині XIX ст. Згадайте про створення першої української професійної трупи, у якій розквітла творчість багатьох акторів і театральних діячів, її роль у започаткуванні нового типу театру.

Розкажіть про відкриття та діяльність театру корифеїв — першого професійного українського театру, відокремленого від польського та російського. В цьому аспекті також необхідно звернути увагу на особливості драматургії. Кого можна вважати провідними драматургами та акторами України в XIX ст.? Охарактеризуйте діяльність музично-драматичного театру в Києві. Хто був його засновником?

Висвітлення розвитку музики необхідно почати з розвитку музичного фольклору, визначивши зміни у ньому. Назвіть імена відомих кобзарів. Доведіть, що музика цієї доби була пронизана ідеєю національного відродження. Покажіть на прикладах, як одночасно з народною і церковною складалась світська професійна музична культура. Хто розвивав традиції української церковної музики на Західній Україні? Охарактеризуйте стан професійної музики. Проаналізуйте особливості розвитку професійного музичного мистецтва на західноукраїнських землях.

Розкажіть про створення першої за змістом української національної опери. З'ясуйте як процес національно-культурного відродження вплинув на музичне мистецтво? Творчість якого великого українського композитора, основоположника української класичної музики, становить цілу епоху у музичному житті України? Які його опери стали широко відомими? Назвіть прізвища відомих композиторів, які зробили внесок у вітчизняну музику. Творчість яких поетів, композиторів, провідних політичних діячів посіла помітне місце у розвитку музичної культури Галини та Буковини? Також слід звернути увагу на діяльність музичних професійних товариств, гуртків, хорових капел та популяризацію музичного мистецтва. Доцільно також дати характеристику розвитку теоретичних й методологічних проблем музикознавства, дослідженням народної творчості, появі фольклористики як самостійної галузі знань.

Висвітлення питання про формування національного стилю в архітектурі та образотворчому мистецтві, слід почати з аналізу того, як складна епоха утвердження капіталізму відбилася в архітектурі. Дайте характеристику архітектури першої половини ХІХ ст., визначивши стильові ознаки споруд, основні тенденції розвитку світського та храмового будівництва, а також містобудування. Назвіть прізвища найбільш відомих архітекторів цього періоду, шедеври архітектурного зодчества означеного періоду. Прослідкуйте, як змінюється будівництво у другій половині ХІХ ст. Які архітектурні стилі домінують у цей період? Наведіть приклади архітектурних споруд, що на віки увійшли до української культури та назвіть їх авторів. Які традиції простежуються у будові найбільшого у Києві кафедрального Володимирського собору? Що зробило собор видатним явищем у монументальному образотворчому мистецтві? Проект якої будівлі вважається першим проектом у власне українському стилі? Розкажіть про садово-паркове мистецтво в Україні.

Висвітлюючи розвиток образотворчого мистецтва, студент повинен звернути увагу на його особливості у першій половині ХІХ ст. Які стилі та жанрова тематика стали провідними у цей період? Як на це вплинув процес національно-культурного відродження? Назвіть прізвища художників, що в своїх працях активно розробляли українську тематику. Охарактеризуйте феномен Т. Шевченка, його внесок у розвиток української художньої культури, у національну свідомість. Розкрийте значення для українського образотворчого мистецтва руху “передвижників” – Товариства пересувних художніх виставок, пригадайте відомих українських художників-передвижників. Які українські

художники були продовжувачами демократичних традицій Т. Шевченка у живописі? Вкажіть, якими здобутками представлений український монументальний живопис. Проаналізуйте розвиток декоративно-прикладного мистецтва в означений період. Визначте особливості розвитку образотворчого мистецтва на західноукраїнських землях у ХІХ ст. Зверніть також увагу на особливості розвитку скульптури, назвіть видатних вітчизняних скульпторів та їх твори. Прослідкуйте зміни, що сталися у галузі художньої освіти, вкажіть на заснування малювальних шкіл та їх роль в активізації художнього життя України. Назвіть основні центри національного образотворчого мистецтва другої половини ХІХ ст. та їх представників.

3. При розкритті останнього питання «Українська культура доби революцій та Першої світової війни», студенту необхідно звернути увагу, в першу чергу, на суспільно-політичні умови в яких відбувався культурний розвиток на українських землях. Також необхідно визначити як на нього вплинули події першої світової війни та період визвольних змагань 1917 – 1920 рр. Відповідь доцільно розпочати з характеристики стану освіти та визначити зміни, які відбулися у даний період. Доведіть, що суттєвою особливістю суспільного побуту став загальний потяг народу до знань, освіти, мистецтва; підвищується національна свідомість людей, збільшується зацікавленість власною історією та культурою. Розкажіть про виникнення в цей час нових типів шкіл, курсів, народних бібліотек, робітничих просвітницьких товариств, народних університетів. Прослідкуйте, як радикальні верстви інтелігенції боролися за демократизацію освіти, намагалися поліпшити організацію шкільної справи. Проаналізуйте, процес формування мережі професійно-технічних закладів та курсів, стан вищої освіти. Порівняйте стан освіти у Наддніпрянській та Західній Україні, з'ясувавши при цьому позитивні та негативні тенденції. Визначте причини активізації діяльності громадських організацій та закладів позашкільної освіти, товариств грамотності.

З'ясуйте, в чому полягала діяльність «Просвіт» на початку ХХ ст., визначте основні відмінності між західноукраїнськими та наддніпрянськими «Просвітами». Згадайте про виникнення на початку ХХ ст. у Західній Україні ще одного напряму національно-культурної роботи — січового руху. Поясніть, чому, на Вашу думку, культурно-освітня діяльність в цей час набувала певного політичного забарвлення. Охарактеризуйте ситуацію з українським книгодрукарством і періодичними виданнями на Сході й Заході України.

Вкажіть, які зміни відбулись в системі освіти за добу Центральної Ради, Гетьманату та Директорії. Які вищі навчальні заклади було відкрито в цей час? Дайте оцінку політиці українських урядів в галузі освіти.

Висвітліть роль церкви у побуті та культурному житті, в поширенні освіти, підтримці фундаментальних засад суспільного устрою в Україні на початку ХХ ст., порівняйте її стан у Наддніпрянській Україні та в Галичині.

Визначте фактори, що вплинули на розвиток наукових знань та проаналізуйте розвиток науки і техніки цього періоду. Зверніть увагу на внесок наукових товариств у розвиток науки, популяризацію позитивних знань. Розкажіть про заснування Української академії наук – найвищої державної наукової установи в Українській державі, діяльність її основних відділів, назвіть прізвища провідних дійсних членів УАН, видатних українських науковців. Розкрийте також значення заснування провідних наукових установ – Державного українського архіву, Національної галереї мистецтв, Українського історичного Музею, Національної бібліотеки для подальшого розвитку науки та культури України. Дайте характеристику науковій діяльності професорсько-викладацьких колективів віщих навчальних закладів.

Вкажіть визначальні риси розвитку культурного процесу. Як вони проявилися в розвитку літератури? Доведіть, що період 1905-1914 рр. був часом піднесення українського мистецтва, добою загального зростання художньої майстерності, плідного завершення творчої діяльності корифеїв національної культури, зростанням нової генерації літераторів. Висвітліть причини складного становища української літератури напередодні революційних подій. Наведіть факти про пожвавлення літературного життя на початку української революції. Як вплинуло на розвиток літератури надання українській мові статусу державної українськими урядами? Поясніть, чому збереження традицій класичної спадщини було принциповим питанням, що постало перед митцями нової літератури. Визначте характерні риси та стилі літератури років революції та громадянської війни. Творчість яких поетів, письменників мала важливе значення для подальшого розвитку нової української літератури? Назвіть найпомітніші твори української літератури означеного періоду. Розкажіть про формування національної видавничо-поліграфічної справи, розкрийте роль персональної участі в організації видавничої справи відомих політичних і культурних діячів України, проаналізуйте зміни, які відбулись у розвитку періодики.

Охарактеризуйте особливості розвитку театру і музики. Розкажіть про створення Українського національного театру, назвіть прізвища видатних українських акторів, що входили до його складу. Зверніть увагу на діяльність професійних драматичних театрів провідних міст України, відомих діячів театральних труп, тематику їх репертуару. З якою метою створювалась система державних театральних закладів?

Прослідкуйте тісний зв'язок між становленням національного сценічного мистецтва з розвитком народної музики, музичної освіти і хореографії. Розкажіть про створення Українського народного хору, заснування загальноукраїнських курсів з підготовки співаків хору, музикантів, хореографів, музичних шкіл, Державного симфонічного оркестру, консерваторій, відкриття Українського оперного театру, інших музичних установ. Яке значення вони мали для подальшого розвитку театрально-музичного мистецтва? Прослідкуйте вплив розвитку національного театру на кіномистецтво, зверніть увагу на зародження вітчизняного кінематографу як мистецького жанру. Хто стояв у витоків національного кіномистецтва? Навколо яких новостворених кіностудій об'єднувалися кінематографісти? Якою була тематика перших кінострічок?

Визначте основні тенденції розвитку архітектури. Які стилі виступають домінуючими? Вкажіть їх характерні ознаки та наведіть приклади архітектурних споруд. Розкрийте значення створення Української національної картинної галереї, музею Образотворчого мистецтва в Харкові, пересувних і постійно діючих виставок творів українських та зарубіжних художників для формування національного образотворчого мистецтва. Яку роль відіграла в цьому процесі Українська Академія мистецтв? Назвіть прізвища відомих художників, скульпторів, архітекторів, які об'єдналися навколо Академії. Проаналізуйте та наведіть приклади стилів та напрямів у малярстві на початку ХХ ст., визначте їх характерні ознаки. Прослідкуйте європейські впливи на українське образотворче мистецтво цього періоду та аргументуйте фактами свою думку. Розкажіть про заснування школи монументалістів, розвиток української графіки, агітаційного плакату. Зверніть увагу на розвиток української скульптури. Якими напрямами вона була представлена? Пригадайте прізвища видатних українських скульпторів, їх твори. Вкажіть на постійні творчі зв'язки українських митців, що єднали в культурному відношенні політично та економічно розірвані Схід і Захід України. Доведіть, що нові мистецькі течії, характерні загалом для початку ХХ ст., виявлялися на Україні в

специфічних формах, пов'язаних з поглибленим вивченням та застосуванням фольклорних традицій.

Висвітліть, як відбувалось формування національної музейної і пам'ятникоохоронної справи, роботу Урядів України, громадських і культурних організацій в цьому напрямі. Розкрийте діяльність музеїв, товариств охорони пам'яток старовини і мистецтва означеного періоду. З'ясуйте основні напрями та значення державної підтримки подальшого розвитку українського мистецтва.

Завершуючи розгляд теми, зробіть висновок та доведіть, чому ХІХ - початок ХХ ст. був періодом, коли закладалися головні, фундаментальні засади, із яких виходив розвиток культури України в подальші часи. Аргументуйте, чому саме тоді виявилися принципово нові важелі культурного процесу, які набувають дедалі більшого значення в сучасних умовах.

Готуючись до 4 питання **«Активізація культурно-національного руху національних меншин України»** зверніть увагу на розвиток культури національних меншин в означений період. Розкрийте особливості національної політики Російської та Австро-Угорської імперій на українській етнічних землях, її значення для розвитку культури та національної свідомості представників національних меншин в кінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Прослідкуйте, яким чином, повалення монархії в лютому 1917 р. створило сприятливі умови для національно-культурного і державного відродження народів, що населяли територію колишньої Російської імперії. Підкресліть, що із самого початку Української революції політиці щодо національних меншин в Україні надавалося великого значення. Доведіть, що в період нетривалої української державності було закладено процесу, який згодом дістав назву “національного відродження”. Прослідкуйте, як це проявилось в діяльності Центральної Ради, вкажіть, які фактори визначили пріоритети політики щодо національних меншин за Української держави гетьмана П. Скоропадського та Директорії УНР.

Семінарське заняття № 7.

Українська культура радянської доби (1920–1991)

(2 години)

Основні поняття, визначення:

Політика «культурної революції», коренізація, українізація, «розстріляне відродження», соціалістичне будівництво, уніфікація, політичний терор, репресії, ізолюваність культури, шістдесятництво, «хрущовська відлига» кітч, конструктивізм, модернізм, неокласицизм, постмодернізм, пролеткульт, «соціалістичний реалізм», функціоналізм, ГУЛАГ, голокост, депортація, осадники, спецпоселення, спецтабори, “космополітизм”, жданівщина, лисенківщина.

Методичні поради

1. Підготовку до першого питання «Культурне будівництво у радянській Україні в 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст. Репресії проти митців» слід почати з аналізу соціально-історичних умов становлення і розвитку радянської української культури в цей період. Розкрийте суть, основні напрями, мету, завдання, періодизацію політики коренізації. Які наслідки вона мала в Україні? Проаналізуйте «теорію двох культур». Хто виступив її автором? Охарактеризуйте боротьбу двох протилежних тенденцій у культурному процесі цього часу. Доведіть, чому 20-ті роки ХХ ст. науковці називають «періодом українського відродження».

Далі слід зупинитися на основних напрямках боротьби з ліквідацією неписьменності та розвитку освіти. Проаналізуйте радянське законодавство у сфері освіти. Розкажіть про запровадження обов’язкової загальної початкової освіти. Як відбувалась реорганізація системи вищої школи? Висвітліть ситуацію в освітній сфері в означений період на західноукраїнських землях

Розкрийте успіхи УРСР в розвитку науки і техніки: значні відкриття, зроблені у вивченні нелінійної механіки, теорії космічних польотів, автоматичному зварюванні металу, генетики і селекції рослин, медицині, згадайте імена видатних українських науковців цього періоду широко відомих за межами України. Дайте характеристику внеску у розвиток української науки видатного природознавця зі світовим ім'ям В.Вернадського.

Проаналізуйте особливості літературного життя в Україні в 1920-ті роки. Охарактеризуйте нову плеяду українських письменників, яка з’являється в цей час. Які ідеї вони доводили своєю творчістю? Назвіть літературні об’єднання, що виникли в цей період, дайте характеристику їх діяльності. Визначте основні літературні напрями, означеного періоду, їх ідейні засади та представників. Вкажіть, з якою метою були створені ВУСПП (Всеукраїнська спілка

пролетарських письменників) та ВАПЛІТЕ (Вільна Академія Пролетарської Літератури). Розкрийте суть літературної дискусії середини 1920-х рр.

Зазначте, що 1920-ті роки - це роки небувалого піднесення образотворчого, театрального та музичного мистецтва, зародження українського радянського кінематографу. Доцільно також зосередити увагу на новаторських течіях в образотворчому мистецтві України. Які стилі та напрями з'являються в образотворчому мистецтві? Дайте визначення основних течій модернізму в мистецтві цього часу, назвіть прізвища художників цих напрямів. Визначте, які жанри образотворчого мистецтва досягли помітного прогресу в означений період. Хто з видатних живописців працював у жанрі побуто, пейзажу, портретного живопису, історичної тематики? Підкресліть, що означений період був періодом особливого сплеску українського авангарду. Поясніть, в чому полягав феномен українського авангарду. Хто з художників зробив особливий внесок у розвиток українського авангардного мистецтва? Висвітліть діяльність школи монументального українського мистецтва, вкажіть прізвища її засновників. Як розвивалося мистецтво українського радянського плакату, кіно плакату, карикатури? Зверніть увагу на діяльність Української Академії мистецтва, організацію мережі державних художніх музеїв. Назвіть прізвища художників, які працювали в цей час в Західній Україні. Зверніть увагу на розвиток української радянської скульптури, пригадайте найбільш відомих її представників. Дайте характеристику основних стилів і напрямів в українській архітектурі, наведіть приклади.

Проаналізуйте нові форми і жанри в українській музиці. Визначте основні особливості формування української музичної культури 1920-х років та назвіть прізвища видатних українських композиторів. Які театри були створені в цей час? Назвіть оперних і камерних співаків 1920-х років. Зазначте, які відомі колективи розвивали і пропагували українську традиційну музичну культуру. Розкажіть про розвиток театральної справи в радянській Україні. Пригадайте, як розвивалась драматургія, назвіть видатних майстрів українського класичного театру, які назавжди прославили цей напрямок української культури. Назвіть провідні театральні установи республіки, театри. Яке значення в розвитку української культури означеного періоду відігравали робітничо-колгоспні театри? Зверніть увагу на особливості радянського театрального репертуару, основні твори. Які відомі театри були створені режисером-новатором, реформатором українського театру Л. Курбасом? В чому полягало його новаторство? Розкажіть про становлення українського

кіномистецтва, досягнення цієї нової галузі культури, назвіть видатних українських режисерів документального, художнього кіно, їх фільми.

Вивчаючи питання про стан культури України у 1930-ті роки, репресії проти митців, треба звернути увагу на суспільно-політичну обстановку в Україні в 1930-х роках та її вплив на розвиток української культури. В чому полягали особливості культурного життя в УРСР? Розкрийте його суперечливий характер в цей період. Охарактеризуйте стан освіти, основні освітянські реформи, здійснення уніфікації вищої та середньої, відновлення університетської освіти. Окрему увагу варто приділити становищу в окреслений період української науки. Визначте основні напрями процесу реформування української науки. Яких успіхів вона досягла, незважаючи на ідеологічний та репресивний тиск з боку партійної та адміністративної влади? Назвіть імена провідних науковців цього часу. В яких галузях науки вони працювали? Розкажіть про діяльність Української академії наук, провідних наукових шкіл, які почали формуватися в академії наприкінці 1920-х рр. Вкажіть, як розвивалася пов'язана з потребами індустріалізації мережа галузевої науки: назвіть її провідні установи та найвидатніших дослідників.

Розкажіть про особливості розвитку української літератури. Який творчий метод був офіційно дозволений для радянських письменників України? Що він передбачав? Доцільно також зупинитися на досягненнях української літератури у зазначений період. Назвіть основні стилі та напрями в українській літературі означеного періоду та їх представників. Наведіть фактичний матеріал щодо репресій українських письменників.

Студентам також слід звернути увагу на розвиток образотворчого, театрального мистецтва, кіномистецтва та музики. Назвіть провідні театри УРСР, твори, які вони ставили, прізвища талановитих акторів того часу. Які кінорежисери плідно працювали в кіномистецтві? Пригадайте їх фільми. Твори яких композиторів стали відомими в цей час? Які музичні колективи досягли великої майстерності? Прослідкуйте, як відбувалось відбиття у культурному процесі становлення культу особи Й. Сталіна, руйнація визначних пам'яток архітектури. Розкажіть, що Ви знаєте про репресії культурних діячів в 1930-ті роки, поясніть, чому зазначений період в розвитку української культури називають «Розстріляним відродженням». Згадайте про заборону Української автокефальної церкви та арешт її керівників

2. Відповідь на друге питання «Українська культура в роки Другої світової війни» слід почати з аналізу особливостей культурних процесів воєнних років. Розкрийте процес радянзації і розвиток культури західноукраїнських земель, їх суперечливий характер. Дайте характеристику розвитку освіти на західноукраїнських землях, реорганізації вищих та середніх

спеціальних навчальних закладів. Назвіть провідних діячів освіти. Розкажіть про розвиток літератури., образотворчого, театрального та музичного мистецтва на західноукраїнських землях, назвіть відомих майстрів слова, художників, митців західноукраїнського театру, композиторів цього періоду. Наведіть факти щодо репресій інтелігенції західноукраїнських земель, переслідування Української греко-католицької церкви. Дайте оцінку культурного життя на західноукраїнських землях після приєднання до УРСР.

В контексті питання прослідкуйте процес руйнації культурних установ, втрати культурних цінностей України під час німецько-фашистської окупації. Зверніть увагу на евакуацію установ, діячів освіти, науки і культури, українське культурне життя в евакуації, внесок української інтелігенції у боротьбу з німецько-фашистськими загарбниками.

Доцільно також проаналізувати стан освіти та науки України у часи війни. Доведіть конкретними фактами, що робота вчених України з перших днів війни була спрямована на зміцнення обороноздатності. Що Ви знаєте про діяльність Академії наук УРСР в цей період? Розкрийте внесок діячів української науки у перемогу над фашизмом. Слід також розповісти про діяльність шкіл і класів з українською мовою навчання в тилу країни, евакуйованих в східні райони СРСР українських вишів, відновлення після звільнення територій, окупованих німцями, діяльності закладів освіти, науково-дослідних і культурних установ. Проаналізуйте труднощі у роботі освітніх установ, викликаних війною, та заходи щодо їх подолання.

Зупиніться на основних напрямках розвитку літератури, образотворчого, театрального, музичного, кіномистецтва в роки війни. Охарактеризуйте патріотичну поезію, проілюструйте на прикладах, як літературне слово стало зброєю, яка допомагала у боротьбі. Пригадайте прізвища літераторів, що вдягли шинелі, пішли на фронт і працювали офіцерами, рядовими, військовими медиками, учасниками підпільної боротьби. Розкажіть про внесок у розвиток української культури письменників, поетів, що воювали в лавах УПА.. Прослідкуйте, як незважаючи на тоталітарний режим, жорстоку заідеологізованість, у творчості українських радянських письменників і поетів втілювався подвиг народу у війні.

Характеризуючи розвиток музичного мистецтва в роки війни, вкажіть, які його жанри набувають найбільшого поширення, якою була тематика

пісень. Які видатні твори, пройняті патріотизмом, з'являються в музичному мистецтві? Назвіть провідних композиторів воєнного часу.

Далі слід зупинитись на характеристиці розвитку образотворчого мистецтва. Назвіть основні твори українських художників цього часу, присвячені фронтовій тематиці. Які художники плідно працювали в галузі графіки? Проаналізуйте, який відбиток наклали умови воєнного часу на театральне мистецтво. Які нові, оригінальні спектаклі ставили театри в цей час?

Розкрийте основні напрямки розвитку українського кінематографа в роки війни. Які кіностудії відновили роботу внаслідок швидкої евакуації основних кадрів і техніки в 1941р.? Пригадайте художні фільми, створені українськими митцями в цей час. Охарактеризуйте, як розвивалось хронікально-документальне кіно, наведіть приклади. Розкрийте внесок О.Довженка в розвиток кіномистецтва в роки війни.

Визначте роль налагодження видавництва та розповсюдження газет, іншої літератури, роботи радіомовлення в проведенні культурно-освітньої роботи серед населення, особливо окупованих територій. Підводячи підсумки питання, розкрийте наслідки війни для української культури.

3. Розглядаючи третє питання «Культура радянської України в повоєнний період. Шістдесятництво як культурний феномен», слід звернути увагу на особливості культурного життя в другій половині 1940-х – на початку 1950-х років. Охарактеризуйте матеріальні і моральні збитки України в ході Другої світової війни, об'єктивні та суб'єктивні труднощі відродження культурного життя в Україні. Розкрийте основні напрями процесу відновлення системи народної освіти. Як вирішувалось питання підготовки кадрів із середньою спеціальною та вищою освітою?

Як позначилася тоталітарна сталінська ідеологія на розвиток української культури? Дайте характеристику політико-ідеологічним кампаніям проти української інтелігенції у перші повоєнні роки. Поясніть суть термінів «ждановщина», «лисенківщина». Назвіть твори українських літераторів, які піддавались нищівній критиці і були заборонені. Розкажіть про жорстокій морально-політичний тиск на творчу інтелігенцію у 1947 р., тиск партійного керівництва щодо суспільних наук, перспективних напрямів біологічної науки. Проаналізуйте фундаментальні розробки, винаходи і відкриття українських вчених в цей період.

Розкрийте суперечливий характер розвитку культури та духовного життя України в період хрущовської «відлиги», наслідки лібералізації політичного режиму для республіки. Прослідкуйте вплив «відлиги», десталінізації суспільства на літературно-художню творчість українських митців, головні їх

наслідки. Хто такі «шістдесятники»? За що вони боролись? Назвіть прізвища та охарактеризуйте їх діяльність. Визначте значення руху «шістдесятників» для розвитку української культури та історії в цей період. Розкрийте основні напрями відродження української культури. Прослідкуйте, процес реформування системи освіти, розвиток науки, книгодрукування. Зверніть увагу на розвиток театрального, музичного, образотворчого мистецтва та кіно. Назвіть прізвища талановитих театральних акторів, композиторів, художників та кінорежисерів, пригадайте їх фільми. Якими новими романами і повістями, поетичними збірками поповнилась українська література? Визначте здобутки кіномистецтва. Якою була роль українське кіно у складних умовах денационалізації, які фільми здобули популярність в цей час? Дайте оцінку значній події в культурі – постанову українського телебачення. Охарактеризуйте політику русифікації в УРСР.

Зупиніться, на аналізі особливостей культурного розвитку України в 1970-1980-х роках, проілюструйте посилення ідеологічного тиску на інтелігенцію. В чому виявилось нігілістичне ставлення до національної самобутності українського народу, його культури в цей період? Покажіть досягнення в галузі освіти, науки, театрального, музичного, образотворчого мистецтва. Проаналізуйте, як впроваджувалась загальнообов'язкова десятирічна освіта, розширювалась мережа вузів. Визначте особливості НТР в УРСР в 60-80-ті роки ХХ ст., її здобутки і втрати. Видається доцільним відзначити наукові досягнення радянських учених у галузі кібернетики, створення українськими вченими першої у світі ЕОМ, значний їх внесок у розвиток ракетної техніки, космонавтики, використання атомної енергії, медицини, провідну роль Академії наук УРСР та її президента Б. Патона у розвитку української науки, діяльність гуманітарних інститутів АН УРСР, їх здобутки і прорахунки. Прослідкуйте розвиток літератури, театральної справи, українського музичного, образотворчого та кіномистецтва в УРСР означеного періоду, назвіть видатних їх представників. Прослідкуйте, як відбувався наступ на фольклорний напрям в українському радянському мистецтві. Наведіть приклади репресій проти видатних представників української культури.

Що нового принесла в життя української культури «перебудова»? Яку роль відіграла українська інтелігенція в розвитку «перебудови»? Зверніть увагу на роль політики гласності у розвитку української культури, політизацію сфери культури. Наведіть факти, як в умовах перебудови в українській культурі стали відроджуватись засади демократії, національних та загальнолюдських цінностей, гуманізму і цілісного екологічного світорозуміння.

Завершуючи розгляд питання, зробіть висновок, в чому проявився суперечливий характер культурного життя в повоєнний період, покажіть

досягнення та недоліки. Дайте оцінку місця і ролі української культури радянського періоду в світовій культурі.

4. Готуючи питання «Культура національних меншин України», проаналізуйте розвиток культури національних меншостей як складову частину політики “коренізації”. Спираючись на фактологічний матеріал, проаналізуйте розвиток національних мов, культури, освіти національних меншин, що компактно проживали в Україні. Назвіть прізвища талановитих поетів, прозаїків, що плідно працювали на ниві літератури того часу, вчених, які зробили значний внесок у розвиток науки України. Охарактеризуйте процес створення шкіл та інших навчальних закладів з викладанням мовами національних меншин. Визначте труднощі в здійсненні політики коренізації в 1920-ті рр. для розвитку національних меншин та наслідки цієї політики. Якими були причини згорання політики коренізації в 1930-ті роки, які були наслідки цього. Охарактеризуйте процес заборони національних організацій, згорання видання літератури мовами національних меншин, мережі закладів освіти всіх рівнів мовами національних меншин. Доведіть, що ліквідація спеціальних національних установ в Україні була лише частиною загальної політики, спрямованої на відмову від коренізації в усіх сферах культури. Чому, на Вашу думку, в сучасних умовах досвід та уроки коренізації становлять значний інтерес?

Використовуючи фактологічний матеріал, покажіть, що в 1930-ті рр. масові репресії торкнулись не лише етнічних українців, алей і представників національних меншин. Доведіть, що культурі, звичаям, традиціям народів було завдано непоправної шкоди. Вкажіть, яких втрат зазнали представники різних національностей, що проживали на території України. Визначте причини масовий депортацій національних меншин, розкажіть про депортації польського, німецького населення з українського терену, їх наслідки.

Розкрийте особливості суспільного і культурного життя національних меншин – євреїв, німців, поляків, молдаван, білорусів в роки Другої світової війни. Доведіть, що Друга світова війна стала національною катастрофою для українських євреїв. Розкажіть про негативні наслідки масових депортацій німецького, кримсько-татарського населення. Доведіть, що виселення татар з Кримського півострова, руйнування історичної пам'яті народу фактично вели до зникнення з етнографічної карти країни цілого народу.

Висвітліть особливості історії культури національних меншин України в післявоєнний період. В контексті питання розкрийте тенденцію нігілістичного ставлення до розвитку національної самобутності та нівелювання національного розмаїття. В чому суть концепції «зближення та злиття націй», створення нової історичної спільноти – «радянського народу»? Поясніть, чому будь-яку спробу захистити національні інтереси, мову, культуру в СРСР розглядалися як прояви «буржуазного націоналізму». Розкажіть про внесок представників національних меншин у розвиток економіки, науки і культури післявоєнної України. Коли і з якою метою було створено Раду національних товариств Української РСР?

Семінарське заняття № 8.

Сучасна українська культура (2 години)

Основні поняття, визначення

Масова культура, молодіжні субкультури, постмодернізм, комерційні жанри в літературі, Болонський процес, інсталяція, стріт-арт, мурал, перформанс, дизайн, багатокультурність, неофольклоризм, національні меншини, нація, етнічна група, корінний народ

Методичні поради

1. Розгляд першого питання «Культурне життя України в умовах соціально-економічних трансформацій 90-х років ХХ ст.» слід почати з соціально-політичної та культурно-мистецької ситуації в Україні після проголошення незалежності України, розкрити суперечливий характер глибоких трансформаційних процесів. Які зміни відбулися в духовно-культурному житті країни? Розкрийте основні тенденції розвитку сучасної культури. Зверніть увагу на зміну статусу, а відповідно ролі й функцій національної культури в українському суспільстві. Прослідкуйте взаємодію загальнолюдського і національного в цінностях культури, гуманізму і сучасної культури. Особливу увагу слід звернути на вплив ринкових відносин на культурне життя, на виклики, перед якими воно опинилося. Вкажіть на ознаки кризи сучасної культури і визначте шляхи її подолання.

Проаналізуйте зміни в гуманітарно-культурній сфері, культурну політику держави в цей час, її законодавчу базу, досягнення і новації в розвитку української культури. Доведіть, що українська культура за непростих умов трансформацій суспільства продемонструвала життєздатність і закріпилася на певних позиціях на вітчизняному ринку. Дайте оцінку існуючій багатокультурності сучасної України, розкрийте мету Державної цільової

програми інноваційного розвитку української культури на 2009–2013 роки. Визначте ймовірні напрями розв’язання проблем, що накопичилися у різних сферах державної культурної політики. Розкрийте зміст мовного законодавства сучасної України. Зверніть увагу на значні успіхи у поширенні української мови як державної, гарантування прав розвитку мов національних меншин. Як ви оцінюєте мовну ситуацію в Україні на сучасному етапі?

Зупиніться на внеску української інтелігенції, української інтелектуальної еліти у відродження культури, та їх відповідальності за долю України. Розкажіть про Форуми інтелігенції України, виникнення недержавних культурно-мистецьких організацій, благодійних фондів, повернення в Україну вивезених з неї цінностей. Наведіть приклади пошавлення в умовах творчої свободи художньо-виставкового життя, розвитку різних жанрів та видів мистецтва.

Розкрийте ознаки нової фольклорної хвилі в літературі і композиторській музиці, поширення національної і національно-історичної тематики у живописі та кінематографії, інтересу до староруського живопису. Охарактеризуйте широкомасштабний громадський рух з реставрації пам’яток історії і культури, фольклорні мотиви в естрадній музиці, молодіжний фольклорний рух у самодіяльній творчості, фестивалі етнічної творчості. Okремо зупиніться на постмодернізмі у сучасній культурі Які його характерні риси? Назвіть українських художників, літераторів – представників постмодернізму. З’ясуйте основні напрями нового становлення української культури в цілому, національного утвердження нових цивілізаційних цінностей, її модернізаційного і постмодернізаційного структурування. Зверніть увагу на розвиток культурних зв’язків України з іншими країнами світу.

Проаналізуйте процеси ідеологічної, національно-політичної, інституційної та інформаційної трансформації. Що таке масова культура, які її функції? Визначте вплив масової культури у формуванні національного культурного простору, створення мережі культурної індустрії та культурної комунікації у зв’язку з виникненням Інтернету та поширенням цифрових технологій; акцентуйте увагу на тенденції комерціалізації культури, особливо масової.

Охарактеризуйте популярну, елітарну, народну культуру і їх місце в сучасному світі. З’ясуйте нові можливості, що відкриваються перед українською культурою у зв’язку з формуванням в Україні громадянського суспільства.

Вкажіть, які зміни відбулися у ставленні людей до релігійно-духовних цінностей після проголошення незалежності України. Проаналізуйте законодавчу базу України, яка регулює відносини з релігійними організаціями, громадянами різного віросповідання, визначте основні завдання державної політики щодо церкви та релігійних організацій. Що є традиційним віровченням в Україні? Якими церквами представлено в державі православ'я? Поясніть, чому в Україні не склалася єдина православна церква. Розкажіть про історію та діяльність Української Греко-католицької церкви. Охарактеризуйте діяльність церков протестантського напрямку, церков, які задовольняють інтереси національних меншин в Україні, релігійні організації нетрадиційних культів. Розкрийте проблеми української церкви та особливості релігійного життя в Україні на сучасному етапі. В чому полягає складність та неоднозначність релігійної ситуації в країні сьогодні? Поясніть, чому в перехідний період в Україні формується потреба в релігії як в етноформуючому і культурно-утверджуючому чинникові, який сприяє гуманізації соціальних відносин, відтворенню культурної традиції. Підтвердьте фактами, що в сучасній соціокультурній реальності відбувається зміна суспільного і громадського статусу релігії, релігієзація значних верств населення, зростання впливу релігії на мораль, мистецтво, спосіб життя, ціннісні орієнтації. Доведіть, що в сучасній Українській державі створені умови для функціонування різних церков і релігійних організацій, а отже – й для задоволення релігійних потреб поліетнічного населення країни.

Завершуючи розгляд питання, зробіть висновок, чому після здобуття незалежності в Україні національна культура стає одним із визначальних факторів прогресу суспільства, розбудови незалежної держави, формування національної ідентичності.

2. У контексті другого питання «Реформування системи середньої, спеціальної та вищої освіти в Україні. Приєднання до Болонської системи вищої освіти, участь НТУУ «КПІ» у реалізації інноваційних програм розвитку України» слід передусім згадати, як політична, інтелектуальна, соціально-економічна трансформація суспільства позначилася на розвитку освіти. Проаналізуйте законодавчу базу, яка передбачає кардинальну реконструкцію системи освіти на основі демократизації і гуманізації освіти, направленості на людину та її потреби, визначте пріоритетні напрямки державної політики в галузі освіти. Зверніть увагу на перехід освіти в Україні на українську мову, на зв'язок освіти з українською історією і культурою,

зміцнення її матеріально-технічної бази, впровадження в навчальний процес нових досягнень науки, урізноманітнення форм шкільної освіти, створення університетських комплексів. Коли і з якою метою і було створено Міністерство освіти і науки України? Розкрийте суть змін, які відбулися в галузі освіти після проголошення незалежності України, на вирішення яких проблем вони спрямовані?

Охарактеризуйте сучасну систему освіти, її основні ланки, освітньо-кваліфікаційні рівні. В контексті питання доцільно зупинитися на особливостях реформування системи вищої освіти, запровадженні системи державного ліцензування і акредитації вузів. Розкажіть про діяльність провідних університетів України, гуманітаризацію та гуманізацію освіти в НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського». Проаналізуйте основні положення Державної програми відродження та розвитку освіти національних меншин, діяльність їх освітніх закладів. Визначте позитивні зрушення і об'єктивні труднощі, суб'єктивні прорахунки влади у вирішенні питань середньої і вищої освіти в Україні, умови ефективного реформування освіти.

Пригадайте, коли і з якою метою наша країна приєдналася до Болонського процесу, його наслідки для України. Прослідкуйте вдаль використання і поєднання в навчально-виховному процесі в НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського» національних традицій та європейського досвіду підготовки висококваліфікованих інженерів. Які нові форми навчально-виховного процесу викликають до життя нові концептуальні засади розвитку національної системи освіти? Визначте особливості інноваційного навчання, перспективи нової системи освіти.

Підготовку до питання про стан, перспективи науково-технічного розвитку сучасної України та участь НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського» у реалізації інноваційних програм розвитку України слід почати з розгляду такого його аспекту, як перетворення науки в сучасних умовах на безпосередню продуктивну силу. Які ознаки минулого залишилися в організаційній структурі науково-технічної сфери України? Які специфічні властивості успадкувала українська наука від попередньої моделі? Визначте найвпливовіші соціально-економічні фактори, що характеризують стан сучасного наукового комплексу, етапи адаптації вітчизняної науки до ринкових умов. Розкрийте концепцію державної науково-технічної політики суть міжнародних зобов'язань України, прийнятих 1992 р.

Доцільно також зупинитися на проблемах, що постали перед науково-технічним розвитком України під час переходу до ринкової економіки,

показати, якими були втрати та здобутки при його реформуванні, пояснити, які галузі найбільше змінилися й чому. Зробіть висновок, чи відповідає рівень науково-технічного розвитку України завданням, які стоять перед нею на сучасному етапі розвитку економіки?

Розкажіть про діяльність Національної Академії Наук України, створення в її складі нових наукових інститутів, її міжнародні зв'язки, запровадження президентських нагород, як форму консолідації нової, національної еліти. Назвіть імена керівників НАНУ та її основних підрозділів, охарактеризуйте їх внесок у розвиток основної сфери їх діяльності та своєї установи, розкрийте досягнення працівників академічних установ. Зверніть увагу на створення в Україні національної системи атестації наукових кадрів. Визначте, який сектор науки відіграє в незалежній Україні головну роль у розвитку перспективних технологій, поясніть, які фактори це спричинили. Проаналізуйте позитивні зрушення сфері науки, процес інтеграції освіти і науки в сучасних умовах. Охарактеризуйте завдання, котрі стоять перед освітянським сектором української науки, роль у виконанні цих завдань вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації. Наведіть приклади науково-дослідних центрів різного спрямування при ВНЗ (передусім — при національних університетах), назвіть їхніх керівників, охарактеризуйте результати їхніх досліджень.

Визначте роль наукових шкіл як зв'язуючої ланки між університетською освітою і фундаментальною наукою. Зверніть увагу на здобутки і втрати в системі підготовки наукових кадрів у вищій школі України з часів проголошення незалежності.

Покажіть пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки, досягнення української науки останніх років, їх значення для економіки та українського державотворення. Зверніть увагу на розвиток українського літакобудування, ракетно-космічного комплексу, суднобудівництва, приладобудування, виробництва енергетичного устаткування, важкого машинобудування, на космічні програми країни. Визначте перспективи подальшого розвитку науки і техніки в Україні. Характеризуючи міжнародну співпрацю України у сфері науки і техніки, зверніть увагу на такі аспекти проблеми: чи має Україна чітку стратегію міжнародної науково-технічної співпраці, наскільки вигідний для неї міжнародний науково-технічний обмін за часів незалежності та наскільки впливовою є наша держава у світовій науково-технічній сфері?

З'ясуйте роль впровадження інформаційно-комунікаційних технологій для розбудови сучасного високотехнічного суспільства в Україні, їх вплив на формування особистості, спосіб життя людей, систему міжособистісних спілкувань. Проаналізуйте основні принципи інформаційних відносин

державної інформаційної політики, її законодавчу базу, головні напрямки інформаційної діяльності у державі, організації освіти, наукових досліджень в галузі інформаційної діяльності. Які сприятливі умови для широкого використання переваг інформаційних технологій створює мережа Інтернету? Визначте основні його функції. Поясніть суть явищ, що виникли під його впливом («мережевого мистецтва», віртуальних бібліотек, музеїв, магазинів, освітніх порталів тощо) та можливостей, що відкрилися з його поширенням. Проаналізуйте, як під впливом Інтернету змінилися функції традиційних установ культури. Розкрийте найбільш визначні позитивні та негативні наслідки поширення Інтернет у світі та в Україні. Дайте відповідь на запитання: чи відповідає ступінь розбудови інформаційного суспільства в Україні її потенціалу та можливостям?

Розглядаючи проблему гуманізації науково-технічного знання, визначте ціннісні передумови і культуру творчі можливості гуманізації та гуманітаризації науки, техніки, технології, освіти. Вкажіть, у чому полягають зовнішні та глибинні прояви гуманізації науково-технічного знання. Виділіть напрями гуманітаризації освіти в технічних університетах. Яку роль відіграє гуманітаризація науково технічного знання і які проблеми вона покликана вирішити?

Розкрийте основні напрями співпраці НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського» із зарубіжними університетами-партнерами на основі міждержавних, між університетських угод, назвіть, з якими зарубіжними країнами і в який час НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського» налагодив співпрацю. В яких формах відбувається співпраця з університетами-партнерами? З якими провідними університетами було укладено угоди, внаслідок яких виникли нові структурні підрозділи (факультети, міжнародні центри й лабораторії) в НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського»? Назвіть їх. В яких університетах-партнерах НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського» було утворено спільні з ним структурні підрозділи?

Далі слід зупинитися на характеристиці основних принципів, цілей та результатів діяльності спільних міжнародних центрів, назвати прізвища їх керівників та найбільш успішних дослідників, які були там підготовлені. Порівняйте співпрацю з зарубіжними університетами НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського» й інших вищих навчальних закладів України. Визначте, які основні завдання виконує співпраця НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського» з зарубіжними університетами-партнерами, дайте їй оцінку.

Висвітліть участь університету в міжнародних проектах, програмах співпраці зі світовими й регіональними міжнародними організаціями, окресліть коло організацій, з якими співпрацює НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського»,

поясніть, коли і як почалася ця співпраця. Назвіть світові та європейські організації та центри, які їх представляють в НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського». Як НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського» співпрацює з Мережею університетів країн Чорного моря? В яких міжнародних проектах приймає участь НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського»? Надайте інформацію про внесок різних факультетів у міжнародну діяльність НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського» на основних етапах його розвитку, про участь свого факультету у міжнародних програмах і проектах. Підсумовуючи, визначте основні тенденції, проблеми та завдання участі університету в міжнародних проектах і програмах співпраці, проаналізуйте їх перспективи для працівників та студентів.

3. Готуючись до третього питання «Розвиток сучасної української літератури, поширення комерційних жанрів. Сучасне українське кіномистецтво і театр, образотворче та музичне мистецтво», слід відзначити складність розвитку літературного процесу в Україні. Охарактеризуйте зміни в літературному житті після проголошення незалежності України. Поясніть, як проходив процес повернення в українську літературу раніше заборонених імен письменників та їх творів. Розкажіть про заснування, діяльність Комітету і Національної премії ім. Т. Шевченка. Назвіть прізвища літераторів - перших лауреатів Шевченківської премії незалежної України, культурних діячів – лауреатів Державної премії.

Який напрям стає основним художнім напрямом літератури 90-х рр. ХХ ст.? З якими літературними об'єднаннями та іменами він пов'язаний? Прослідкуйте зародження і діяльність різноманітних за політичними та творчими спрямуваннями літературно-художніх об'єднань інтелігенції, їх роль в подальшому розвитку культури українського суспільства. Які з них належали до неомодерного напрямку, авангарду? Назвіть прізвища відомих українських літераторів, художників, культурологів, яких об'єднували ці угруповання.

Висвітліть основні кроки в напрямку заповнення «білих плям» в українському літературознавстві, наведіть приклади. Проаналізуйте діяльність Українського центру духовної культури та його відділів - літературно-музичного театру та дискусійного клубу, згадайте його унікальні літературні видання.

Далі доцільно дати коротку характеристику основних жанрів сучасної української літератури, діяльності письменників і поетів старшого та середнього покоління, а також молоді – дебютантів ХХІ ст. Визначте причини появи комерційних жанрів, назвіть прізвища українських

письменників, що працюють в цих жанрах. Які завдання ставляться перед українською літературою у зв'язку з підвищеною конкурентністю західної і російської культури та значним зниженням показників освоєння і продукування культури української? Зупиніться на участі українських письменників в літературних конкурсах на кращі прозаїчні, поетичні драматургічні доробки, а також в міжнародних конкурсах.

Відповідь на питання про сучасне українське кіномистецтво і театр, образотворче та музичне мистецтво слід розпочати з аналізу складних та неоднозначних процесів в царині сучасного українського кіномистецтва. Розкрийте труднощі, які переживає сучасний український кінематограф. Згадайте, які державні кіностудії діяли після проголошення незалежності в Україні, які режисери та актори зробили гідний внесок в українське кіномистецтво. Розкажіть про розвиток сучасного неігрового, науково-популярного та хронікально-документального кіно. Назвіть відомі імена у цих царинах. Зверніть увагу на діяльність української школи мультиплікаційного кіно. Наведіть приклади вітчизняних документальних фільмів, присвячених історичному минулому України, багатосерійних фільмів та серіалів знаних українських режисерів і талановитих молодих постановників що вийшли останнім часом.

Проаналізуйте законодавчі та нормативні акти, спрямовані на підтримку національної кінематографії. Вкажіть, як вдосконалюється структура державного управління кіновідеомережею та кіновідеопрокатою, державне регулювання, розповсюдження та демонстрування кіно й відеофільмів, створення базових кінотеатрів - центрів вітчизняного кіномистецтва та нових форм показу. Які фільми, створені на державних і незалежних кіностудіях України, брали участь у Міжнародних фестивалях? Які нагороди вони отримали? Яке значення для розвитку сучасного українського кінематографу мають подібні фестивалі? Покажіть негативні наслідки для сучасного вітчизняного кінопрокату американізації, вестернізації, наступу «кітчевої» масової культури. Які жанри відеофільмів стали предметом інтересу наших сучасників? Доведіть на конкретних прикладах, що пропаганда західних цінностей у їх не кращих зразках певною мірою деформує ще не усталену систему національних цінностей, робить привабливим для молоді «героїв» західного світу, чужих моралі і менталітету українців. Визначте перспективи розвитку сучасного українського кіномистецтва.

Розкриваючи проблему сучасного театрального мистецтва в Україні, доцільно зупинитися на тих змінах, які відбулися в цій галузі після проголошення незалежності України. Зверніть увагу на такі аспекти проблеми, як розширення стильових та тематичних меж в театральному мистецтві, пошуки найефективніших організаційно-творчих і економічних структур, утвердження творчої самостійності художніх колективів. Розкажіть про розширення мережі державних театрів. Вкажіть причини, які сприяли цьому процесові. Які види державних театрів діють нині в Україні? Зверніть увагу на те, які театри країни мають найвищий статус — національних, які відносяться до академічних.

Поясніть, які труднощі переживає сучасний український театр і які заходи здійснює держава для їх подолання. Проаналізуйте процес становлення комерційного театру в Україні. Назвіть прізвища відомих українських режисерів, молодих драматургів-дебютантів, їх постановки, улюблених акторів. Розкрийте основні напрями діяльності Національної спілки театральних діячів України, Національного центру театрального мистецтва імені Леся Курбаса. Яку роль в розвитку українського театрального мистецтва відіграють Всеукраїнські та Міжнародні театральні фестивалі? Доведіть, що попри великі економічні труднощі, театр в Україні користується сьогодні великою популярністю у публіки. Розкажіть про діяльність музеїв в незалежній Україні.

Характеризуючи розвиток сучасного образотворчого мистецтва, зверніть увагу на зміни, що відбулися в цій сфері після здобуття незалежності, їх суперечливий характер. Зверніть увагу на розвиток різних жанрів та видів мистецтва, пожвавлення художньо-виставкового життя, виникнення нових, приватних галерей, проведення різностильових мистецьких акцій, світове визнання творчості багатьох українських митців, наявність різних стилів і напрямків образотворчому мистецтві, утвердження постмодернізму та його характерні риси.

Зазначте основні кроки, які робить держава для збереження народних скарбниць. Розкажіть про створення спеціальної урядової Комісії, що займається поверненням в Україну вивезених з неї цінностей, повернення на батьківщину архівів багатьох всесвітньо відомих художників в рамках державної програми «Повернуті імена», інших художніх творів. Охарактеризуйте діяльність Спілки художників України як ініціатора консолідації творчої інтелігенції. Розкрийте значення заснування провідного державного науково-творчого центру - Академії мистецтв України. Вкажіть на

негативні явища в розвитку сучасного образотворчого мистецтва та на заходи, які необхідно здійснити щодо їх подолання.

Проаналізуйте форми сучасного неофольклоризму в образотворчому мистецтві. Чому фольклор нині привертає увагу митців? Назвіть прізвища найбільш відомих сучасних художників – представників постмодернізму та їх роботи. Як розвивається сучасне мистецтво скульптури? Пригадайте, які пам'ятники було споруджено в Україні за роки незалежності та їх авторів. Наведіть приклади сучасної станкової скульптури. Які нові види образотворчого мистецтва з'явилися останнім часом? Що таке стрит-арт? Хто з сучасних українських митців працює в цьому напрямі? Зверніть увагу на розвиток української графіки, карикатури та фотомистецтва. Проаналізуйте презентації українського мистецтва в Європі, США та Японії, участь мистецьких бієнале. Охарактеризуйте розвиток культурних зв'язків України з іншими країнами світу, процес плідного обміну збереженими цінностями та власними унікально неповторними досягненнями. Розкрийте основні напрями розвитку сучасного декоративно-прикладне мистецтва, його форми, назвіть провідні центри, відомих майстрів та майстринь.

З'ясуйте суть змін, що відбулися після проголошення незалежності України в музичному мистецтві. Зверніть увагу на утворення Всеукраїнської музичної спілки, діяльність концертних організацій, художніх колективів, започаткування великої кількості фестивалів та конкурсів — оперного мистецтва, органної та фортепіанної музики, піаністів та скрипалів, зростання потягу до обрядових, звичаєвих традицій, створення низки колективів, які швидко здобули визнання мистецької громадськості. Визначте, які творчі спілки музичного профілю мають національний статус, які театри посідають провідне місце в сучасній українській музичній культурі. Назвіть прізвища сучасних оперних співаків України, що продовжують історичні традиції. Хто з них належить до числа провідних оперних співаків світу та Європи? Пригадайте прізвища видатних композиторів, твори яких поповнили останнім часом скарбницю українського музичного мистецтва. Проаналізуйте розвиток сучасної інструментальної та класичної електронної музики. Охарактеризуйте музичні колективи які відіграють нині провідну роль у хоровому мистецтві, визначають є його критерії не тільки в українському, а й у світовому масштабі.

Розкрийте роль сучасної української естради у піднесенні культури народу, у зміцненні взаємозв'язків з іншими країнами. Назвіть прізвища композиторів та майстрів естрадного мистецтва, які плідно працюють в цій галузі. Вкажіть, які ансамблі успішно поширюють національну музику, які зразки національного стилю в різних жанрах масової музики вийшли на

світовий рівень. Розкажіть про діяльність молодих виконавців української естрадної пісні, поява і творча еволюція яких щільно пов'язана з необхідністю задоволення потреби у своїй національній популярній розважальній музиці як складовій шоу-бізнесу, їх участь у Міжнародних конкурсах і фестивалях, конкурсах Євробачення. Наведіть приклади, що свідчать про високий професійний рівень української пісні.

Студентам доцільно знати, як розвивається українська поп-музика, рок-музика, які проводяться українські рок-фестивали, найвідоміші гурти цього напрямку сучасного музичного мистецтва. Зверніть увагу і на таке помітне явище у вітчизняній культурі як авторська пісня, на імена українських бардів, творчість яких відома й за межами України. Пригадайте назви суто вокальних ансамблів, які здобувають популярність серед музичних гуртів, дайте характеристику джазового руху в Україні і сучасного українського гітарного мистецтва. Визначте роль музичних та фольклорних фестивалів у розвитку та популяризації традиційної народної культури.

Прослідкуйте взаємозв'язок української і світової культур. Розкрийте роль України в системі міжнародних культурних контактів, правові основи міжнародного співробітництва України у гуманітарній сфері, питаннях культури, науки і техніки. Розкажіть про проголошення ООН «Всесвітнього десятиліття культури» (1988-1998) та участь у ньому України, оголошення ЮНЕСКО «Року Трипільської культури» (1993). Проаналізуйте основні напрями міжнародної співпраці України у царині повернення та реституції втрачених культурних цінностей, наслідки угоди України з країнами СНД про повернення незаконно переміщених культурних цінностей (1992). Наведіть приклади передачі Україні архівних матеріалів із Швеції, США, Канади. Зверніть увагу на діяльність українських і зарубіжних культурно-громадських організацій, фондів, товариств.

Завершуючи розгляд теми, доведіть, що незважаючи на серйозні проблеми і згадані негаразди, сучасна культура України була й залишається яскравим явищем світової культури, становить ще невикористаний резерв у загальнолюдській цивілізації.

4. Відповідь на питання «Особливості культурного життя національних меншин сучасної України», доцільно розпочати з визначення термінів «національна меншина», «корінні народи». Далі охарактеризуйте чисельність та розміщення національних меншин України, поясніть, чому сучасні тенденції інтеграційних процесів світового і національного розвитку дедалі більше актуалізують проблеми міжнаціональних відносин в Україні. Зверніть увагу, що сучасні етнонаціональні процеси в Україні відбуваються в умовах трансформації української нації у поліетнічну. Поясніть, чому етнічне розмаїття суспільства держава має розглядати як незаперечну цінність й

усебічно сприяти розвитку культурної, мовної, релігійної самобутності громадян України всіх національностей.

Охарактеризуйте сучасну політико-правову базу регулювання етнонаціональних процесів, розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин України. Зверніть увагу на основні напрями державної політики у сфері етнокультурного розвитку: відродження та розвиток культури українського етносу в межах України; задоволення культурних потреб національних меншин у країні; підтримка прагнення як східної, так і західної української діаспори щодо збереження етнічної ідентичності; забезпечення міжнаціональної культурної взаємодії, взаємоповаги і толерантності у відносинах між представниками різних етносів; розвиток інфраструктури етнокультурної сфери.

Наведіть факти, що свідчать про культурно-національне відродження національних громад в незалежній Україні. Прослідкуйте взаємодію та взаємовплив української культури та культур народів, що проживають на території сучасної України.

VII. Рекомендована література

Базова

1. Історія української культури: Курс лекцій / Л. В. Анучина, О. В. Бурлака, О. А. Лисенко та ін. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2010. – 408 с.
2. Історія української культури. Курс лекцій / Під загальною редакцією доктора історичних наук С.О. Костилюєвої. – К.: НТУУ «КПІ», 2010. – 334 с.
3. Історія української культури: Навч. посіб. / О. Ю. Павлова, Т. Ф. Мельничук, І. В. Грищенко; за ред. О. Ю. Павлової. – К.: Центр учбової літератури, 2017. – 402 с.
4. Історія української культури: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Є. В. Перегуда, В. Ф. Панібудьласка, А. В. Тороп та ін.; Київ. нац. ун-т будівництва і архітектури. - К.: КНУБА, 2011. — 151 с.
5. Історія української культури : підручник / В.А. Качкан, О.Б. Величко, Н.М. Божко та ін. ; за ред. В.А. Качкана. — 3-є вид., випр. — К.: ВСВ «Медицина», 2016. — 368 с
6. Історія української культури: термінологічний словник / Уклад. С.О.Костилюєва. – К.: НТУУ «КПІ», 2010. – 60 с.
7. Кордон М. В. Історія української культури: Навч. посібник / М. В. Кордон. – Львів: Магнолія, 2011. – 335 с.

8. Хома І.Я., Сова А.О., Мина Ж.В. Історія української культури : навчальний посібник.- Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. - 356 с.
9. Шейко В.М., Білоцерківський В.Я. Історія української культури: Навч. посіб.- К.: Знання, 2013.- 271 с.
- 10.Шейко В.М., Тишевська Л.Г. Історія української культури: Навч. посібн. – К.: Кондор, 2011.- 264 с.

Допоміжна

- 11.Абрамович С. Д. Світова та українська культура / С. Д. Абрамович. – Львів: Світ, 2004. – 335 с
- 12.Безклубенко С.Д. Українська культура: погляд крізь віки: Історико-теоретичні нариси / Київський національний ун-т культури і мистецтв; Український центр культурницьких досліджень. – Ужгород : Карпати, 2006. – 512 с.
- 13.Бойко О. Д. Історія України: підручник / Бойко О. Д. — Вид. 4-те, допов. — К. : Академвидав, 2012. — 702 с.
14. Бокань В. Історія культури України: Навч. посіб. / В. Бокань, Л. Польовий. – К.: МАУП, 2002. – 255 с
- 15.Болонський процес. Документи і матеріали / Тернопільський національний економічний ун-т / С.І. Юрій (ред.), Б.Л. Луців (уклад.). – Т.: Економічна думка, 2006. - 136 с.
- 16.Видатні конструктори України: за матеріалами наук. читань з циклу „Видатні конструктори України”, проведених у 2001-2008 рр. / НАН України; Національний технічний ун-т України "Київський політехнічний ін-т". Державний політехнічний музей; Б.Є.Патон (ред.), А.І. Дормідонтов (уклад.), М.З. Згуровський (ред.). – К. : Екмо, 2008. Т. 1. – К. : Екмо, 2008. – 323 с.
- 17.Виргинский В. С. Очерки истории науки и техники с древнейших времен до середины XV века: Книга для учителя / В. С. Виргинский, В. Ф. Хотеевков. — М.: Просвещение, 1993. (Режим електронного доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Science/Virg/index.php)
- 18.Висоцький О. Ю. Історія української культури: Навчальний посібник. — Дніпропетровськ : НМетАУ, 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.nbu.gov.ua/books/2009/09vojiuk.pdf>
- 19.Воропай Олекса. Звичаї нашого народу: етногр. нарис. – К. : Етнос, 2008. – 687с.
- 20.Вузи-партнери НТУУ «КПІ»: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kpi.ua/partners>
- 21.Галицько-Волинський літопис / НАН України; Інститут історії України; М.Ф. Котляр (ред.). – К.: Наукова думка, 2002. – 400 с.

22. Гетьманщина мовою документів і матеріалів другої половини XVII-XVIII ст.: зб. док. і матеріалів: хрестоматія-посібник / Глухівський держ. історико-культурний заповідник у місті Глухові; В.І. Белашов (уклад.). — Глухів: РВВ ГДПУ, 2006. — 184 с.
23. Греченко В. Історія світової та української культури: Підруч. для вищ. закл. освіти. — К.: Літера, 2002. — 463 с.
24. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України з додатками та доповненнями / Й.Й. Брояк, В.Ф.Верстюк (уклад.). — Донецьк: БАО, 2010. — 734 с.
25. Давня українська література періоду Київської Русі / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка; О.С. Грищенко (упоряд.). — К.: ВПЦ «Київський ун-т», 2002. — 80 с.
26. ЗАКОН ВР УКРАЇНИ Про вищу освіту Закон від 01.07.2014 № 1556-VII. - [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T141556.html
27. Закордонне українство: сутність, структура, самоорганізація: Підручник / Автори: В. Б. Євтух, А. А. Попок, В. П. Трощинський, С. Ю. Лазебник, В. М. Андрієнко, М. В. Андрієнко, Т. В. Федорів, В. С. Гошовський, С. О. Штепа; За ред. В. Б. Євтуха. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; Національна академія державного управління при Президенті України; Центр сучасного суспільствознавства. — К.: Альтерпрес, 2011. — 304 с. <http://www.history.org.ua/?litera&id=8039>
28. Згуровский М. З. Киевские политехники — пионеры авиации, космонавтики, ракетостроения / Згуровский М. З. — 2-е изд., перераб. и доп. — К. : НТУУ «КПИ», 2011. — 276 с.
29. Історія національної освіти та педагогічної думки в Україні: Навч. посіб. / Медвідь Л.А. — К.: Вікар, 2003. — 304 с.
30. Історія русів. Вид. 2-ге — К.: Веселка, 2003. — 366 с.
31. Історія України (соціально-політичні аспекти). Навч. посібник. Частина ІУ. Історія формування та визначальні тенденції в розвитку освіти, науки, техніки як фундаментальних основ життя українського народу / Під ред. Б.П. Ковальського. Частина ІУ. — К.: Вид. НТУУ „КПІ”, 2007. — 104 с.
32. Історія української культури / За заг. ред. І. Крип'якевича. — К.: Либідь, 2002. — 651с.
33. Історія української культури: навч-метод. комплекс. Видатні діячі української культури. Біогр. Словник (від А до Я) / Упоряд. С.О.Костилева. — К.: НТУУ «КПІ», 2013. — Вип. І. — 204 с.
34. Історія української культури: Навч. посіб. / О. Ю. Павлова, Т. Ф. Мельничук, І. В. Грищенко; за ред. О. Ю. Павлової. — К.: Центр учбової літератури, 2012— [Електронний ресурс] - Режим доступу до джерела:http://pidruchniki.ws/13290511/kulturologiya/viznachennya_terminu_kultura_kultura_priroda#901

35. Історія української культури: термінологічний словник / Уклад. С.О.Костилюва. – К.: НТУУ «КПІ», 2010. – 60 с.
36. Історія української та зарубіжної культури: збірник матеріалів і документів / За ред. С.М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. – К.: Вища шк., 2000. – 588с.
37. Казки і Легенди часів Київської та Галицької Русі. — Х.: «Фоліо», 2005. — 382 с.
38. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. Станом на 1 жовтня. 2011р. — Х. : Фактор, 2011. — 128 с.
39. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року К.: Національна Академія Наук, секція суспільних і гуманітарних наук, 2012.- С.15-17, 22-24. - [Електронний ресурс.] – Доступ до джерела: <http://www.obolonrda.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/.../gum.doc>
40. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні - інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
41. Кравченко П.А. Роль гуманітарних знань у ході розбудови громадянського суспільства в Україні / П.А.Кравченко// Історична пам'ять: науковий збірник. – № 1. – Полтава: Полтав. держ. пед. ун-т ім. В.Г.Короленко, 2010. – С. 23 – 29. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ip/2010_1/Kravchen.pdf.
42. Кривда Н.Ю. Українська діаспора: досвід культуротворення – К.: Академія, 2008. – 280 с. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://disser.org.ua/file26007.html>
43. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: Навч. посібник. Вид. 2-ге, перероб. і доп./ За ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника. — Львів: Світ, 2005. — 568 с. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу до джерела: <http://readbookz.com/books/210.html>
44. Литвин В. М. Історія України: підручник / Литвин В. М. — Вид. 7-ме, доповн. — К. : Наукова думка, 2012. — 855 с.
45. Літопис руський: За іпатським списком переклав Леонід Махновець. – К.: Дніпро, 1989. – 591 с.
46. Міжнародні спільні структури з іноземними організаціями та з університетами-партнерами [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://kpi.ua/link>
47. Міронова І.С. Національні меншини України: навч.-метод. посіб. / І.С.Міронова – Миколаїв-Одеса: ТОВ Від, 2006. – С.156-256. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://lib.chdu.edu.ua/index.php?m=3&b=87>
48. Найбільш важливі проекти міжнародних організацій, які виконуються в НТУУ “КПІ”: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kpi.ua/collaboration>

- 49.Огієнко І. Історія українського друкарства / Фондація ім. митрополита Іларіона (Огієнка); М.Тимошик (упоряд., авт. передм.). — К.: «Наша культура і наука», 2007. — 536 с.
- 50.Огієнко І. Слово про Ігорів похід / Фондація ім. митрополита Іларіона (Огієнка); М.Тимошик (упоряд., авт. передм.). — К.: «Наша культура і наука», 2005. — 316 с.
- 51.Огієнко І. Українська культура / Фондація імені митрополита Іларіона (Огієнка); Н. Мусієнко (ред.), М. Тимошик (упоряд., автор передм. і комент.). — К. : Наша культура і наука, 2002. — 342 с.
- 52.Патерик Києво-Печерський: за редакцією, написаною 1462 року по Різді Христовому печерським ченцем Касіяном / В.М. Колпакова (відп. ред.); І. Жиленко (упоряд.). 2-е вид. — К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2001. — 348 с.
- 53.Пересопницьке Євангеліє 1556-1561 / НАН України; Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського; Інститут української мови; О.С. Онищенко (ред. кол.). — К., 2001. — 669 с.
- 54.Петровська І. О. Вузівська наука в Україні: стан, порівняння, перспективи / І. О. Петровська, І. В. Дульська // Вісник МНТУ. — Серія Економіка. — № 3 (7). — 2012. — С. 209–222. (Режим електронного доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vmntu/2012_3/21.pdf).
- 55.Повість швидкоплинних літ. — К.: «Варта», 1996. — 134 с.
- 56.Попельницька О. 100 великих діячів культури України / О.Попельницька, М.Оксенич. — К.: Арій, 2010. — (100 великих) — 463 с.
- 57.Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. — К.: АртЕк, 1999. — 730 с.
- 58.Сірук Н.М. «Лисенківщина»: політико-ідеологічний контроль за наукою в Україні (друга половина 40 – початок 50-х рр. ХХ ст.) / Н.М. Сірук // Історичні студії Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. — Вип. 8. — Луцьк, 2012. — С. 89 – 94. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журналу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Istst/2012_8/R1/Siruk.pdf
- 59.Скиба В.М. Зміни у світогляді і релігії східних слов'ян під впливом племен степу в період раннього середньовіччя / В.М.Скиба // Культура народів Причорномор'я. — № 196. — Симферополь: Межвузовський центр «Крым», 2010. — С. 62 – 65. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журналу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/KNP/2010_196_1/knp196_1_62-65.pdf.
- 60.Табачник Д.В., Попов Г.Д. Українці зарубіжжя та України: Довідник. — Знання, 2007. — 393 с.
61. Українська діаспора: літературні постаті, твори, бібліографічні відомості (науково-довідкове видання)/ Упорядк. В.А.Просалової. — Донецьк: Східний видавничий дім, Донецьке відділення НТШ, Український культурологічний центр. 2012. — 516

62. Українська культура в європейському контексті / Ю. П. Богуцький, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безвершук, Л. М. Новохатько / За ред. Ю. П. Богуцького. – К.: Знання, 2007. – 679 с.
63. Українська культура: історія і сучасність: навч. посібник / за ред. С.О. Черепанової. – Львів: Світ, 2006. – 456 с.
64. Українська та зарубіжна культура: Навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни / Р. М. Вечірко та ін. – К.: КНЕУ, 2003. - 367 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела : http://6201.org.ua/files/1/ukr_ta_zar_kulultura.zip
65. Швидак О. Національна ідея як об'єктивна необхідність консолідації народу України/ О.Швидак // Історія. Філософія. Релігієзнавство: науковий журнал. – № 1. – К.: Вид. «Антросвіт», 2008. – С. 5 – 7. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/ifr/2008_1.pdf.
66. Шейко В.М. Еволюція і культура в добу глобалізації / В.М.Шейко // Культура України. Збірник наукових праць. – Вип. 36. – Харків: ХДАК, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ku/2012_36/ku36.pdf.
67. Шейко В. М. Еволюція художніх і літературних об'єднань України: історико-культурологічний вимір : монографія / В. М. Шейко, Г. О. Романенко. — К. : Ін-т культурології Акад. мистец. України, 2008. — 208 с.
68. Шейко В.М. Історико-культурні аспекти еволюції літературно-художніх об'єднань України (30 – 80-і рр. ХХ ст.) / В.М. Шейко // Культура України. Збірник наук. праць. – Вип. 34. – Харків: ХДАК, 2011. – С. 4 – 12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ku/2011_34/KU34.pdf.
69. Шейко В.М. Культура незалежної України й еміграція: стан і перспективи / В.М. Шейко // Культура України. Збірник наук. праць. – Вип. 31. – Харків: ХДАК, 2010. – С. 5 – 17. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ku/2010_31/ku31.pdf.
70. Шейко В.М., Богуцький Ю.П. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина ХІХ - поч. ХХІ ст.) Монографія.- К.: Генеза, 2005. – 592 с.
71. Шляхи інноваційного розвитку України. Д.В. Табачник (кер. авт. кол.), В.Г. Кремень, А.М. Гуржій. -К.: Людопринт, 2004. -544с.
72. 100 великих українців / Н. Остапенко [та ін.]. – К.: Арії, 2011. – (100 великих). – 496 с.

Інформаційні ресурси:

1. Бібліотека українця : <http://teka.ks.ua/>

2. Ізборник : <http://litopys.org.ua/>
3. Інститут історії України Національної академії наук України : <http://www.history.org.ua/>
4. Кобза — сайт українців, що мешкають в Росії : <http://www.kobza.com.ua/>
5. Культура України: історія української культури: відомі люди, побут, традиції... : <http://k-ua.net/>
6. Музей видатних діячів української культури : <http://mvduk.kiev.ua/>
7. Український центр : <http://www.ukrcenter.com/>
8. 1000 років української культури : <http://1000years.uazone.net/>

Рейтингова система оцінювання результатів успішності студентів

з навчальної дисципліни «Історія української культури»

всіх напрямів підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр»

Розподіл навчального часу за видами занять і завдань з дисципліни згідно з робочим навчальним планом.

Семестр	Навчальний час		Розподіл навчальних годин			Контрольні заходи
	Кредити	Академ. години	Лекції	Семінари	Самостійна робота студентів	Семестрова атестація
1/2, 5/6	2	60	18	18	24	Залік

Рейтинг студента з дисципліни складається з балів, які він отримує за:

- 1) роботу на 9 лекціях (конспект 9 лекцій, відповіді на 9 експрес-контролях);
- 2) роботу на 8 семінарських заняттях;

Система рейтингових (вагових) балів та критерії оцінювання

1. Робота на лекціях

Ваговий бал	- 1 бал
1.1. Максимальна кількість балів за конспект лекцій	- 1 бал
Кількість балів без наявності конспекту лекцій	- 0 балів
Максимальна кількість балів на всіх лекціях дорівнює	
1 бал x 9 = 9 балів (при наявності конспекту лекцій)	

1.2. Експрес-контроль. Ваговий бал

Повна відповідь (не менше за 90% потрібної інформації)	- 3 бали;
Достатньо повна відповідь (не менше за 75% потрібної інформації)	
або повна відповідь з незначними неточностями	- 2 бали;
неповна відповідь (але не менше за 60% потрібної інформації)	- 1 бал;
незадовільна відповідь	- 0 балів.

Максимальна кількість балів за роботу на лекціях

- 9 б. + 27 б. = 36 балів

2. Опрацювання на семінарських заняттях лекційного матеріалу

На кожному семінарському занятті обпитується кожен студент.

Ваговий бал - 8 ($r_k = 8$). Максимальна кількість балів на всіх практичних заняттях дорівнює **8 балів x 8 = 64 бали.**

Критерії оцінювання відповідей:

глибоке розкриття питань семінару,

вільне володіння матеріалом – 8 балів;

неповна багаторазова участь у роботі семінару – 6 балів;

участь у роботі семінару – 3 бали;

відповідь не по суті; вкрай обмежена відповідь. – 0 балів.

Стартовий рейтинг студента формується як сума всіх рейтингових балів,, отриманих протягом семестру, а також заохочувальних/штрафних балів.

Розрахунок шкали (R) рейтингу:

Сума вагових балів контрольних заходів протягом семестру (семестровий рейтинг RD) складає:

RD = 36б. + 64б. = 100 балів

Штрафні та заохочувальні бали нараховуються за:

Штрафні бали:

відсутність без поважних причин на семінарському занятті або на лекції – 2 бали.

Заохочувальні бали:

- виконання завдань із удосконалення дидактичних матеріалів з дисципліни (складання карт, схем, таблиць, презентацій) - 5–6 балів;
- відвідування музеїв і використання в роботі над курсом музейного матеріалу - 6 балів;
- участь у студентській науковій конференції - 7 балів.
- Участь у факультетській або університетській олімпіаді – 7 балів.

Наприкінці семестру викладач може додати до рейтингу бонус (від 1 до 2 балів) за надзвичайну активність, за 100% відвідування тощо.

За результатами навчальної роботи за перші 7 тижнів «ідеальний студент» має набрати 40 балів. На першій атестації (8-й тиждень) студент отримує «зараховано», якщо його поточний рейтинг не менше 20 балів.

За результатами 13 тижнів навчання «ідеальний студент» має набрати 80 балів. На другій атестації (14-й тиждень) студент отримує «зараховано», якщо його поточний рейтинг не менше 40 балів.

Рейтингова шкала з дисципліни «Історія української культури» складає 100 балів. Необхідною умовою допуску до заліку має бути не менше 40 набраних за семестр балів. Для отримання заліку з кредитного модуля «автоматом» потрібно мати рейтинг не менше 60 балів. Студенти, які наприкінці семестру мають рейтинг менше 60 балів, а також ті, хто хочуть підвищити оцінку в системі ECTS, виконують залікову контрольну роботу. Застосовується м'яка РСО – студент отримує більшу з отриманих оцінок – за результатами залікової контрольної роботи або «автоматом».

3.Залікова контрольна робота.

Ваговий бал - 100 балів.

Завдання контрольної роботи складається з двох питань різних розділів робочої програми, взятих з переліку питань з Додатка В. Максимальна кількість балів, передбачена за відповідь на кожне питання – 50 балів.

Критерії оцінювання залікової контрольної роботи:

100 – 95 балів – повні відповіді на всі питання або є окремі несуттєві неточності, або не більше трьох помилок в завданнях;

94 – 85 балів – присутні неточності в відповідях на теоретичні запитання, є помилки в завданнях, або неточності в обґрунтуванні відповіді аналітичного завдання;

84 – 75 балів – неповні відповіді на теоретичні питання та аналітичне завдання, не більше п'яти помилок в завданнях;

74 – 65 балів – неповні відповіді на теоретичні питання, є суттєві помилки в обґрунтуванні аналітичного завдання, або відповідь на нього взагалі відсутня;

64 – 60 балів – недостатні відповіді на теоретичні питання, є суттєві помилки в обґрунтуванні аналітичного завдання.

0 балів – незадовільні відповіді на питання або взагалі відсутні.

Таблиця переведення рейтингових балів до оцінок.

Бали	Оцінка
100...95	Відмінно
94...85	Дуже добре
84...75	Добре
74...65	Задовільно
64...60	Достатньо
Менше 60	Незадовільно
Не виконано програму кредитного модуля	Не допущено

Теми рефератів:

1. Антропологічний підхід до вивчення культури у західній антропології (еволюціоністи, циклічні теорії, структуралісти, екзистенціалісти).
2. Концепція української національної культури як цілісності.
3. Михайло Грушевський і його візія періодизації історії української культури.
4. Массова та елітарна культура.
5. Молодіжні субкультури в Україні.
6. Державна програма відтворення видатних пам'яток історії та культури України.
7. Первісно-релігійні вірування і світогляд у системі духовної культури людини.
8. Особливості містобудування у колоніях Північного Причорномор'я.
9. Стилiстичні особливості скіфського мистецтва.
10. Скіфські кургани в Україні: дослідники і дослідження.
11. Язичницька культура Давньої Русі.
12. Походження слов'янської писемності.
13. Запровадження християнства на Русі та його вплив на розвиток просвітництва
14. «Слово про Закон і Благодать» митрополита Іларіона – визначна пам'ятка риторичної спадщини Київської Русі.
15. Пам'ятки матеріальної та духовної культури Галицько-Волинського князівства.
16. Оригінальні літературні пам'ятки доби Великого князівства литовського (Судебник Казимира, Литовський статут, литовсько-руські літописи), їх значення у вивченні історії та культури українського народу.
17. Ренесансні ідеї в українській культурі XVI -XVII ст.
18. Українські гуманісти XV – XVI ст..
19. Костянтин Острозький – видатний культурний діяч.
20. Науково-технічні знання в Україні у XIV – першій половині XVII ст.
21. «Пересопницьке Євангеліє» – видатна пам'ятка української культури.
22. Полемічна література у контексті суспільно-культурного розвитку України.
23. Суспільно-культурні погляди та літературна діяльність Івана Вишенського
24. Культурні зв'язки України з державами Центральної та Західної Європи в XV-XVI ст.

25. Інтерпретація ренесансного гуманізму в українській культурі XVII - XVIII ст.
26. Києво-Могилянська академія (1701) – перший загальноосвітній вищий навчальний заклад у Східній Європі.
27. Літопис Самійла Величка як явище українського літературного бароко.
28. Меценатська діяльність Івана Мазепи.
29. Філософія Григорія Сковороди і мандрівне просвітництво в Україні XVIII ст.
30. Творчість І. Г. Григоровича-Барського.
31. Архітектурні шедеври Растреллі в Україні: Андріївська церква, Маріїнський палац, Козелецький собор.
32. Українське бароко як системотворчий чинник української культури XVII – XVIII ст.
33. Концепції культури в історії української гуманітарної думки XIX – початку XX століть.
34. Розвиток науково-технічних знань в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст.
35. Роль М. Грушевського у піднесенні національної самосвідомості українського народу (кінець XIX – початок XX ст.).
36. «Енеїда» І. Котляревського як синтез античної і української літературної традиції
37. Жанрові особливості українського театру XIX ст.
38. М. В. Лисенко - класик українського музичного мистецтва.
39. Кобзарство як соціально-культурне явище.
40. Український авангард кінця XIX – початку XX ст.
41. Українська тематика в творчості відомих російських художників.
42. Творчість відомого скульптора – вихідця з України І. П. Мартоса.
43. Драматургія та новаторство у театрі «Березіль».
44. Громадсько-культурна діяльність М. Хвильового.
45. Олександр Довженко – основоположник українського кіномистецтва.
46. Борис і Євген Патони – видатні науковці України.
47. Українські «шістдесятники» в літературі і мистецтві.
48. Творчість Ліни Костенко.
49. Наукові досягнення радянських учених. Розвиток ракетної техніки, космонавтики, використання атомної енергії в мирних цілях.
50. Створення електронно-обчислюваних машин (ЕОМ) в Україні.
51. Традиції і новаторство в українській культурі XX ст.
52. Космічні програми сучасної України.
53. Видатні діячі науки і техніки – випускники і викладачі НТУУ «КПІ».

54. Співпраця НТУУ «КПІ» у соціальній, гуманітарній сфері (з ПРООН, ЮНЕСКО, ЮНІДО, ВОІВ, НАТО, УНТЦ, BSUN, CODATA, ICSU, Українська Рада Миру — за вибором).
55. Розвиток українського музичного мистецтва у ХХІ ст.: естрадна, класична, альтернативна музика.
56. Повсякденна культура в епоху мас-медіа (реклама, мода, комп'ютерні технології). «Культура в капцях».
57. Стан і проблеми народного мистецтва на сучасному етапі.
58. Перспективи розвитку культури в незалежній Україні.
59. Релігія та церква в незалежній Україні та духовне відродження української нації.
60. Науково-освітня, організаційна діяльність, культурно-мистецькі набутки української діаспори.

Орієнтовний перелік питань до заліку

1. Дайте визначення поняття «культура», характеризуйте її сутність, структуру і функції.
2. Охарактеризуйте культурні пам'ятки первісних суспільств на території України. Визначте, які археологічні пам'ятки України свідчать про вдосконалення знарядь праці та перехід до нового способу життя.
3. Коли виникло мистецтво? Охарактеризуйте найдавніші пам'ятки мистецтва на території України.
4. Поясніть, чи була трипільська культура визначним явищем в історії України й чи справедливе твердження про трипільців як предків українського народу? Обґрунтуйте свою думку.
5. Дайте оцінку розвитку культури кіммерійців, скіфів і сарматів. Який слід вони залишили в культурі українського народу?
6. Визначте місце і роль міст-держав Північного Причорномор'я в історії української культури. Відповідь обґрунтуйте конкретними прикладами.
7. Охарактеризуйте культуру, вірування та звичаї давніх слов'ян.
8. Проаналізуйте, яку роль відіграло прийняття християнства для культурного розвитку Русі. Поясніть, чому з усіх тогочасних релігій вибір було зупинено на православ'ї.
9. Чи досягла Київська Русь за князів Володимира Великого та Ярослава Мудрого свого найвищого культурного розвитку? Відповідь обґрунтуйте.
10. Назвіть та охарактеризуйте культурні пам'ятки Давньої Русі, які дійшли до наших днів. Яке значення вони мають для українського народу?
11. Розкрийте особливості розвитку декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва Київської Русі в XI – XII ст.
12. Чи досягла за князя Данила Галицько-Волинська держава найвищого культурного розвитку? Відповідь обґрунтуйте.
13. Поясніть чому в літературі Київської Русі та Галицько-Волинської держави переважали спільні літературні жанри.
14. Визначте особливості музичної культури Давньої Русі XI – XIII ст. та Галицько-Волинської держави.
15. Назвіть і порівняйте основні архітектурні пам'ятки Київської Русі та Галицько-Волинської держави XI – XIV ст.
16. Що Вам відомо про проживання в Україні у середньовічну добу груп населення інших народів? Визначте специфічні риси розвитку їхньої матеріальної та духовної культури.
17. Дайте оцінку суспільно-політичному устрою і покажіть його вплив на розвиток культури України у XIV – XVI ст.
18. Розкрийте суть поняття «полемічна література» та причини появи такої літератури в Україні.

19. Дайте оцінку стану релігійного життя та ролі церкви в українському суспільстві у XVI – першій половині XVII ст.
20. Дайте характеристику діяльності братств. Яке значення вона мала для розвитку культури та формування національної свідомості українського народу?
21. Покажіть на прикладах, які особливості мав український живопис у другій половині XVI – XVII ст., які ціннісні і моральні принципи утверджувалися в ньому?
22. Чому пам'ятки писемності середньовіччя є водночас пам'ятками образотворчого мистецтва? Відповідь аргументуйте прикладами.
23. Визначте особливості культури України в другий половині XVII – у XVIII ст. Які події української історії суттєво вплинули на розвиток культури цього періоду?
24. Порівняйте стан освіти в Україні у XVI – першій половині XVII ст. та в другий половині XVII – у XVIII ст.
25. Поясніть як пов'язані між собою шкільна драма, інтермедія, вертеп і з'ясуйте, коли в Україні зародився професійний театр.
26. Чи досяг розвиток освіти, науки і літератури в Україні у середині XVII – на початку XVIII ст. загальноєвропейського рівня? Відповідь обґрунтуйте.
27. Поясніть розмаїття літературних жанрів України у другий половині XVII – у XVIII ст. і коротко охарактеризуйте козацькі літописи того часу.
28. Поясніть, чому в другий половині XVII – у XVIII ст. розвиток культури був одним із чинників консолідації українського народу.
29. Охарактеризуйте українську барокову архітектуру XVII – XVIII ст. і вкажіть чим відрізняється бароковий храм від храму княжої доби.
30. Дайте оцінку діяльності вищих навчальних закладів освіти, які діяли на українських землях у XVIII ст.
31. Охарактеризуйте розвиток суспільно-політичної та філософської думки в Україні у XVII – XVIII ст.
32. Сформулюйте версію, чи була Україна протягом XVII – XVIII ст. містком, що поєднував Росію із західноєвропейською цивілізацією. Відповідь обґрунтуйте.
33. Розкрийте особливості культури Запорозької Січі.
34. Дайте визначення поняття «національно-культурне відродження», охарактеризуйте основні етапи цього процесу в Україні.
35. Проаналізуйте, в чому полягають основні досягнення української музичної культури XIX ст.
36. Охарактеризуйте освітянські реформи XIX ст. в Україні та їх наслідки. Які вищі навчальні заклади було відкрито на Наддніпрянщині?
37. Коротко охарактеризуйте творчість художників кінця XIX – початку XX ст., наприклад: О.Архипенка, К.Малеви́ча, Ф.Кричевського, О.Богомазова, І.Іжакевича, М.Бойчука.

38. Проаналізуйте відмінності та схожі риси у розвитку культури в Наддніпрянській і Західній Україні XIX ст.
39. Розкрийте причини посилення русифікаторської політики царизму та її суть в Україні у XIX ст.
40. Порівняйте практичні кроки, які зробили уряди Центральної Ради, гетьмана П.Скоропадського і Директорії для відродження та розвитку української культури?
41. Дайте визначення понять «коренізація», «українізація». Які зміни відбулись у культурному житті у період «українізації»?
42. Покажіть суперечливість розвитку культури в Україні у 20 – 30-ті рр. XX ст. та негативний вплив на неї тоталітарної системи.
43. Коротко охарактеризуйте театральне життя УРСР у 20 – 30-ті рр.
44. Користуючись конкретним фактичним матеріалом, покажіть, чи підпорядковували митці творчість під час Другої світової війни обороні країни, героїчним подвигам народу.
45. Покажіть на прикладах, що у повоєнні роки українська культура розвивалася у складних і суперечливих умовах. Чим це обумовлюється?
46. Дайте аргументовану оцінку періоду «відлиги» в розвитку культури.
47. Поясніть, у чому полягала суперечливість розвитку культури Української РСР у 60 – 80-ті рр. XX ст.?
48. Охарактеризуйте розвиток української культури в умовах кризи радянської системи, накресліть схему її еволюції та визначте фактори, які впливали на це.
49. Чи настав у кінці XX ст. в Україні період національного відродження? Виділіть фактори, які сприяють розвитку національної культури на сучасному етапі.
50. Поясніть, як на культурне життя України вплинули соціально-економічні трансформації 90-х рр. XX ст.
51. Охарактеризуйте основні досягнення сучасної літератури та образотворчого мистецтва. Як вплинули на них розпад СРСР і утворення незалежної України?
52. Дайте характеристику освітній політиці незалежної України та визначте основні здобутки і прорахунки.
53. Розкрийте суть, періодизацію та соціально-економічні наслідки сучасної науково-технічної революції для українського суспільства.
54. Визначте особливості сучасної співпраці України з іншими державами в різних галузях культури.
55. Дайте оцінку науковим досягненням учених НТУУ «КПІ» в умовах розгортання науково-технічної революції. Визначте роль НТУУ «КПІ» в реалізації інноваційних програм розвитку України.
56. Проаналізуйте досягнення українців діаспори в різних країнах світу, виділіть провідні організації та рухи.

57. Поясніть яку роль українська діаспора відіграє в державотворенні та культурному житті сучасної України.
58. Визначте основні особливості культурного життя національних меншин сучасної України.
59. Охарактеризуйте стан релігійного життя України у роки незалежності. Дайте оцінку державній політиці щодо релігії та церкви та порівняйте з політикою, що проводилася за радянських часів.
60. Охарактеризуйте загальний рівень духовної культури сучасної України.

*Список музеїв, які рекомендовано відвідати в процесі засвоєння
навчальної дисципліни*

1. Національний музей історії України (вул. Володимирська, 2; телефон 278-48-64) www.nmiu.com.ua
2. Музей історичних скарбів України (вул. Лаврська, 21, корп. 12 на території Києво-Печерської Лаври; телефон 280-13-87) www.miku.org.ua
3. Національний художній музей України (вул. Грушевського, 6; телефон 278-13-57) www.namu.kiev.ua
4. Державний музей Українського народного декоративного мистецтва (вул. Лаврська, 29, корп. 2 на території Києво-Печерської Лаври; телефон 280-13-43) www.mundm.kiev.ua
5. Музей літератури України (вул. Б.Хмельницького, 11; телефон 235-12-98) www.museumlit.org.ua
6. Музей книги та друкарства України (вул. Лаврська, 21, корп. 9 на території Києво-Печерської Лаври; телефон 280-79-76) www.vuam.org.ua
7. Музей театрального, музичного та кіномистецтва (вул. Лаврська, 21, корп. 21 на території Києво-Печерської Лаври; телефон 280-51-31) www.tmf-museum.kiev.ua
8. Музей сучасного образотворчого мистецтва України (вул. Глибочицька 17; телефон 201-49-45) www.modern-museum.org.ua
9. Національний науково-природознавчий музей НАН України (вул. Б.Хмельницького, 15; телефон 235-62-66) www.museumkiev.org
10. Музей російського мистецтва (вул. Терещенківська, 9; телефон 234-62-18) www.kmrm.com.ua
11. Музей народної архітектури та побуту Пирогове (с. Пирогове, телефон 526-24-16) www.pyrohiv.com.ua
12. Музей культурної спадщини (вул. Московська 40 Б; телефон 280-64-18) www.vuam.org.ua
13. Київський обласний археологічний музей (Київська обл., Обухівський р-н, с. Трипілля, вул. Героїв Трипілля 12; телефон (04472) 3-32-99) www.sites.google.com/site/oblasnijmuzej
14. Державний політехнічний музей при НТУУ «КПІ» (просп. Перемоги, 37, корп. 6; телефон 406-85-17) www.museum.kpi.ua
15. Національний заповідник «Софія Київська» (вул. Володимирська, 24; телефон 278-26-20) www.n.sophiakievaska.org
16. Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник (вул. Лаврська, 9, корп. 8; телефон 280-30-71) www.kplavra.kiev.ua
17. Музей «Кирилівська церква» (вул. О. Теліги, 12; телефон 468-11-26) www.stcyrilschurch.sophiakievaska.org

18. Музей «Андріївська церква» (Андріївський узвіз, 23; телефон 278-12-21)
www.standrewschurch.sophiakievaska.org
19. Церква Спаса на Берестові (вул. Лаврська, 17) www.kplavra.kiev.ua
20. Володимирський собор (бульв. Т. Шевченка, 20) www.vlsobor.com
21. Костьол Святого Миколая (вул. В. Васильківська, 77) www.organhall.kiev.ua